

www.qbz.gov.al

FLETORJA ZYRTARE E REPUBLIKËS SË SHQIPËRISË

Botim i Qendrës së Botimeve Zyrtare

Viti: 2016 – Numri: 275

Tiranë – E premte, 12 maj 2017

PËRMBAJTJA

	Faqe
Udhëzim i ministrit të Mjedisit nr. 6, datë 22.12.2016	Për miratimin e Metodikës Kombëtare të Vlerësimit Strategjik Mjedisor..... 27749
Udhëzim i ministrit të Financave nr. 25, datë 28.12.2016	Për procedurat e mbylljes së llogarive vjetore të buxhetit për vitin 2016..... 27823

UDHËZIM**Nr. 6, datë 22.12.2016****PËR MIRATIMIN E METODIKËS
KOMBËTARE TË VLERËSIMIT
STRATEGJIK MJEDISOR**

Në mbështetje të pikës 4 të nenit 102 të Kushtetutës, të shkronjës “ç” të nenit 28, të ligjit nr. 9000, datë 30.1.2003 “Për organizimin dhe funksionimin e Këshillit të Ministrave” dhe të pikës 4 të nenit 11, të ligjit 91/2013 “Për vlerësimin strategjik mjedisor”,

liçencuara nga Qendra Kombëtare e Biznesit për vlerësimin e ndikimit në mjedis, ndjekin dhe zbatojnë “Metodikën Kombëtare të Vlerësimit Strategjik Mjedisor”, për planet dhe programet që i nënshtrohen procesit të vlerësimit strategjik mjedisor, sipas tekstit bashkëlidhur këtij udhëzimi.

2. Ngarkohen Ministria e Mjedisit, subjektet fizike/ juridike të certifikuara për vlerësimin e ndikimit në mjedis dhe autoritetet propozuese, për zbatimin e këtij udhëzimi.

Ky udhëzim botohet në Fletoren Zyrtare dhe hyn në fuqi më 1 janar 2018.

UDHËZOJ:

MINISTRI I MJEDISIT

Lefter Koka

1. Autoriteti propozues dhe subjektet fizike ose juridike të certifikuara nga ministria e të

METODIKA KOMBËTARE E VLERËSIMIT STRATEGJIK MJEDISOR**Hyrje**

Vlerësimi Strategjik Mjedisor është një instrument mbështetës për vendimet që mund të kontribuojnë në forcimin e angazhimeve të shoqërisë për të zhvillimin e qëndrueshëm, menaxhimin efektiv të burimeve dhe ekonomine e gjelber. Sipas kërkesave ligjore kombëtare dhe të komunitetit Europian, VSM synon të integrojë çështjet mjedisore në zhvillimin e planeve, programeve dhe politikave.

Megjithatë, VSM, është një instrument relativisht i ri në Europë dhe në Shqipëri, akoma në hapat e para. Kjometodologji për procesin e Vlerësimit Strategjik Mjedisorsynon të përditësojë rekomandimet në bazë të eksperiencës kombëtare me zbatimin e VSM-se në plane dhe programe, të tilla si: master planet e njesive të vetëqeverisjes vendore (NJVV) apo planet e menaxhimit të baseneve ujore, etj.

Orientimi kryesor kombëtar për VSM-ne është përfshirë në metodologjinë për procesin e Vlerësimit Strategjik Mjedisor. Potenciali i VSM-se po rritet dukshëm në Shqipëri por ka akoma rrugë të gjata para se shoqëria shqiptare të marrë avantazhet me të mira të këtij instrumenti, duke u angazhuar aktivisht në zgjedhjen e alternativave për të ardhmen.

Duke përfituar nga eksperiencia me vitet e para të aplikimit të kuadrit ligjor të VSM-se, dhe me besim të fortë qeshtëi një rendësi shumë e madhe përhapja/shpërndarja e shembujve të mirë, konsiderohet rendësisht, duke përmirësuar procesin e VSM-se dhe duke investuar në prezantimin e aspekteve praktike që mund të stimulojnë zhvillimin e praktikave më të mira në këto procese.

Në kemi besim për rezultatin e kësaj metodologjie, e cila do të kontribuojë në vazhdimësinë e përmirësimit të cilësisë së procesit të Vlerësimit Strategjik Mjedisor.

Ky Udhëzues metodik për procesin e Vlerësimit Strategjik Mjedisor u hartua bazuar në Udhëzuesin për praktikën me të mira të procesit të VSM të Portugalisë (Methodological guidance for strategic thinking in SEA prepared by Maria do Rosário Partidário, Professor at IST-UTL for the Portuguese Environment Agency and Redes Energéticas Nacionais (REN), SALisbon, 2012).

Struktura e ketij Udhezuesi

Qellimi i ketij Udhezuesi

- Percakton nje model tetemenduarit strategjik neprocesin e VSM
- Sqaron qellimin e aplikimit te Udhezuesit dhe identifikon perdoruesit e Udhezuesit.

Pjesa I – Cfare eshte VSM

- Ofron nje perkufizim dhe objektivat per VSM-ne, koherent me qasjet bashkepunuese te koheve te fundit te VSM-se dhe jep arsyet se pse VSM-jaeshte e rendesishme;
- I referohet evolimit te VSM-se dhe formave te shumta dhe te kuptuarin e VSM-se qe rrjedhimisht eshte zhvilluar;
- Sqaron se kush duhet te perfshihet ne procesin e VSM, Cfare eshte nje grup i VSM (SEA team), percilat plane/programe duhet te ndermarret VSM dhe kur duhet te zhvillohet VSM;
- Adreson marredhenien dhe ndryshimet ndermjet VSM-se dhe VNM-se.

Pjesa II – Modeli i te menduarit strategjik ne VSM

- Sqaron modelin e te menduarit strategjik ne VSM dhe qasjen metodologjike ne tre faza te procesit ciklik;
- Identifikon nje leksik (fjalor) te ri per VSM-ne per te shprehur te menduarin strategjik (strategic-thinking);
- Sqaron komponentet dhe funksionet e modelit te te menduarit strategjik ne VSM;
- Identifikon elementet kryesor strukturor te modelit te te menduarit strategjik ne VSM.

Pjesa III –Kryerja (berja) e VSM-se (Doing the SEA)

- Propozon nje qasje ‘*blloku ndertimi*’ per te bere VSM-ne, duke ndjekur nje qasje me proces te integruar, qeeshte e perqendruar ne vendime dhe drejtohet nga qendrueshmeria. Jane dhene drejtime dhe shembuj praktik;
- Ofron nje liste te thjeshte per zhvillimin e nje VSM te suksesshme.

Informacion shtese

- Bibliografia
- Fjalori
- Lista e metodave dhe teknikave te sugjeruara
- Modelet/template te sugjeruara per perdorim gjate VSM-se
- Modelet/template te sugjeruara per raporte

Qellimi i ketij Udhezuesi

Qellimi i Udhezuesit per Vleresimin Strategjik Mjedisor (VSM) eshte qe te ofroje udhezim praktik per menyren se si te behet/zhvillohet VSM ne nje menyre te orientuar drejt inovacionit dhe qendrueshmerise, duke perdorur te menduarin strategjik. Udhezuesi zbatohet

per te gjitha veprimet qe drejtohen nga objektivat strategjike afatgjate. VSM mund te ndihmoje vendim-marrjen qe te vendose trajektoret per qendrueshmeri duke lehtesuar integrimin e ceshtjeve te gjera mjedisore (bio-fizike, sociale, institucionale dhe ekonomike) per te krijuar kushte qe mundesojne zhvillim. Qasja VSM-se ndjek njemodel tete menduarit strategjik, me nje natyre integruese, holistike/gjitheperفشيره dhe te terthorte (ndersektoriale dhe nder disiplinore), te ilustruar me raste shembujsh nga vende teBE.

Direktiva Europiane 2011/42/KE percakton kerkesat minimale, te cilat jane transpozuar ne Ligji nr.91/2013 “Per vleresimin strategjik mjedisor” dhe aktet nenligjore qe rrjedhin prej tij. Keto kerkesa nuk jane metodologji per VSM-ne dhe nuk paraqesin nje pengesepër perdorimin e praktikave me te mira ne kryerjen e VSM-se, per sa kohe qe sigurohet perputhshmeria ligjore.

Qellimi i aplikimit/zbatimit te ketij Udhezuesi

Nismat strategjike lidhen ngushte me formulimin e politikave dhe zhvillohen ne kontekstin e planifikimit dhe proceset e zhvillimit te programeve qe kane nje vizion dhe objektiva afatgjate. Njehere qe jane konceptuar, nismat strategjike zakonisht implementohen nepermjet nje dokumenti politik, plani ose programi, si nje instrument indikativ/tregues ose rregullator.

Shembuj tenismave strategjike perfshijne nje strategji te zhvillimit bregdetar per te adresuar presionin ne rritje mbi burimet natyrore bregdetare, nje strategji per zhvillimin e basenit lumor per te rritur perdorimin e qendrueshem te burimeve ujore, nje strategji rajonale per adaptim ndaj ndryshimeve klimatike, nje strategji per energjine e qytetit per te inkurajuar ndertime te qendrueshme, mobilitet, efikasitet ne energji dhe zbutjen e ndryshimeve klimatike.

Planet dhe programet me nje natyre strategjike, per shembull plani kombetar per ujerat, plani menaxhimit te baseneve ujore, planet rajonale te zhvillimit, rrjeti i transmetimit te energjise elektrike, etj.,

- drejtohen nga nje vizion per nje te ardhme te deshirueshme;
- kane objektiva afat gjata strategjike ne perputhje me ate vizion;
- pecaktojne strategji ose politika qe lidhen/shoqerohen me rruget per te arritur objektivat e synuara;
- percaktojne kushte te gjera dhe te integruara per zhvillim ne te ardhmen;
- jane fleksibel si ne formulim ashtu dhe ne interpretim, ofrojne nje drejtim per zhvillim.

Planet dhe programet pa nje natyre strategjike, per shembull planifikimet e projekteve, planet e detajuara te zonave urbane, ndryshime ne shkalle te vogel ndaj master planeve te bashkise, etj.,

- kane objektiva te menjehershme, afat shkurter deri ne afat mesem;

- janë të kufizuara nga parametra konkrete zhvillimi;
- drejtohen nga nevoja për të përcaktuar kontekstin për miratimin dhe ekzekutimin e projekteve të zhvillimit;
- janë specifike, të përcaktuara dhe të përpikta;
- drejtohen nga veprime që duan të zgjidhin probleme të menjehershme konkrete.

Metodika është përcaktuar për të siguruar një perspektivë të integruar, duke përfshirë çështjet biofizike, sociale, ekonomike dhe institucionale. Megjithatë qëllimi kryesor i VSM-së mund të kufizohet që të përfshijë vetëm çështjet biofizike nëse ky është opsioni politik. Në këtë rast, metodika mund të jetë lehtësisht e përshtatshme, megjithatë VSM do të jetë më pak efikase.

Perdoruesit e synuar të këtij Udhezuesi

Ky Udhezues kryesisht synohet të perdoret nga institucionet publike që formulojnë, zhvillojnë dhe implementojnë veprime me objektiva afatgjate strategjike, nepermjet planifikimit dhe zhvillimit të programeve, në përputhje me legjislacionin e përmendur më lart dhe për konsulentët e tyre që kryejnë studimet përkatëse në lidhje me to.

Ky Udhezues synon gjithashtu të perdoret edhe nga organizata / institucione private dhe të tjera publike, që nuk janë në grupin e përmendur më lart, duke përfshirë vendim-marrësit dhe profesionistët teknik, që dëshirojnë të perdorin VSM-në për të lehtësuar qasjet e integruara në strategjitë e planifikimit dhe investimit, me qëllimin që të gjenerojnë zgjidhje dhe procese me të qendrueshme.

Se fundi, ky Udhezues mund të ofrojë gjithashtu asistencë të dobishme për organizatat jo fitim prurëse dhe për të gjithë ato që kërkojnë të zgjerojnë kapacitetet e tyre, me qëllim që të rrisin proceset e të mesuarit dhe tendertojnë njohuri nepermjet angazhimit të aktoreve kryesore dhe pjesëmarrjes së publikut.

Pjesa I – Cfare eshte VSM

Pjesa I e ketij Udhezuesi eshte nje seksion prezantues. Ai percakton perkufizimin e VSM-se te perdorur ne kete udhezues, objektivat e VSM-se, kur duhet te kryhet VSM dhe cili ka pergjegjesine apo detyrimin qe te ndermarre VSM-ne. Seksioni ilustron perfitimet nga VSM-ja dhe pse ajo mund te jete nje vlere e shtuar per vendim-marrjen kur aplikohet sic duhet, ne fazen me te hershme te mundshme.

1. Cfare eshte VSM? – perkufizimi dhe objektivat e VSM-se per te menduarin strategjik

Ne vitin 1989 VSM u prezantua si nje koncept, nje term, ne kontekstin e nje projekti European kerkimor si “ vleresimi mjedisor i pershtatshem per politikat, planet dhe programet (...) **te nje natyre me strategjike** sesa ato te aplikuar nga projektet individuale (...) ka mundesi te ndryshoje nga ato ne disa aspekte te rendesishme” (Eood dhe Djeddour 1989).

Strategjik eshte nje atribut qe kualifikon menytrat e te menduarit, qendrimet/prespektivat, veprimet ne lidhje me strategjite. Ekzistojne shume perkufizime dhe menyra te kuptuari per strategjiine, por ato lidhen te gjitha me objektivat afatgjate. Ky udhezues ndjek nje model te menduarit strategjik, i cili kuptohet qe ka nje vizion mbi objektivat afatgjate (pikat ne distance te larget qe ne duam te arrijme), **fleksibilitet** per te punuar mes**sistemet komplekse** (te kuptohen sistemet, lidhjet dhe angazhimet (lock-ins) dhe te pranohen paqartesite), **pershtatjen ndaj konteksteve** dhe rrethanave **ndryshuese** (duke ndryshuar rruget si te jete e nevojshme) dhe duke qene shume **tefokusuar** mbi ate cfare ka rendesi ne nje kontekst me te gjere (kohe, hapesire dhe pikepamje).

Ne linje me sa me lart, gjate dekaodes se fundit eshte diskutuar mbi kuptimin e VSM-se, e cila e merr VSM-ne si nje instrument te vleresimit mjedisor me nje natyre strategjike, e konceptuar si nje kuader fleksibel i elementeve kryesor, duke vepruar strategjikisht ne nje proces vendimi per te mundesuar nje rol lehtesues, duke siguruar nje vlere te shtuar per vendim-marrjen (duke ndjekur Partidário, 1999 dhe 2000).

VSM vepron strategjikisht:

Duke pozicionuar veten me flesksibilitet ne lidhje me procesin e vendim-marrjes, duke siguruar nderveprim te forte dhe perseritje te shpeshte qe nga momentet fillestare te vendimeve dhe duke ndjekur ciklet e vendimit;

Duke integruar ceshtje perkatese biofizike, sociale, institucionale dhe ekonomike, duke mbajtur nje fokus strategjik ne pak tema por ato kritike;

Duke vleresuar mundesite mjedisore dhe te qendrueshme dhe rreziqet e opsioneve strategjike per te ndihmuar ne drejtimin e zhvillimit drejt rrugeve te qendrueshme;

Duke siguruar angazhim aktiv te aktoreve kryesore nepermjet dialogut dhe proceseve bashkepunuese drejt reduktimit te konflikteve dhe arritjeve me fitore per te dyja palet (win-win).

Ne kete Udhezues **VSM eshte perkufizuar** si nje instrument strategjik kuader, qe ndihmon per te krijuar nje kontekst zhvillimi drejt qendrueshmerise, duke integruar ceshtjet mjedisore dhe te qendrueshmerise ne vendim-marrje, duke vleresuar opsionet strategjike te zhvillimit dhe duke nxjerre udhezime qe asistojne implementimin.

Si rrjedhoje qellimi i VSM-seeshte qe te ndihmojeeper te kuptuar kontekstin e zhvillimit te strategjise qeeshte duke u vleresuar, qe te identifikojke sakte problemet dhe potencialet, te adresojte tendencat kryesore dhe te vleresojte opsionet e mundshme mjedisore dhe te qendrueshme.

VSM ne nje qasje te te menduarit strategjik, ka tre objektiva shume konkrete:

1. Te inkurajoje integrimin mjedisor dhe te qendrueshem (duke perfshire aspektet biofizike, sociale, institucionale dhe ekonomike), duke vendosur kushte qe mundesojne krijimin e propozimve te ardhshme per zhvillim;
2. Ti shtojte vlere vendim-marrjes, duke diskutuar mundesite dhe rreziqet e opsioneve te zhvillimit dhe duke kthyer problemet ne mundesi;
3. Duke ndryshuar idete dhe duke krijuar kulture strategjike ne vendim-marrje, duke promovuar bashkepunimin institucional dhe dialogjet, duke evituar konfliktet.

Nepermjet ketyre objektivave, VSM mund te kontribuojte qe:

- Te siguroje nje perspektive strategjike, sistematike dhe te gjere, ne lidhje me ceshtjet mjedisore brenda nje kuadri qendrueshmerie;
- Te kontribuojte ne identifikimin, perzgjedhjen dhe diskutimin e opsioneve kryesore te zhvillimit drejt vendimeve me te qendrueshme (duke nderthurur ceshtjet biofizike, sociale, institucionale dhe ekonomike);
- Te sugjeroje programet e vazhdimit/ndjekjes (follow-up), nepermjet menaxhimit dhe monitorimit strategjik;
- Te siguroje procese pjesemarrese dhe transparente, qe angazhojne te gjitha aktoret kryesore perkates, nepermjet dialogjeve dhe te nxise vendime me te integruara ne lidhje me grupin e pikepamjeve perkatese.

Eksperienca nderkombetare dhe literatura per VSM-se, kane rene dakord me kriteret e performances VSM IAIA (Shoqeria Nderkombetare per Vleresimin e Ndikimit) 2002, qe konsiderohen te jene te pakundershtueshme te praktikave te mira te VSM-se.(Tabela nr.1).

Ky model i te menduarit strategjik ne VSM, i zhvilluar ne kete udhezim, pranon/njeh plotesisht te gjitha keto kriteret performance. Pjesa e II e ketij Udhezuesi ofron njohje te plote per menyren sesi keto kriteret performance mund te shprehen ne terma praktik.

Tabela nr.1 –kriteret e performances VSM (IAIA, 2002)

VSM duhet te jete:

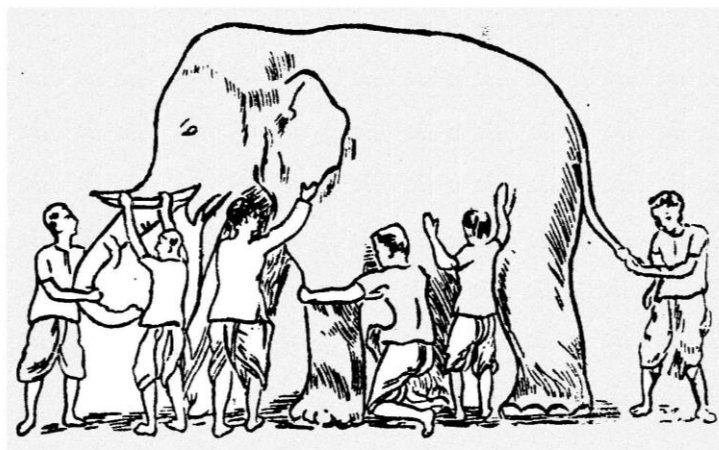
- E integruar
- Te drejtohet nga qendrueshmeria
- E fokusuar/ perqendruar
- Pergjegjese
- Pjesemarrese
- Perseritese

2. Evolimi dhe format e VSM-se

VSM lidhet me çështje shumë komplekse, në shkallë të shumefishta hapësimore dhe të perkohshme, duke angazhuar një larmi aktoresh kryesore dhe si rrjedhojë, perspektiva dhe pritje të shumefishta. Si në përrallën e famshme të burrave të verber dhe elefantit (shih Figurën nr.1), VSM ka interpretime të shumta në varësi sesi shikohet. Si rrjedhojë aktualisht ekzistojnë një numër qasjesh metodologjike, që reflektojnë procesin e të mesuarit të pandare nga evolimi i saj. Nevojitet akoma shumë debat në lidhje me objektivat, proceset dhe rezultatet e VSM-se, dmth cili është roli i VSM-se, çfarë duhet të bëjë në praktike dhe çfarë mund të presim prej saj.

Elefanti dhe burrat e verber

Ekzistojnë shumë interpretime të kësaj përralle të famshme me origjinë nga India. Është gjithmone rreth një grupi me të verber që nuk kishin parë kurrë një elefant dhe nuk ja kishin idenë si dukej. Por edhe pse nuk mund ta shikonin atë, atë vendosën të prekin dhe ta ndjejnë atë, por secili prej tyre e preku elefantin në pjesë të ndryshme.

“Hej elefanti është si një pemë e fuqishme, e ngulur fort në tokë”, tha burri i parë që preku këmben e tij.

“Oh jo! Është si një litar”, tha burri i dytë i cili preku bishtin.

“Oh jo! Është si një dege pemë e trashë”, tha burri i tretë i cili preku nocken e elefantit.

“Është si një erashke” tha burri i katërt i cili preku veshin e elefantit.

“Është si një mur i madh” tha burri i pestë i cili preku barkun e elefantit.

“Eshte si nje heshte” tha burri i gjashte i cili preku dhembin e elefantit.

Ato debatuan me ore, secili ishte i sigurt per pikepamjen e tij. Ne fakt ato ishin te gjitha te sakte nga pikepamja e tyre por asnje nuk ishte i gatshem te degjonte te tjerert. Nje burre i mençur qe po kalonte aty u mundua ti ndihmonte dhe tha “secili prej jush eshte i sakte; dhe secili prej jush eshte gabim. Sepse secili prej jush preku vetem nje pjese te trupit te elefantit keshtuqe keni vetem nje pamje te pjesshme te kafshes. Nese i vendosni pikepamjet e pjesshme se bashku, ju do te krijoni nje ide sesi duket nje elefant”.

Morali i historiseeshte qe secili prej nesh i shikon gjerat ekskluzivisht sipas pikepamjes se vet. Ne duhet te perpiqemi gjithashtu te kuptojme pikepamjet e personave te tjere.

Figura nr.1 – elefanti dhe burrat e verber

Procesi i VSM doli pas procesit te vleresimit te ndikimit ne mjedis (VNM), me inpute nga planifikimi biofizik dhe analizimi i politikave. Qellimi kryesor i VSM-se ishte qe te siguronte qe ceshtjet mjedisore do te merreshin ne konsiderate ne menyren e duhur, ne fazat e hershme te zhvillimit te politike-berjes dhe planifikimit (marre ne konsiderate gjeresisht) (Dalal-Clayton dhe Sadler, 2005). Pavaresisht thirrjes se Eood dhe Djeddour (1989) per nje vleresim mjedisor te njenatyre strategjike, pothuajse njezet e pese vite me vone, konceptet dhe praktikatat dominuese te VSM-se, akoma reflektojne njohurite dhe eksperiencen me VNM-te e projekteve.

Miratimi i Direktives Europiane 2001/42 krijoi presion shtese drejt kuptimit te VSM-se, ka nje procedure ligjore qe ndjek VNM-ne dhe kufizoi VSM-ne ne vleresimin e planeve dhe programeve qe percaktonin kushtet per zhvillimin e projekteve (Dalal-Clayton dhe Sadler, 2005).

Qasjet e VSM-se bazuar ne VNM ndajne tre karakteristika kryesore te perbashketa:

- **Ato lidhen me pergatitjen e nje dokumenti te miratueshem, qofte nje plan apo nje program (apo gjithashtu nje politike sipas qellimit te Protokollit te Kievit re Konventes Espoo, ne lidhje me VSM ne kontekstin nderkufitar);**
- **Qellimi i tyre kryesor eshte qe te siguroje/ofroje informacion per ndikimet mjedisore, ose pasojat e planeve, programeve (ose politikave) te propozuara.**
- **Qasja e tyre standarde metodologjike ndjek hapat tipike VNM-se te procesit te ekzaminimit, qellimit, vleresimit, masat lehtesuese, vendim-marrjes dhe monitorimit (screening, scoping, assessment, mitigation, decision and monitoring).**

Qasje te tjera te VSM-se jane zhvilluar duke u bazuar me shume ne konceptet e planifikimit dhe politike-berjes, duke forcuar natyren strategjike te VSM-se te ngritur nga Eood dhe Djeddour (1989) (Boothroyd, 1995; Partidário, 1999; Kornov dhe Thissen, 2000; Nilsson dhe

Dalkmann, 2000; Bina, 2003; Cherp et al., 2007). Koncepti i ri i VSM-se nuk është (në mënyrë reaktive) rreth vlerësimit të ndikimeve në mjedis të planeve, politikave dhe programeve (PPP) të propozuara, por është rreth:

- Vlerësimit të **tevizioneve dhe qëllimeve të zhvillimit alternativ**, të inkuorpuara në iniciativë politike, planifikimi apo programe, duke siguruar integritet të plotë të konsideratave biofizike, ekonomike, sociale dhe politike (Partidário, 1999).
- **Njeqasje e përqendruar në vendim** që i jep më shumë vëmendje kontekstit institucional dhe mundohet të integrojë konsideratat mjedisore në të gjitha fazat e procesit të vendim-marrjes (Nilsson dhe Dalkmann, 2001).
- Duke lehtësuar transformimin strategjik duke influencuar “vendimet strategjike” të përzgjedhura (Cherp et al., 2007).

3. Pse VSM është e rëndësishme?

Ka disa arsye pse VSM është e rëndësishme (bazuar në Partidario, 1999; CSIR, 2000; IAIA, 2002):

1. Promovon dhe ndihmon për të kuptuar sfidat e qëndrueshmërisë, duke inkuorpuar një perspektivë të integruar me heret në proceset e politike-berjes dhe planifikimit;
2. Mbeshtet vendim-marrjen strategjike, duke vendosur kushte që mundësojnë zhvillimin;
3. Lehtëson identifikimin dhe diskutimin e opsioneve të zhvillimit dhe ofron/siguron udhëzime për të ndihmuar zhvillimin që të ndjekë trajektorët e qëndrueshmërisë;
4. Informon planifikuesit, vendim-marrësit dhe publikun e ndikuar, mbi qëndrueshmërinë e vendimeve strategjike, duke siguruar një proces demokratik vendim-marrjeje, duke rritur besueshmërinë e vendimeve;
5. Inkurajon vullnetin politik, stimulon ndryshimet ndaj mentaliteteve dhe krijon një kulturë të vendim-marrjes strategjike.

Në të kuptuarin e saj si një model i të menduarit strategjik, VSM zbatohet për komponentin strategjik të proceseve të vendim-marrjes në (i) politikat publike, (ii) planet dhe programet sektoriale të zhvillimit (iii) planet dhe programet e zhvillimit territorial (iv) si dhe për projektet e mëdha investuese strukturore që kanë objektiva strategjike afatgjata (të tilla si aeroportet e reja ndërkombëtare, forma të reja të prodhimit të energjisë (me erë, me ujë) në lidhje me konceptin e tyre strategjik).

VSM është promovuar gjerësisht nga agjensi ndërkombëtare të zhvillimit (Banka Botërore, 2011; UNEP, 2009; OECD, 2006). Megjithatë me shumë sesa vlerësimi i propozimeve të zhvillimit, VSM është një instrument i rëndësishëm për të ndihmuar në përballjen e sfidave të zhvillimit që gjenerohen nga:

- a) Adaptimi dhe zbatimi ndaj ndryshimeve klimatike;
- b) Çrrenjosja e varferisë dhe kapërcimi i pabarazive sociale dhe rajonale;

- c) Rritja/permiresimi dhe mirembajtja e vlerave te biodiversitetit, sherbimet e ekosistemit dhe mireqenien e qenieve njerezore;
- d) Kohezion social dhe territorial;
- e) Promovim i potencialit te zhvillimit rajonal;
- f) Inovacioni dhe diversiteti kulturor i popullise;
- g) Promovimi i barazise mjedisore, paisazhet dhe trashegimia kulturore dhe perdorimi i qendrueshem i burimeve natyrore.

4. Kush perfshihet ne procesin e VSM dhe kush duhet te ndermarre VSM?

Ne VSM jane te perfshiregrupe te ndryshem. Se pari kemi politike-berjen, autoritetet e planifikimit apo programimit, pergjegjes per promovimin, marrjen e miratimit dhe implementimin e strategjive te synuara. Pergjegjesia per ndermarrjen e VSM-se dhe vendim-marrjen per VSM-ne, shtrihet mbi keto autoritete. Sigurisht nese kemi njenisme private, pergjegjesia e ndermarrjes se VSM-se mbetet mbi organizaten/institucionin privat.

Me pas kemi politike-berjen, grupet e zhvillimit te programeve apo planifikimit, te cilet jane pergjegjes per zhvillimin e strategjive ne politika, plane dhe programe qe do te vleresohen me VSM-ne.

Ne kemi gjithashtu grupin e VSM-se, ose nje grup i brendshem ne te njejten organizate ose nje grup i jashtem. Nje grup i VSM mund te perfshije:

- a. Grupin e koordinimit, pergjegjes per udhezim metodologjik, lidhes me proceset e planifikimit strategjik, duke vendosur sebashku raportet e eksperteve, qe merren me autoritetet, strategjine e komunikimit dhe funksione te tjera koordinuese;
- b. Grupi i eksperteve te cileve i'u eshte kerkuar te zhvillojne studime specifike per temat kryesore ne VSM (Faktoret Kritik te Vendimit).
- c. Ekspertet per angazhimin e aktoreve kryesore – ne varesi te llojit te angazhimit te parashikuar si edhe marredhenia me planifikimin strategjik.

Me pas institucionet publike qe jane pjese e autoriteteve pergjegjese mjedisore, ne ngarkim te keshillimit te procesit te rishikimit te VSM-se, te cilet se bashku me organizata te tjera publike dhe private, duke perfshire organizatat jo fitim prurese, kane nje rol te vecante qe kontribuojne ne momente te ndryshme te zhvillimit, komunikimit dhe ofrimit te procesit te VSM-se.

Se fundi, publiku si nje i tere ose ne menyre te preferueshme si grupe target/objektiv te perzgjedhur, duhet te jene gjithashtu pjese e aktoreve te perzgjedhur qe kontribuojne ne procesin e VSM-se, shpesh nepermjet formave indirekte te pjesemarrjes (per shembull nepermjet liderave te opinioneve).

5. Kur duhet te zhvillohet procesi i VSM dhe cfare shkakton/nxit nje VSM?

Sigurisht VSM duhet te zhvillohet sa here qe kerkohet nga legjislacioni ne fuqi. NeShqiperi, kuadri ligjor i percaktuar nga Ligji nr. 91/2013 percakton qe VSM mund te zhvillohet

gjatehartimit te te gjitha planeve dhe programeve per sektoret dhe ne situatat e percaktuara ne kete ligj.

Procesi i VSM-se, duhet tenisesa me shpejt qe te jete e mundur ne procesin e vendimeve, idealisht me vizionimin dhe krijimin/themelimin e objektivave strategjike, perpara se te identifikohen opsionet strategjike, dhe shume perpara se te jepen propozimet. Figura nr.2 ilustron me shembuj piken e fillimit te procesit te VSM ne tre plane rajonale ne Portugali (Plani Territorial per Rajonin Verior (NRTP), Plani Territorial i Zones Metropolitane Lisbon (LMATP) dhe Plani Territorial i Lendines Eest dhe Tagus (ETVTP)).

* Pika e hyrjes e VSM-se

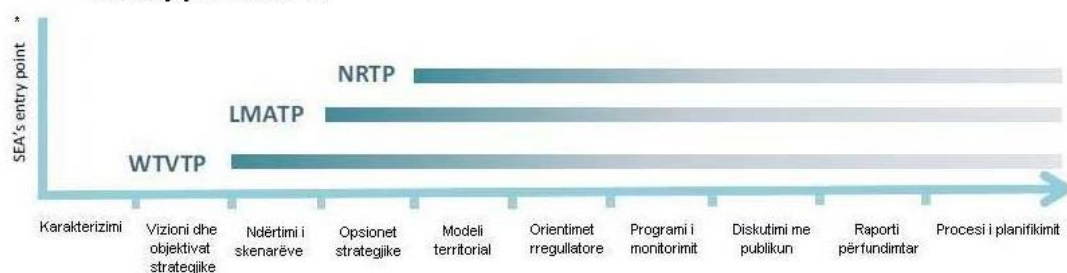

Figura nr. 2 – VSM duhet te filloje sa me shpejt qe te jete e mundur ne procesin e planifikimit

Per shembull, perballë një humbje të pershpejtuar të një burimi të caktuar, të tillë si ujë apo toke, ose perballë problemeve të barazisë, VSM mund të ndihmojë në adresimin e forcave kryesore drejtuese, problemet dhe kufizimet dhe të gjejë një strategji të vecantë që mund të ndryshojë drejtimin e tendencës. Kur investimet private kanë nevojë të perballen me ndryshimet klimatike, apo për të parë për strategji që do të vlerësojnë dhe do të rrisin shërbimet e ekosistemit, që janë thelbësore për biznesin kryesor të organizatës, VSM mund të shtojë vlerë vendim-marrjes strategjike. VSM është përdorur për të ndihmuar neperputhjen e aktiviteve të ndryshme kur interesat e shumta konfliktuale kanë nevojë që të behen të perputhshme në një rajon (për shembull peshkimi, turizmi, ruajtja e natyrës dhe eksplorimi i naftës dhe gazit dhe prodhimi).

Cilat situata mund të nxisin/shkaktojnë një VSM? Të frymëzuar nga klasifikimi i Slooteeg et al. (2006) të shkaqeve që nxisin VSM-ne, këtu situata shërbejnë si shembuj:

1. **Njihet zona territoriale për veprim por jo propozimet/qellimet sektoriale.** Bazuar në asetet ekzistuese dhe potencialet natyrore dhe sociale, faktorët e pershtatshmerisë dhe kushtet kontekstuale sociale dhe ekonomike, VSM mund të ndihmojë planifikimin sektorial dhe hapësirën që të zgjedhë strategjitë e pershtatshme të zhvillimit, për shembull në një zonë bregdetare (për shembull Menaxhimi i Integruar i Zonës Bregdetare) apo zonë rurale (për shembull Plani Kombëtar për Zhvillimin Rural), për të cilat nuk ekzistojnë akoma qellime konkrete.
2. **Ka propozime/qellime sektoriale që njihen por nuk është identifikuar asnjë zonë territoriale për veprim.** Për shembull le të supozojmë që ka qellime për të zhvilluar prodhimin e energjisë së erës në det të hapur (*offshore*) (për shembull Energjia Offshore) apo të kërkohej për një energji ideale që perputhet ndërmjet burimeve të energjisë dhe kërkesave ekzistuese në një rajon të caktuar. VSM mund të ndihmojë në

eksplorimin e opsioneve me teknologjine me te mire, vendndodhjen apo nivelin e investimeve qe do te sjellin perfitime te qendrueshme.

3. **Njihet zona territoriale per veprim dhe propozimet / qellimet sektoriale,** megjithate mund te kete dimensione strategjike qe mund te ndikojne ne vendime. VSM mund te eksploroje keto dimensione strategjike dhe do te mbeshtese vendimin me meziqet e nevojshme dhe argumentat e mundesive. Ky ishte rasti, per shembull me VSM-ne e zgjerimit te Portit Cape Toen, Afrika e Jugut (figura 3).

Figura nr.3 Burimi : VSM e Portit te Cape Toen dhe kuadri qendrueshmerise, CSIR, 2004

4. **Njihet politika sektoriale por nuk ka nje materializim territorial.** Raste te tilla nuk nxiten nga Direktiva Europiane apo legjislacioni kombetar dhe perfshijne strategji qe kane lidhje, per shembull, me shendetin, tregtine nderkombetare (per shembull Marreveshja per Tregti te Lire e Amerikes se Veriut) apo polikat e emigracionit. Edhe pse legjislacioni nuk e kerkon, mund te kete disa implikime mjedisore dhe te qedrueshmerise si pasoje e ketyre politikave, konkretisht ne lidhje me stresin social apo mbi perdonimin e infrastruktures fizike dhe sherbimeve, me pasoja te rendesishme mjedisore.

Mund te jepen gjithashtu shembuj se cfare nuk duhet te konsiderohet nje VSM per qelimin e ketij Udhhezimi.

6. Lidhja midis VSM dhe procesit te vendim-marrjes

Duhet te merren ne konsiderate disa aspekte kur vendoset mbi menyren sesi te lidhet VSM me procesin e planifikimit. Duke patur nje koordinim te vecante por te koordinuar, mund te jete memire sesa njekoordinim plotesisht te ndare apo plotesisht te integruar, sepse nderlidhja e VSM-seme proceset e planifikimit jane thelbeshore per suksesin e tyre te pergjithshem/teresishem. Nje koordinim plotesisht i vecante/ndare do ta bente kete lloj lidhje shume te veshire. Integrimi i plote mund te mezikojte duke e bere VSM-ne apo planifikimin,

dominues në lidhje me njëra tjetrën. E njëta gjë ndodh për raportimin dhe grupet. Është e rëndësishme që të ndahen funksionet dhe përgjegjësitë, kjo ndarje duhet të mundësohet nga disponueshmëria e burimeve teknike dhe financiare.

Por është shumë e rëndësishme që VSM dhe proceset e politike-berjes/planifikimit të ndajne disa aktivitete, të tilla si gjetjen e fakteve, informacionin, angazhimin e aktoreve kryesore dhe pjesëmarrjen e publikut.

Modele të ndryshme, për mënyrën sesi mund të lidhet VSM dhe proceset e politike-berjes/planifikimit, janë identifikuar disa vite më parë (Partidário, 2004) (Figura nr.4) dhe shërbejnë si një ilustrim të lidhjeve të mundshme.

Dy modelet e para (1 dhe 2) lidhen me ngushtë me qasjet VSM bazuar në VNM, modeli paralel (2) duke qenë modeli më shumë i përdorur. Modelet 3 dhe 4 lidhen me qasje më të integruara dhe strategjike në VSM. Nderkohe që modeli i integruar (3) eventualisht mund të përfaqësojë modelin më të mirë VSM në periudhë afat-gjate, modeli i përqëndruar në vendime (4) duket sikur është më fleksibel dhe më i adaptueshem. Në këtë udhëzës ndiqet modeli i përqëndruar në vendime (modeli 4 në figurën nr.4).

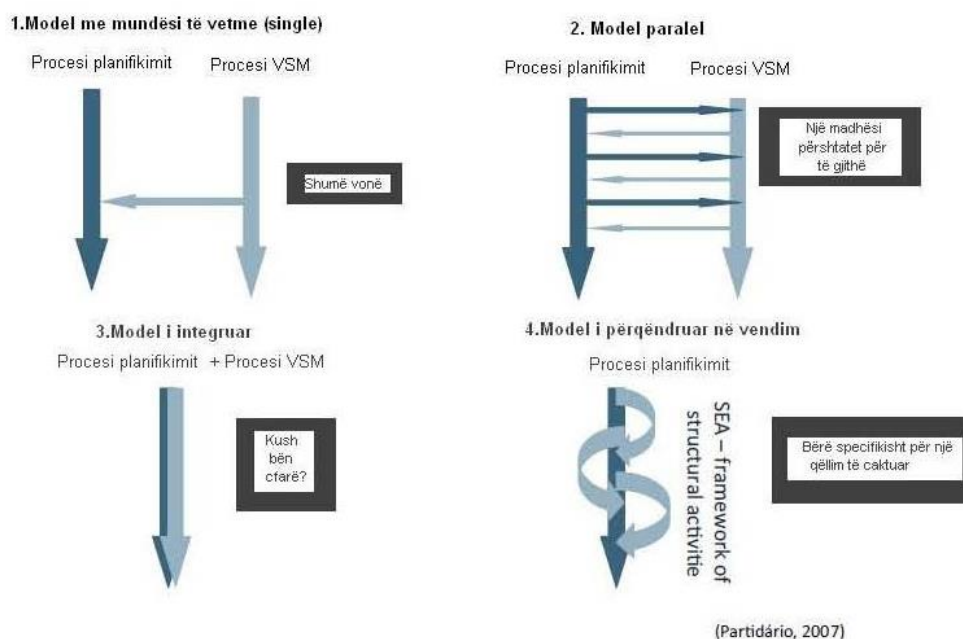

Figura nr.4 – modelet për lidhjen e VSM-se me procesin e vendimeve

7. Marredhenia midis VSM dhe VNM

Marredhenia ndërmjet VSM-se dhe VNM-se është e rëndësishme për dy arsye kryesore. Arsyja e parë lidhet me nevojën për të qartësuar ndryshimet e tyre përsa kohe që VSM shpesh herë vepron metodologjikisht si një VNM, duke u bërë ajo që shpesh njihet si VSM bazuar në VNM. Arsyja e dytë lidhet me nevojën për të marrë në konsideratë sesi ato lidhen dhe kanë të bëjnë me njëra-tjetrën.

Dallimi i VSM-se dhe VNM-se vetëm duke u bazuar që VSM zbatohet për politikë, planet dhe programet dhe VNM zbatohet për projektet nuk është i mjaftueshëm. Ndryshimet shkojnë shumë më tej qëllimit të zbatimit, të cilat gjithsesi nuk ndryshojnë. Ka shembuj të shumtë të VSM-se që zbatohet për projekte mëdha, si edhe ka shembuj të shumtë të VNM-se që zbatohet për planet dhe programet (edhe pse shumë prej tyre ndonjëherë quhen VSM).

Në vitin 1996, CSIR (Këshilli për Kërkime Shkencore dhe Industriale) në Afrikën e Jugut, publikoi diagramin e paraqitur në Figurën më poshtë, për të treguar ndryshimet ndërmjet VSM-se dhe VNM-se. Ajo çfarë nënkupton është që ndërsa VNM fokusohet mbi ndikimet e zhvillimeve në mjedis, VSM fokusohet në vlerësimin e ndikimeve të mjedisit mbi zhvillimin. Kjo do të thotë që strategjikisht mjedisi ndihmon në përcaktimin e kushteve për zhvillim dhe VSM duhet të vlerësojë nëse këto kushte po merren në konsideratë në proceset e zhvillimit. Kjo ka themeluar një vizion të rëndësishëm drejt të kuptuarit të rolit të VSM-se, dhe mbështet konceptin që VSM është rreth integritetit të çështjeve mjedisore në proceset e zhvillimit.

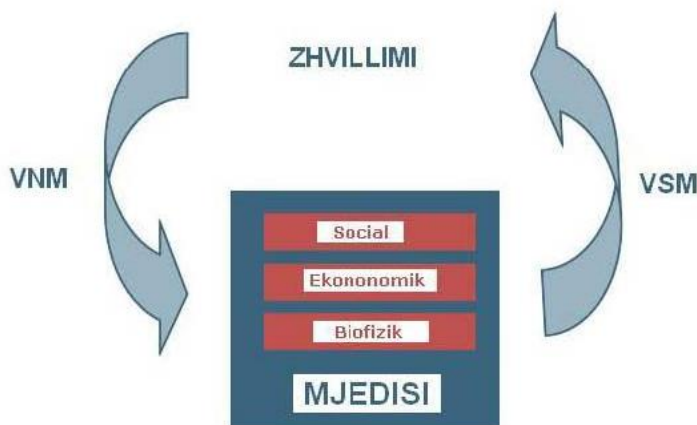

Figura nr.5 – Ndryshimi ndërmjet VSM-se dhe VNM-se (burimi: CSIR, 1996)

Si rrjedhojë, si në qasjen metodologjike të VSM-se në këtë udhëzues, nëpërmjet integritetit të punës së VSM-se për të krijuar kushte mundësose fizike, sociale dhe ekonomike (gjëra të mjedisore) për zhvillim, për të qenë në gjendje për të vazhduar në një mënyrë të qëndrueshme. Dhe kjo është forma strategjike e vlerësimit, në vend që si të VNM të tentohet për të vlerësuar drejtpërdrejtë efektet mjedisore të propozimeve të politikave, planifikimeve dhe programeve.

Ne praktike kjo do të thotë që VSM nuk duhet të jetë rreth vlerësimit të drejtpërdrejtë të efekteve mjedisore të propozimeve (për ujërat, ajrin, token etj) si në vlerësimet e projekteve, por në vend të kësaj ajo duhet të jetë rreth vlerësimit të kushteve të zhvillimit (çështjet institucionale, politikat, ekonomike, sociale etj) drejt krijimit të konteksteve dhe rezultateve me të mira mjedidore dhe të qëndrueshme. Kjo do të përmirësojë kapacitetin e vendimeve të zhvillimit për të evituar efekte negative mjedisore në të ardhmen të projekteve të zhvillimit. Si rrjedhojë, duke përbushur kërkesat e Direktives Europiane.

Tabela nr.2 ilustron me shembuj ndryshimet dhe marrëdhëniet ndërmjet VSM-se dhe VNM-se, vecanërisht nëse marrin në konsideratë VSM bazuar në VNM. Pyetjet në Tabelën nr. 2 stimulojnë pyetjet që profesionistët përfshijnë në raste konkrete që mund të pyesin. Menyra sesi behen pyetjet mund të ndihmojë për të zgjedhur ndërmjet VSM-se dhe VSM-se bazuar në VNM. Shpesh hereështet e vështirë të vendoset se cila mund të jetë më e përshtatshme për çdo rast. Këtu do të quajmë raste “gri” ku duket se mund të përdoret secila nga qasjet e VSM-se.

Duke përdorur pyetjet e Tabelës nr. 2 mund të ndihmojë me përgjigjet: nëse doni të vlerësoni një zgjidhje, të tillë si një plan apo hartim programi të mirë dhe të kontrollojë efektet mjedisore, zgjidhni VSM bazuar në VNM. Por nëse doni të vlerësoni një strategji të mirë për të ndihmuar në përmirësimin e kushteve të zhvillimit, zgjidhni një VSM me baze strategjike, për të cilën ky udhëzues ju ofron metodologjinë.

Tabela nr. 2 – Si i bëni pyetjet në VSM dhe në VNM?

VSM që synon strategji të mirë	VNM që synon projektim të mirë
Cilat janë objektivat e juaja? Cilat janë faktorët/nxitesit kryesore? Cilat janë opsionet e juaja strategjike? Cilat janë kufizimet kryesore? Cilat janë interesat kryesore/madhore? Cilat janë politikat me të rendesishme që duhet të përbushen?	Cilat janë karakteristikat kryesore të projektit tuaj? Ku ndodhet? (Vendndodhja) Cilat janë alternativat e projektit? Cilat janë efektet e tij kryesore fizike, sociale dhe ekonomike? Cilat janë ndikimet e tij kryesore/madhore? Cilat janë masat zbutëse/lehtësuese të tij?

Edhe nëse adresohen shkaqet e problemeve mundeson gjithashtu që të kuptohen ndryshimet dhe lidhjet me VSM-në dhe VNM-në. Figura nr.6 është një ilustrim i përmes se problemit për të përfaqësuar hierarkinë e problemeve, nga shkaqet të efektet.

Ka shumë keq kuptime ndërmjet simptomave dhe problemeve. Ajo çfarë njerezit ndiejnë, perceptojnë apo vëzhgojnë shumë shpesh janë simptomat e problemeve, efektet e vëzhgueshme ose të pritshme (shërimi i burimeve natyrore, imbalancat e barazisë, degradimi

i cilësisë së mjedisit, efektet e ndryshimit të klimes, etj). Shpesh quhen probleme, por në fund të fundit këto janë efektet e problemeve.

Pema e Problemit

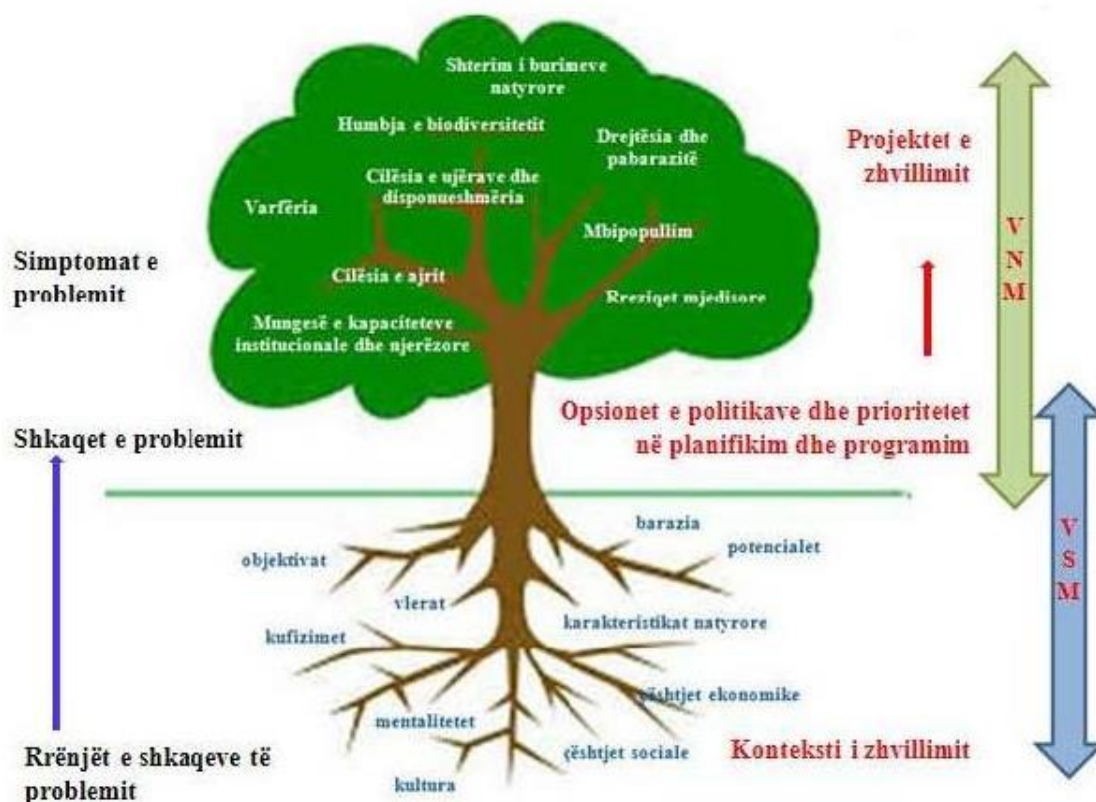

Figura 6 – Kontributi VSM-se në vendim marrje komplekse – duke kërkuar për prioritetet

Por nëse vertet duam të vlerësojmë problemet atëherë duhet të shikojmë me në thellesi dhe të njohim kompleksitetin e përfshirë. Për shembull në qoftë se ajo qeeshte në rrezik është mbipopullimi i trafikut, me problemet (simptomat) që lidhen me zhurmen dhe ndotjen e ajrit atëherë problemi aktual mund të jetë mbi mënyrën se si dhe çfarë vendimesh sektoriale duhen marrë mbi përdorimin e tokës, strukturën urbane, infrastrukturën e re, llojet e burimeve dhe furnizimit të energjisë, etj. Këto opsione dhe vendime politike janë zgjedhje prioritare të cilat, të implementuara nëpërmjet instrumentave të planifikimit dhe programimit dhe projekteve të zhvillimit, janë shkaqet e problemit, të cilat në duhet t'i vlerësojmë strategjikisht. Si rrjedhojë problemet janë ato që përcaktojnë prioritetet/përparësit për zgjedhje.

Ajo që krijon/themelon mendimi strategjik në VSM është që VSM ka nevojë të adresojë rrenjet aktuale të shkaqeve të problemit, në lidhje me prioritetet dhe zgjedhjet e politikave dhe jo Cfare është e prekshme dhe e dukshme, efektet fizike dhe territoriale që janë simptomat e atyre që zakonisht quhen problemet mjedisore. Rrenjet e shkaqeve lidhen me cfare influencon/ndikon vendimet: vlerat e shoqërisë, kontekstet kulturore, mentalitetet, vlerat e qëndrueshmërisë, sic ilustron në Figurën nr.6.

VSM me një qasje strategjike adreson rrenjet e shkaqeve në terma të prioritetëve të mjedisit dhe qëndrueshmërisë (për shembull nevoja për kapacitete të duhura institucionale dhe kuadrin e vendimeve, kriteret e planifikimit hapësinor që shpreh normat dhe vlerat, etj). Në këtë mënyrë VSM mund të parashikojë prioritetet e politikave, duke krijuar dialogje *ex-ante* (bazuar në parashikime sesa në rezultatet aktuale) dhe të komunikojë se cilat mund të jenë rreziqet dhe mundësitë në periudhë afatgjatë, duke krijuar/perckatuar kushtet për zhvillim, duke përfshirë kushtet e licensimit të projekteve, nepermjet udhëzimit pozitiv dhe duke sqaruar kufizimet me heret.

Se fundi, Tabela nr. 3 ofron disa kriterë me të zakonshme për të bërë dallimin ndërmjet VSM-se dhe VMN-se. Këto mund të ndihmojnë gjithashtu për të kuptuar qasjet metodologjike që bëjnë diferencimin e dy instrumentave.

Tabela 3 – Disa ndryshime thelbësore ndërmjet VSM-se dhe VMN-se

VSM	VMN
Perspektiva është strategjike dhe afatgjatë	Perspektiva është ekzekutuese në periudhë afat-mesem dhe afat shkurtër
Procesi është ciklik dhe i vazhdueshëm	Procesi është diskret, i motivuar nga propozime nderhyrjeje konkrete
Qëllimi është që të ndihmojë në ndërtimin e një të ardhme të dëshirueshme, nuk është një përpjekje për të njohur të ardhmen	Qëllimi është të dihet sesi do të jetë e ardhmja, parashikimi i ndikimeve potenciale, bazuar në parashikime të ngjarjeve në të shkuarën.
Përkufizimi se cfare synohet është i paqartë, ka një sasi të madhe paqartësie dhe të dhënat janë pothuajse gjithmone të pamjaftueshme.	Përkufizimi se cfare synon që të bëhet është relativisht i saktë dhe të dhënat janë në mënyrë të arsyeshme të disponueshme ose mund të mbledhen nepermjet punës në terren.
Vazhdimi/ndjekja (folloe-up) në VSM kryhet nepermjet përgatitjes dhe zhvillimit të politikave, planeve, programeve dhe projekteve.	Vazhdimi/ndjekja (folloe-up) në VMN kryhet nepermjet ndërtimit dhe implementimit të projektit ose planeve të detajuara.
Strategjia mund të mos vihet kurrë në praktikë duke pasur parasysh që veprimet e themeluara në plane dhe programe mund të mos implementohen kurrë.	Projektet që kërkojnë një VMN ekzekutohen, njëher që garantohet fizibiliteti i tyre.

Lidhja ndermjet VSM-se dhe VNM-se do te rritet nese objektivat dhe ndryshimet perkatese do te jene gjithashtu te qarta. Kutia nr. 1 ofron nje shembull per menyren sesi mund te lidhet VSM dhe VNM.

Kutia nr.1 – Lidhja ndermjet VSM-se dhe VNM-se

VSM -Parque Alqueva eshte nje iniciative turizmi private, me nje siperfaqe totale prej 2100 hektare, ne rajonin Alentejo ne Portugali, prane rezervuarit te diges Alqueva. Ne vitin 2003 filloi nje proces i VSM sebashku me zhvillimin e strategjise se investimit te turizmit. VSM ndihmoi ne percaktimin e konceptit te turizmit ne menyre qe te garantoje integrimin e kushteve mjedisore, me qendrueshmerine e tij bazuar ne rritjen/permiresimin e asetave mjedisore dhe sociale. Me tej VSM mbikeqyri pergatitjen e master planit te investimit dhe pergatiti udhezimet per VNM-ne ne vazhdim.

VNM –ne vijim te master planit, u pergatit dhe u miratua nje Plan i Detajuar formal per te formalizuar dorezimin e propozimit te investimit (perpara se te krijoheshin kerkesat ligjore per VSM-ne ne Portugali).Permbajtja e ketij Plani te Detajuar i'u nenshtrua VNM-se, ne nje faze studimi te meparshme dhe ishte objekt i nje Deklarate te Ndikimit ne Mjedis te favorshme ne vitin 2008 (dokumenti i vendimit). Licensimi i projekteve i perfshire ne Planin e Detajuar dhe te cilat ishin te renditura ne listat pozitive te legjislacionit te VNM-seme pas ishin objekt i RECAPE (Raporti i Konformitetit te Projektit te Ekzekutimit me Deklaraten e Ndikimit ne Mjedis) e cila ne Portugali eshte nje faze e procesit te VNM qe vlereson aspekte me te detajuara te projekteve te zhvillimit perpara fazes se ndertimit apo implementimit. Si rrjedhoje Plani i Detajuar ishte i mjaftueshemper te filluar procedurat VNM te projektit dhe leshimin e Deklarates te Ndikimit ne Mjedis perkatese.

Zakonisht VSM duhet te formuloje udhezime per planifikim (parashikim te veprimeve te nevojshme ne proceset per nje te ardhme te qendrueshme), per menaxhim (administrimin e proceseve qe drejtohen nga objektivat) dhe per monitorimin (ndjekjen periodike te proceseve). VNM eshte nje nga instrumentet e duhur per te implementuar udhezimet VSM. VSM duhet te kryej vleresimin duke mbajtur parasysh qe VNM do te veproje si pjese e vazhdimit te saj.

Nga ana tjeter, praktika e akumuluar me VNM-se mund te prodhoje njohuri te reja dhe te dobishme per te permiresuar vleresimet strategjike te zhvilluara me VSM. Per shembull zhvillimi i dhjetra VNM-ve ne te njejten kategori projektsh, kur vleresohen te gjitha sebashku ne lidhje me performancen e saj, mund te prodhoje njohuri te dobishme mbi rolin e atyre projekteve per proceset e zhvillimit dhe rritjen/permiresimin mjedisor (per shembull nese digat apo projektet madhore turistike, aktualisht mundesojne zhvillimin lokal ne nje menyre qe qendrueshmeria e komuniteteve lokale te permiresohet). Zakonisht kjo njohuri e dobishme per VSM-ne rezulton nga nje monitorim sistematik dhe studime post-vleresimi ne VNM sektoriale.

Pjesa II- modeli i te menduarit strategjik ne VSM

Ky seksion jep nje pershkrim te shkurter te modelit te VSM-se te menduarit strategjik dhe kuadrin metodologjik te Faktoreve Kritik te Vendimit (CDF). Fillon duke adresuar parimet qe nenvizojne kete model dhe leksikun (fjalorin) e ri qe nevojitet per te ndihmuar ne ndryshimin e menyres sete menduarit. Vazhdon duke adresuar funksionet, komponentet dhe elementet strukturor te VSM-se qe perkufizojne modelin. Me pas prezanton kuadrin CDF per vleresim.

1. Parimet

Ne nje model te te menduarit strategjik, qellimi i VSM-seeshte qe te ndihmoje qe te kuptohet nje kontekst zhvillimi, per te identifikuar dhe adresuar sic duhet problemet dhe te ndihmoje te gjeje opsione te mundshme/zbatueshme mjedisore dhe te qendrueshme per te arritur objektivat strategjike. Bazohet ne sistemet e te menduarit, proceset e politikave, shumefishimin e njohurive, rrjetet e aktoreve, dialogje, bashkepunim dhe qeverisje ndersektoriale. Baza shkencore nuk do te zhvillohet ne kete udhezim por parimet kryesore shkencore te ketij modeli jane:

1. Veprimet strategjike prodhohen nepermjet cikleve te vendimeve, qe lidhen ngushte me formulimin e politikave dhe jane zhvilluar ne kontekstin e planifikimit dhe proceset e zhvillimit te programeve.
2. Strategjia eshte karakterizuar nga nje ndergjegje/vetedije e forte e pasigurise dhe modifikon veprimet e saj si nje funksion i zhvillimit te ngjarjeve te papritura ne rrugen e saj.
3. Kompleksiteti i sistemeve natyrore dhe sociale kerkon nje perspektive per te gjithe sistemin, duke njohur qe sjellja e nje sistemi nuk mund te dihet vetem duke njohur elementet me te cilet ky sistem perbehet.

Ky model i te menduarit strategjik ne VSM bazohet gjithashtu mbi parimin e kursimit, ose thjehhtesise, qe njihen gjithashtu si “*Occam’s razor*”, sipas te cilit “ nuk duhet te rrisesh pertej asaj qeeshte e nevojshme, numrine entiteteve qe kerkohet per te shpjeguar cdo gje”. Ky parim eshte vecanerisht i rendesishem ne zgjedhjen e ceshtjeve perkatese dhe duke u fokusuar ne vleresimin strategjik.

Bazuar ne keto parime, modeli i te menduarit strategjik i VSM-se themelon/krijon propozimet kryesore te meposhtme per praktika te mira VSM:

VSM eshte nje lehtesues/fasilitatorstrategjik i proceseve te qendrueshmerise.

VSM duhet te siguroje perqendrim mbi ato pak ceshtje perkatese qe kane vertet rendesi.

VSM punon kryesisht me proceset konceptuale (formulimin e politikave dhe formulimin ne planifikim) dhe jo me rezultatet.

VSM zbatohet per vendimet me nje natyre strategjike dhe perdoret strategjikisht ne lidhje me vendim-marrjen.

2. Nje leksik i ri

Nje leksik i ri eshte i rendesishem qe te ndihmoje ne ndryshimin e hartave mendore drejt nje kulture strategjike ne vleresimin e ndikimit. Shumica e termave tradicionale qeshoqerohen me VNM-ne, duke perfshire “ndikim”, “linja baze” dhe “zbutje/lehtesim” lidhen ngushte me te menduarin e projekteve, dimensionet fizike dhe qasjet pershkruese te zakonshme ne VNM. Te menduarit strategjik perfshin vlerat dhe jo strukturat fizike, eshte me i fokusuar dhe bashkepunues, bazuar ne dialogje dhe te menduarit per te ardhmen. Si rrjedhoje terminologjia e perdorur ne VSM duhet te reflektoje keto ndryshime.

Tabela nr.4 tregon termat e reja qe jane propozuar per te menduarin strategjik ne VSM (Partidário, 2007a). Shumcia e ketyre termave nuk jane te reja dhe vijne nga shkollat e te menduarit strategjik. Keto terma do te perdoren gjate gjithë ketij udhezimi.

Tabela nr.4 – leksik i ri i propozuar per te krijuar te menduarin strategjik ne VSM

Ne terminologjine tradicionale te VNM-se	Ne modelin strategjik ne VSM	Pse termi i ri
Qellimi	Faktoret kritik te vendimit	Duke siguruar nje fokus te forte mbi ceshtjet e vendimit sesa ne nje game te gjere tepaqarte mjedisore.
Fazat e planifikimit	Dritaret/hapesirat vendimeve	Momentet kryesore per veprim VSM sesa fazat normative
Linja baze	Konteksti dhe tendencat/trendet	Analize me dinamike sesa karakterizimin e gjendjes aktuale
Alternativat	Opsionet strategjike	Rruget opsionale strategjike per te permbushur objektivat sesa nje ose zgjedhje operacionale
Ndikimet	Mundesite dhe rreziqet	Vleresim me dinamik, pranon kompromise dhe zgjedhjet sesa efektet e pa evitueshme dhe te zbutshme
Masat e zbutjes	Udhezimet (planfikim, menaxhim)	Supozon ndryshimet dhe permiresimet ne te ardhmen sesa reduktimin e demit

3. Komponentet e modelit të menduarit strategjik në VSM

VSM nuk është vetëm për studimet teknike. VSM është gjithashtu rreth krijimit të një platforme për dialog të aktoreve kryesore dhe vepron si një lehtësues për një problem vendimi. Kater komponente kontribuojnë në modelin e të menduarit strategjik të VSM-se:

- 1) Një komponent **teknik** merr në konsideratë njohuritë e ekspertëve dhe studimet e specializuara për të reduktuar paqartësitë dhe për të rritur njohuritë mbi çështjet prioritare dhe strategjike. Përcaktimin e prioriteteve, analizimin e tendencave, vlerësimin, udhëzimet dhe vazhdimet janë aktivitetet teknike që kanë nevojë të drejtohen të gjitha së bashku përgjatë me procesin, komponentet institucionale dhe të komunikimit. Detyrat specifike në komponentin teknik përfshijnë zgjedhjen e grupit të ekspertëve, burimet e informacionit të disponueshëm, teknikat dhe metodat (shih Aneksin I) dhe kryerjen e analizës dhe vlerësimin. Komponenti teknik duhet gjithashtu të zgjedhë teknikat e duhura të vlerësimit për komunikuar, në këtë mënyrë mund të angazhohen aktoret kryesore, në momente kritike të vendimeve gjatë procesit të planifikimit.
- 2) Një komponent **proces** është jetik në krijimin e një dialogu të përherëshëm ndërmjet VSM-se dhe procesit të vendimit gjatë gjithë ciklit të vendimeve dhe për të siguruar fleksibilitet dhe përshtatshmeri të VSM-se në secilin rast. Lidhja ndërmjet procesit VSM dhe programeve të planifikimit dhe programimit, duhet të sigurohet nepermjet dritareve/hapësirave të vendimit dhe rregullave të qeverisjes, të miratuara për të mundësuar integrimin e proceseve. Procesi VSM-se ka nevojë të hartohet çdo herë, për t'iu përshtatur kushteve kontekstuale. Detyrat specifike përfshijnë përafrimin e kohës së vendimeve dhe inputeve të nevojshme nga VSM dhe angazhimi i aktoreve kryesore.
- 3) Një komponent **institucional** është thelbësor për të kuptuar kontekstin institucional për vendim-marrje. Ai lidhet me analizen institucionale dhe ndryshon si të jetë e nevojshme ose si një rezultat i dinamikave të politikës dhe shtrirjen në të cilën influencën kapacitetin e vendimit me kalimin e kohës, dhe si rrjedhojë suksesin e VSM-se. Në komponentin institucional, dallimi është i rëndësishëm ndërmjet rregullave formale dhe jo formale. Rregullat formale lidhen me nivelet e përcaktuara, kapacitetet e vendimeve, rregullat e qeverisjes që do të përdoren në dritaret e vendimeve por gjithashtu kuadri ligjor dhe rregullator, normat e implementimit. Analiza institucionale duhet të shikojë në mbivendosjet dhe boshllëqet e përgjegjësive, pozicionet konfliktuale dhe sinergjitë, iniciativat e përbashkëta dhe plotësueset. Shumë e rëndësishme, shpesh herë përcaktueset, janë rregullat mbi mënyrat sesi gjerat ndodhin normalisht dhe shtrirjen e bashkëpunimit informal dhe iniciativat vullnetare.
- 4) Një komponent **komunikimi dhe angazhimi** është jetik për të siguruar ndërmjetësimin e njohurive, krijimin e rrjeteve, angazhimin e aktoreve kryesore dhe pjesëmarrjen e publikut. Kjo do të mundësojë shkëmbimin dhe ndër-referencat e prespektivave të shumta, duke krijuar opinione, një vizion të integruar dhe proceset pjesëmarrëse që i përshtaten problemit dhe për momentet kritike të vendimit. Si rrjedhojë është një komponent qeverisjeje i rëndësishëm, i shprehur nepermjet lidhjeve

te procesit dhe kapacitetit te komunikimit. Komponenti i komunikimit rregullohet/pershtatet me karakteristikat e grupeve target. Detyrat perfshijne perkufizimin e proceseve te paramenduara dhe perfaqesuese, identifikimin e aktoreve kryesore, duke gjetur praktika angazhimi qe jane te pershtatshme, duke siguruar proceset e te mesuarit, ndarjen e njohurive dhe aktoret kryesore te kuptojne se cfare po ndodh, cili eshte nje vizion kolektiv per te ardhmen, duke promovuar praktikat bashkepunuese.

4. Funkzioni i VSM-se ne nje model te te menduarit strategjik

Ne te menduarin strategjik, VSM luan tre funksione themelore ne lidhje me procesin e vendim marrjes (Tabela nr.5): integrim, vleresim dhe validim/miratim.

Tabela nr.5 – tre funksionet e VSM-se ne nje model te te menduarit strategjik

1. **Integrim** te ceshtjeve mjedisore dhe te qendrueshmerise ne proceset ciklike te vendimeve strategjike;
2. **Vleresim** te opsioneve strategjike relative me mundesite dhe rreziqet ndaj mjedisit dhe me qendrueshmerine e vendimeve;
3. **Validimi** i kontibuteve te VSM-se per proceset strategjike dhe rezultatet e pritshme

Integrimi eshte thlebesor per suksesin e VSM-se. Integrimi duhet te jete prezent:

- 1) ne identifikimin e Faktoreve Kritik te Vendimit (CDF),
- 2) ne lidhjen e CDF-se me problemet dhe sfidat kryesore,
- 3) ne krijimin e lidhjeve te VSM-se dhe proceset e planifikimit dhe programimit,
- 4) ne lidhjen e grupeve dhe duke siguruar qe kontributet behen te disponueshme reciprocikisht ne nje menyre interaktive, te dobishme, perseritese dhe ne kohen e duhur,
- 5) ne ndarjen e teknikave dhe qasjeve,
- 6) ne identifikimin dhe diskutimin mbi opsionet strategjike,
- 7) ne perafimin e procedurave,
- 8) ne integrimin e perspektivave, duke perfshire aktoret kryesore dhe organizatat ne nje proces pjesemarres me dy rruge, ne kohe dhe menyra te pershtatshme dhe komunikim te duhur, duke ndare njohurite dhe duke mundesuar proceset e te mesuarit.

Eshte shume e rendesishme qe perfshirja e aktoreve te shikohet si nje aktivitet ne VSM, duke perdorur teknika te ndryshme, dhe jo thjeshtesi nje detyrim procedural te konsultimit publik dhe institucional, per te qene ne perputhje me kerkesat ligjore. Gjithashtu duhet ti jepet konsiderate aktoreve kryesore midis dhe nder brezave.

Vleresimi ne nje kontekst strategjik korrespondon me vleresimin e zgjedhjeve te mundshme mbi rruget strategjike dhe cilat mund te jene mundesite dhe rreziqet e ndjekjes se rrugëve te ndryshme, duke marre ne konsiderate tendencat ne evolim, specifikat e kontekstit, pikepamjet dhe pritshmerite e aktoreve kryesore (midis dhe nder breza) dhe paqartesite. Vleresimi duhet te behet ne lidhje me nje kuader strategjik reference (SRF) te politikave mjedisore dhe te qendrueshmerise, i cili eshte specifik per secilin rast duke vendosur pikat e referimit (*benchmark*) per vleresimin strategjik. Eshte e rendesishme qe SRF te jete e organizuar ne nje menyre qe lidhet lehtesisht me kuadrin CDF. Angazhimi i aktoreve kryesore eshte gjithashtu jetik per te siguruar vlerat e gjykimit ne perputhje me perspektivat e ndryshme. Ajo duhet te ndjeko parimet e planifikimit bashkepunues, duke vazhduar nga mundesite e angazhimit te hershme.

Validimi korrespondon me transparencen dhe ligjshmerine, sign-off/miratimte shoqerise, nepermjet perfaqesuesve te tyre te ligshem. Kjo perfshin duke kerkuar ne rezultatet e VSM ne lidhje me trendet ne zhvillim, paqartesite, opsionet strategjike, rreziqet dhe mundesite gjate pergatitjes se planeve dhe programeve dhe vazhdimin per verifikimin e paqartesive gjate implementimit. Perfshirja e larmishme e aktoreve kryesore dhe e publikut te gjere eshte thelbësore ne menyre te barabarte ne validim, ne nje kontekst pjesemarrës te pershtatshem me natyren e qasjes strategjike.

Duke ndjekur sa me lart dhe bazuar ne eksperiencen deri me tani, eshte sugjeruar qe rreth 65% e perkjekjeve dhe investimeve ne VSM duhet te zbatohen ne funksionin e integritit, i cili do te jete dominues ne tere VSM-ne. Me pas vleresimi do te perfaqesoje 25-30% te perpjekjeve te VSM-se. Nese integrimi dhe vleresimi jane te suksesshem dhe dialogjet kryhen mire si neintegrim ashtu dhe ne vleresim, atehere validimi duhet te jete i shpejte dhe i thjeshte dhe nuk do te nevojitet me shume se 5 deri 10 % e perpjekjeve.

5. Modeli i te menduarit strategjik ne VSM

Modeli i te menduarit strategjik ne VSM eshte strukturuar ne tre faza thelbësore nje nje proces ciklik (Figura nr. 7):

- 1) Konteksti VSM-se dhe fokusi strategjik,
- 2) Rruget per qendrueshmeri dhe udhezimet, dhe
- 3) Nje faze e vazhdueshme vazhdimi/ndjekje (follow-up), lidhjet e procesit dhe angazhimi

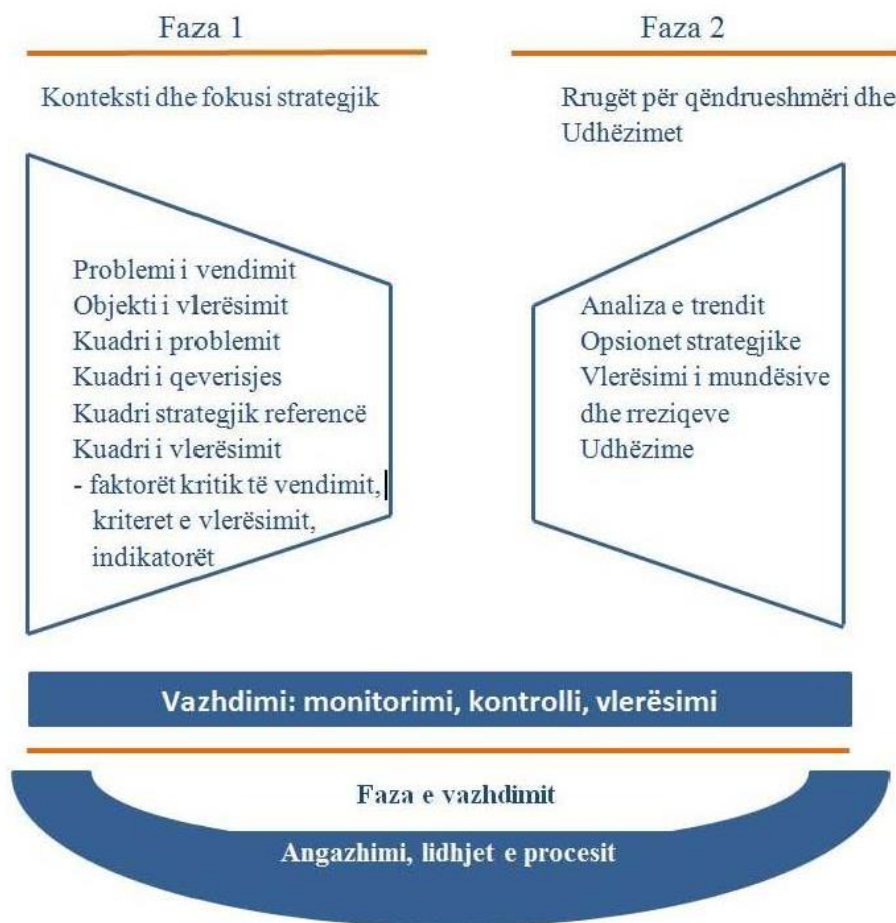

Figura nr.7: Tre fazat e modelit të menduarit strategjik në VSM

Faza 1

Percaktimi i kontekstit dhe fokusi strategjik është një prioritet i një cikli VSM. Qellimi është që të sigurojë që VSM përqendrohet vetëm mbi ato qeshte të rëndësishme (*Occam's razor* ose parimi i kursimit), që kupton dhe adaptohet me kontekstin natyror, kulturor, politik dhe ekonomik të objektit të vlerësimit.

Duhet të kuptohet **problemi i vendimit**, duke qenë thelbësor për të identifikuar objektin e vlerësimit, i cili mund të jetë ose të mos jetë i njëjti. Kerkohet një qasje integruese. VSM duhet të kërkojë për rrenjet e problemit dhe jo për simptomat e tij (shih Figuren nr.6). Duke kuptuar problemin dhe kontekstin e vendimit do të ndihmojë në fokusim. Në percaktimin e kontekstit dhe fokusit strategjik të vlerësimit kontribuojnë katë kuader/kontekste kryesore:

1. **Kuadri i problemit:** përfshin problemin, potencialet dhe forcat drejtuese. Kjo është një diagnozë e parë dhe e shpejtë për të muundësuar një pamje të shpejtë se çfarë ka vërtet

rendesi. Kjo ndihmon gjithashtu për të eksploruar benefitet mjedisore në zhvillimin e strategjise.

2. **Kuadri i qeverisjes:** përfshin identifikimin e rrjetit të aktoreve përkatës për VSM-ne.
3. **Kuadri strategjik reference (SRF):** përfaqëson makro-politikat që përcaktojnë referencën për vlerësim, parashikuar nga orientimet e politikës dhe objektivat e përcaktuara. Kjo lidhet gjithashtu me plane dhe programe të tjera përkatëse, e cila është gjithashtu një kërkesë ligjore.
4. **Kuadri i vlerësimit:** përfshin CDF, kriteret e vlerësimit që përcaktojnë qëllimin e CDF dhe indikatorët që veprojnë si njësia matëse e vlerësimit. CDF ofron strukturën dhe fokusin e analizës dhe vlerësimit strategjik.

Është e dobishme të raportohet mbi rezultatet e fazës 1 nëpërmjet një raporti me faktorët kritik të vendimit. Një raport i tillë do të mbetet reference për punime vlerësimi pasuese. Në kontekstin e direktivës europiane dhe legjislacionit kombëtar, ky raport do të përmbushë kërkesat për të raportuar mbi qëllimin e vlerësimit dhe do të detajojë informacion për të përfshirë në raportin mjedisor.

Faza 2

Faza 2 është rreth **krijimit të rrugëve për qendrueshmeri, dhe udhëzime**. Rrugët për qendrueshmeri është termi i përdorur për të shprehur opsionet strategjike për zhvillim, që na ndihmojnë në të levizim nga ku jemi në drejtim të asaj që duam të arrijmë, vizioni jonë për të ardhmen (figura nr. 11). Tendencat informojnë kontekstet dinamike në lidhje me pikat e forta dhe pikat e dobëta, konfliktet dhe potencialet e zhvillimit. E ardhmja është një imazh ideal i shoqëruar me një vizion dhe objektiva strategjike, mundësisht duke marrë në konsideratë objektivat e politikave dhe skenarët e ndryshëm. Opsionet strategjike janë rrugët që mund të na mundësojnë në për të arritur vizionin tonë. Por ka mënyra të ndryshme për të ndërtuar urën e atij boshllëku, sic mundohet të ilustron imazhi në figurën nr.11. Dhe në shumicën e rasteve rrugët me strategjike jo domosdoshmërisht janë një linjë e drejtë.

Kjo ka nevojë të kryhet në ndërlidhje të fortë me grupet e politike-berjes ose të planifikimit. Roli i VSM-se është që të ndihmojë në kerkimin e opsioneve të zhvillimit të orientuara sa më shumë drejt mjedisit dhe qendrueshmerisë. Angazhimi i aktoreve kryesore është thelbësor nëpërmjet proceseve dhe teknikave të duhura të komunikimit.

Vlerësimi i mundësive dhe rreziqeve mund të ketë nevojë të kryhet disa herë por në kohë të ndryshme. Zakonisht skenarët vendosin kuadrin për identifikimin e opsioneve strategjike. Por në varesi mbi mënyrën sesi skenarët përdoren në procesin e politike-berjes apo planifikimit, mund të jetë e dobishme të vlerësohen skenarët në terma të mundësive dhe rreziqeve që paraqesin të ardhme të ndryshme të mundshme. VSM ka nevojë të përgatitet që të kontribuojë në këtë diskutim strategjik duke futur keshillim përkatës në dritaret/hapësirat kryesore të vendimit.

Vlerësimi strategjik duhet të shikojë neopsionet strategjike si rrugë të mundshme (figura nr.11) për të ndihmuar në zgjedhjen e një drejtimi strategjik. Ky është një moment kryesor/krye kur vendim-marrja strategjike ka shumë mundësi të ketë nevojë për ndihmën e VSM-se. Në kontekste të cilat nuk janë detyruese nga Direktiva Europiane, rezultati i

vleresimit te opsioneve eshte i mjaftueshem per vleresimin strategjik sebashku me udhezimet dhe mundeson levizjen drejt implementimit strategjik. Instrumenta te tjere pasues, te tille si VNM, mund te perdoren ne nje faze te mevonshme per te pare me ne thellesi te efekteve konkrete.

Udhezimet mund te perfshijne rekomandimet per adaptimin institucional apo rregulloret e reja, ne nivele te metejshme planifikimi, per VSM e projekteve, ose per cfaredo lloj mase apo politike tjeter qe zgjidhet, qe eventualisht mund te jete perkatese. Me pas mund te kontrollohet ose validohet zhvillimi i metejshem strategjik, ne terma te koherences se politikave me objektivat e percaktuara, mundesite dhe rreziqet. Udhezimet perfshijne udhezime planifikimi, menaxhimi dhe monitorimi si edhe nje program indikatorësh per monitorimin, keshtu duke i'u pergjigjur kerkesave ligjore per masat e kontrollit.

Me pas duhet te pergatitet nje raport perfundimtar per te regjistruar rezultatet e vleresimit dhe te diskutohet kolektivisht, nepermjet qasjeve te duhura te komunikimit.

Faza 3

Nje faze e treteshte nje faze e vazhdueshme, duke lidhur VSM-ne me vendim- marrjen strategjike gjate implementimit, por gjithashtu duke e lidhur me fazen e pare ne nje cikel pasues vendim-marrje apo planifikimi. Vazhdimi (folloe-up), me monitorimin, vleresimin, komunikimin duhet te jene nje rutine e vazhdueshme ne vleresimin strategjik mjedisor dhe te qendrueshmerise, te lidhur sistematikisht me proceset e politike-berjes apo planifikimit dhe duke u angazhuar me aktoret perkates. Ky koncept eshte krejtesisht i ndryshem nga ajo cfare ndodh ne praktiken aktuale, por eshte totalisht koherent me teorine e VSM-se.

6. Elementet kryesor strukturor ne modelin e te menduarit strategjik ne VSM

Ky model, i te menduarit strategjik ne VSM, eshte bazuar mbi nje kuader te elementeve kryesor strukturor, qe mund te kombinohen ne menyra te shumta ne perputhje me nevojat kontekstuale. Qellimi eshte qe te evitohet “nje mase i pershtatet te gjithave”, recetat standarde te VSM-se dhe qe te mundesohet fleksibiliteti dhe adaptimi i VSM-se ndaj vendim-marrjeve te ndryshme (per shembull planifikimi hapasinor dhe planifikimi sektorial). Jane marre ne konsiderate nente elemente strukturor (Tabela nr. 6):

Tabela nr.6 – Nente elementet strukturor ne modelin e te menduarit strategjik ne VSM

1. Objekti i vleresimit
2. Forcat drejtuese
3. Ceshtjet mjedisore dhe te qendrueshmerise (ESI)
4. Kuadri strategjik reference (SRF)
5. Fakoret kritik te vendimit (CDF)

- 6. Kuadri qeverisjes**
- 7. Opsionet strategjike**
- 8. Mundesite dhe rreziqet**
- 9. Vazhdimi**

1. Objekti i vleresimit – kjo është ajo çfare do të vlerësohet në VSM. Është thelbësore të përcaktojnë dhe të bien dakort në mënyrë të qartë mbi Çfare është objekti i vleresimit përpara përdunimit të fazës 1. Fillimisht mund të materializojë një kombinim të objektivave dhe çështjeve strategjike (çfare synohet), duke treguar prioritetet e zhvillimit.

Cështjet strategjike (SI) janë pyetjet thelbësore të politikave apo sfidat kritike që ndikojnë mandatet, vlerat, shërbimet, kostot dhe që duhet të adresohen për të arritur një vizion afat gjatë. Cështjet strategjike janë kryesore në përcaktimin e CDF-se. Por njëher që strategjitë behen me të qarta, objekti i vleresimit duhet që mundësisht të jetë strategjia dhe opsionet (rrugët) që do të mundësojnë përbushjen e objektivave strategjike, qoftë në politikat publike, sektoriale dhe planifikim hapësinor dhe programet e investimit.

Shembuj të objektivit të vleresimit

Strategjia për menaxhimin e ujërave në një rajon për qëllime të shumta (multi) (në një plan të basenit lumor)

Strategjia për ndryshim të përdorimit të tokës, nga përdorimi A të përdorimi B, ose nga përdorim unik (single) në përdorim të shumefishtë (multi) (në një plan hapësinor)

Strategji për të përmirësuar përdorimet e energjisë së rinovueshme (në një plan energjie)

2. Forcat drejtuese/nxitesë - Forcat drejtuese janë forcat që “nxisin” (drejtojnë) ose kufizojnë zhvillimin (shih figuren nr.8). Forcat drejtuese janë faktore kryesore të brendshme (të tilla si njohuritë dhe kompetencat) dhe forcat e jashtme (të tilla si ekonomia, popullsia, teknologjia) që i japin formë të ardhmës së shoqërisë, territorit, zhvillimit.

Forcat drejtuese ndihmojnë në fitimin e një perspektive strategjike në rrethet e problemeve. Ato janë përdorur për të identifikuar problemet dhe prioritetet. Kur shikohet për forcat drejtuese do të gjejme rrjetet e forcave drejtuese të ndërlydhura. Ky rrjet nuk do të jetë statik. Mund të jetë shumë e vështirë për të identifikuar zinxhret e drejtpërdrejte të shkakesisë.

Forcat drejtuese mund të dallohen si mundësuese dhe frenuese. Rritja e popullsisë, paqëndrueshmëria ekonomike dhe politike, dhe përdorimi i tokës ndryshon llogaritë për shumicën e drejtuesve të drejtpërdrejte përkatës të ndryshimit (MEA, 2005).

FUSHA E FORCAVE DREJTUESE / NXITESE

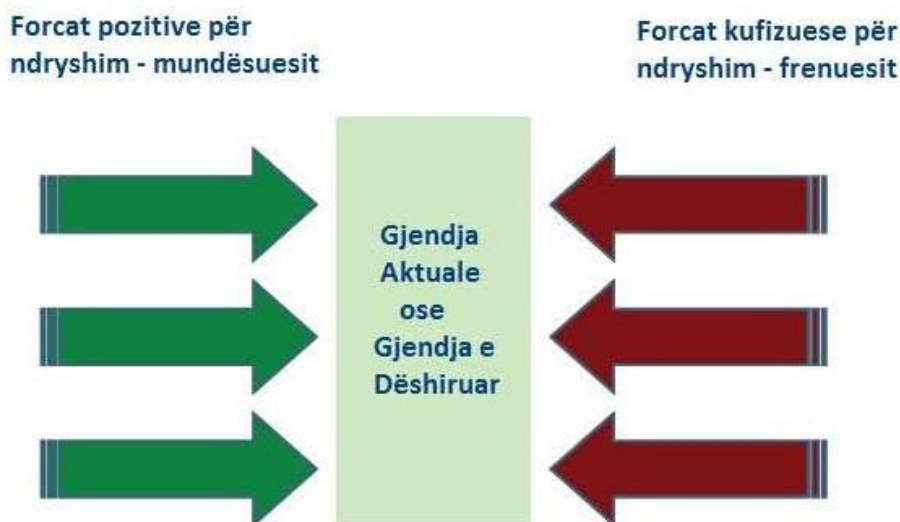

Figura nr.8 – Forcat drejtuese mund të jenë mundësuese ose frenuese

3. **Ceshtjet e mjedisit dhe te qendrueshmerise** – perfshin ceshtjet prioritare mjedisore dhe te qendrueshmerise qe jane percaktuese ne vleresim, te pershtatura me shkallen gjeografike dhe tevendimit, si edhe per prioritetet e identifikuar te zhvillimit. Keto ceshte mjedisore dhe te qendrueshmerise kontribuojne ne identifikimin e problemeve dhe potencialeve dhe nepermjet kesaj ato kontribuojne ne identifikimin e CDF, por nuk duhet te ngaterrohen asnje here me CDF. Legjislacioni percakton nje numer ceshtjesh mjedisore qe duhet te analizohen ne varesi te rendesise se tyre.

4. **Kuadri strategjik reference (SRF)** – eshte kuadri strategjik i makro politikave te VSM-se, duke vendosur nje reference per vleresim. Ai mbledh nen umbrellen e saj objektivat makro politike te qendrueshmerise dhe te mjedisit, te percaktuara ne nje kontekst nderkomebtar, European dhe kombetar, qe jane perkates per vleresimin. SRF duhet te ofroje orientimet dhe objektivat e politikave qe siguron drejtim strategjik. SRF duhet gjithashtu te njohe dhe te marre ne konsiderate orientime te tjera perkatese te planifikimit te programimit qe mund te kene sinergji dhe konflikte me objektin e vleresimit, qeeshte nje kerkese ligjore.

Nuk eshte objektivi i SRF qe te rendise kerkesat ligjore. Nje kerkese ligjore duhet te konsiderohet ne VSM si nje kusht ose kufizim por nuk percakton nje drejtim strategjik. Idealisht politikat SRF duhet te kufizohen rreth pesembedhjete, vecanerisht ne kontekstet sektoriale. Ne planifikimin hapesinor, ku politika te shumta konvergojne, mund te jete e nevojshme te rritet ky numer (por me pak se tridhjete), ndersa duhet te evitohen mbi

vendosjet dhe perseritjet. Analiza e mbi vendosjeve dhe boshllqeve, mund të jetë shumë e dobishme, për të identifikuar drejtimet konfliktuale të politikave, nga instrumenta të ndryshëm të politikave që mund të paraqesin një rrezik qeverisje.

5. Faktoret kritik të vendimit (CDF) – keto janë hapësirat për vëzhgim për të përqendruar vëmendjen në atë çfarë ka rëndësi për vlerësimin, duke ndjekur *Occam's razor*. CDF janë tema kryesore të integruara, shikohen si faktore suksesi mjedisor dhe qëndrueshmërie të një vendimi strategjik. CDF përcakton fokusin e VSM-se, strukturën e vlerësimit dhe studimet teknike për analizimin e tendencave.

CDF përcaktohen nga vendosja e prioritetëve duke përfshirë interpretim teknik por vecanerisht me aktorët perkates, për të marrë në konsideratë pikepamje të shumta dhe ceshtjet me shqetësim. Metoda e rekomanduar për identifikimin e CDF-se ndjek qasjen e diamantit sic është në Figurën 9: fillon një dialog kolektiv mbi një vizion, i lidhur me qëllimet dhe objektivat strategjike për të ardhmen, duke marrë në konsideratë probleme dhe potenciale madhore dhe duke identifikuar prioritetet për të përcaktuar faktorët e suksesit, me pas të përcaktohen CDF. Figura nr.9 tregon këtë proces skematikisht.

Duhet të bëhet një përpjekje sinteze kur identifikohen CDF në mënyrë që të jenë vetëm pak, por gjithëpërfshirëse, të integruara dhe të fokusuara. Një numër CDF ndërmjet tre dhe pesë dhe kurrë shumë se shtatë, rekomandohet për të siguruar fokusin strategjik. CDF duhet të jenë të lehta për të komunikuar, fjalë të thjeshta të lehta për të kapur, mjaftueshëm për të shprehur kuptimin e integruar të saj.

Figura nr. 9 – Diamanti : Identifikimi i Faktoreve Kritik të Vendimit (CDF), nëpërmjet dialogjeve.

CDF krijon **kuadrin e vleresimit**, sebashku me kriteret dhe indikatorët e vleresimit. Figura nr.10 ilustron hierarkinë ndërmjet CDF, kriterëve dhe indikatorëve të vleresimit. Pika e hyrjes është një zgjedhje e çështjeve mjedisore dhe të qëndrueshmërisë, lidhet me prioritetet e identifikuar, të cilat janë çështje të ndjeshme ndaj vendim marrjes (shigjetat e shumta në Figurën nr.10).

Kriteret e vleresimit perkufizojnë qellimin e CDF, ofrojnë detaje mbi atë çfarë do të thote me CDF, çështjet perkatese që konsiderohen prioritet dhe të përfshira në CDF. Kriteret e vleresimit efikas duhet të jenë një linjë konstruktive me rezultatet e performancës së strategjisë dhe të mesuarit.

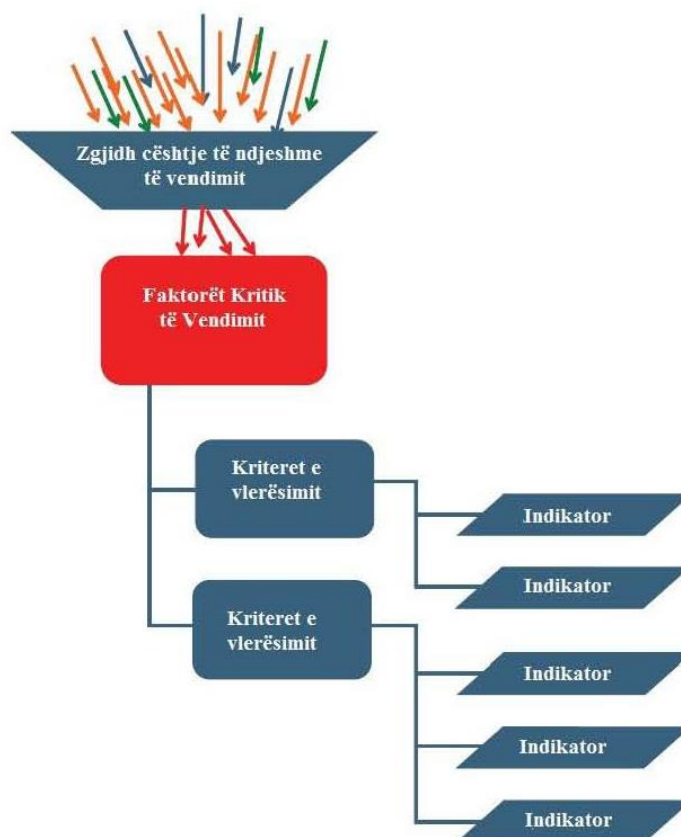

Figura nr.10 – Kuadri CDF

Indikatorët janë njesite matëse të vleresimit, mund të jenë sasiore ose cilësore. Indikatorët nuk duhet të jenë përshkrues por tregues. Indikatorë të shumtë mund të ekzistojnë në zyrat statistikore, sistemet e informacioni për zhvillimin e qëndrueshëm, Axhenda Lokale 21, raportet e statusit mjedisor, të cilat mund të jenë të dobishme si një burim të të dhënave

dytesore. Por analizimi i trendit në VSM duhet të bazohet vetëm mbi ato indikatorë që aktualisht zbulojnë një trend domethenës.

Është e dobishme të kesh indikatorë specifik për çdo rast të marrë në konsideratë, edhe kur informacioni nuk është akoma i disponueshëm. Në këto raste mund të jetë përkatëse të fillohet një indikator nëse provon qeshtë të dobishëm në të ardhmen. Dhe ta përfshijë atë në programin e monitorimit. Kur informacioni përkatës specifik nuk është i disponueshëm, duhet të përdoren indikatorët e përafërt.

Idealisht, në mënyrë që të mos humbet fokusi strategjik, kriteret e vlerësimit duhet të kufizohen në dy për CDF dhe indikatorët duhet gjithashtu të kufizohen në dy ose tre për kriteret vlerësimi. Por sigurisht secili rast është një rast me vete dhe rregulli i përgjithshëm është: mos mbingarko me kriteret dhe indikatorët, mbajeni të fokusuar.

CDF e materializon konceptin e qellimit në nivele strategjike dhe përmbush kërkesat ligjore Europiane në lidhje me detajet e informacionit që duhet të merret në konsideratë në raportin mjedisor.

6. Kuadri i qeverisjes – kuadri i qeverisjes lidhet me krijimin e një rrjeti të organizatave dhe institucioneve të nderlidhura dhe jo qeveritare, duke përfshirë panelet e qytetareve apo forma të tjera të organizatave të qëllimshme të qytetareve. Nepermjet parimeve të përgjegjshmërisë, transparencës, integritetit, efikasitetit dhe lidershit, do të kontribuojë në performancën efikase dhe efektive të VSM-se gjatë gjithë proceseve ciklike.

Roli i kuadrit të qeverisjes është jetik për përcaktimin e prioritetëve dhe duke siguruar fokus në VSM, si edhe për të bërë të vlefshëm vlerësimin dhe për të kryer vazhdimin nepermjet proceseve të të mesuarit. Qeverisja përfshin të paktën tre dimensionet: 1) përgjegjësi institucionale (vendim) dhe mbivendosjet dhe boshllëqet e saj, 2) bashkëpunim institucional (duke përfshirë instrumentat e qeverisjes), dhe 3) angazhimin e aktoreve kryesore (duke përfshirë pjesëmarrjen e publikut).

Identifikimi i aktoreve kryesore duhet të jetë në përputhje me orientimet e Konvetes së Arhusit. Cilët janë aktoret, si lidhen ato me njëri tjetrin dhe duhet të identifikohen se cilat janë përgjegjësitë e tyre në lidhje me çështjet e mjedisit dhe qëndrueshmërisë. Minimalisht duhet të sigurohet përfshirja e aktoreve përkatës, sic përcaktohet në legjislacion, konkretisht autoritetet me përgjegjësi mjedisore.

7. Opsionet strategjike – opsionet strategjike janë opsionet e politikave dhe të planifikimit, që na ndihmojnë në të lëvizim nga ku jemi në drejtim se ku duam të arrijmë (Figura nr.11). Opsionet strategjike janë rrugët opsionale që na ndihmojnë në për të arritur objektivat tona afat gjatë, të shoqëruara me vizionin tonë.

Të drejtuar fort nga qëllimi i synuar afat gjatë, opsionet strategjike duhet të marrin në konsideratë parimet dhe politikat mëdha, si në SRF, si edhe forcat dhe trendet drejtuese/nxitëse. Një opsion i mundshëm mund të jetë edhe të provohet të ndryshohet trendi. Sic mundohet të ilustron Figura nr. 11, mund të ketë shumë mënyra të mundshme për të mbushur boshllëqet dhe me shpesh rrugët me strategjike jo domosdoshmërisht janë një linjë e

drejte. Edhe njeher, per te ruajtur fokusin, opsionet strategjike duhet te jene te kufizuara dhe realiste, nuk ka nevoje te shumefishohen opsionet teorike.

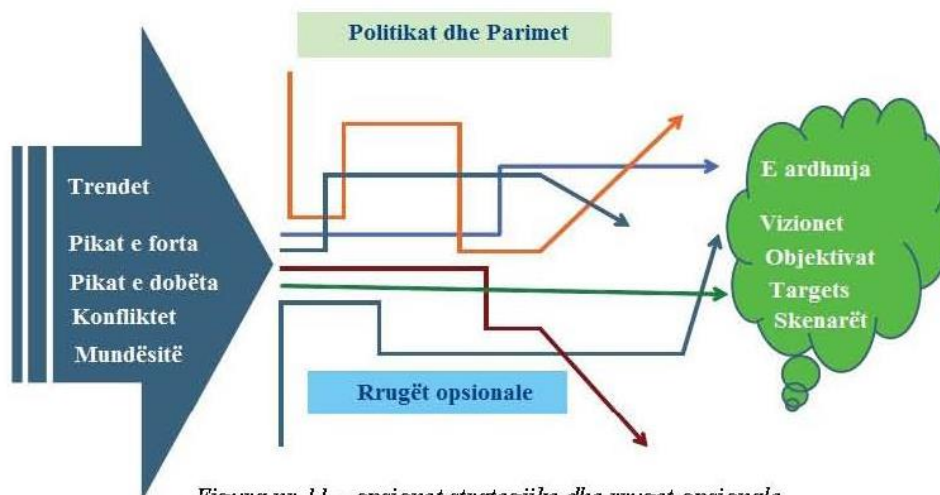

Figura nr.11 – opsionet strategjike dhe rrugët opsionale

8. Mundësitë dhe rreziqet – nepermjet vleresimit te mundesive dhe rreziqeve, VSM mund te ndihmoje ne gjetjen e drejtimeve apo rugeve me te mira qe duhen ndjekur. VSM synon te “gjykoj” (vleresimi i vleres) meritat (mundesite) ose te metat (rreziqet apo cfare mund te shkoje keq) ne ndjekjen e strategjive sektoriale dhe hapesinore te zhvillimit. Mundesite dhe rreziqet shprehin vleresimin ne lidhje me te ardhmet e mundshme ne lidhje me vlerat e deshiruara biofizike, sociale dhe kulturore, ndersa te gjitha sebashku ne nje kontekst qendrueshmerie. Kuadri strategjik reference (SRF) ofron referencen kryesore per vleresim, duke perfaqesuar objektiva dhe target te deshirueshme per te ardhmen, sic eshte rene dakort nga shoqeria.

9. Vazhdimi/ndjekja (follow-up) – Vazhdimesia eshte thelbësore ne proceset ciklike. Ne kontekste te paqartesis se madhe, vëzhgimet empirike kane nje rol shume te rendesishem ne verifikimin e supozimeve. Me nje rendesi te barabarteshte vazhdimi i nje strategjie dhe zbulimi i ndryshimeve kontekstuale qe mund te ndodhi gjateimplementimitte strategjise,sebashku me vazhdimin e implementimin efektiv te tij. Kjo perfshin ndryshimet ne strategji si edhe ne kontekst (vlerat, normat, prioritetet) te implementimit te strategjise. Zbulimi heret ne kohe i ndryshimeve kontekstuale mundeson rregullimet ne rrugët strategjike, analizen e qeverisjes dhe studimet specifike qe mundesojne nje vleresim strategjik mbi menyren sesi po ndodh zhvillimi.

7. Cfare mund te na jape neve modeli i te menduarit strategjik ne VSM?

Cfare mund te presim me zbatimin e modelit te te menduarit strategjik ne VSM dhe ne metodologjine e pershkruar?

1. Nje qasje shume te fokusuar ne vleresimin strategjik, duke ndjekur *Occam's razor*;
2. Nje kuader vleresimi te strukturuar rreth faktoreve kritik te vendimit;
3. Nje diskutim opsionesh dhe zgjedhja e rrugeve kritike per te permiresuar qendrueshmerine;
4. Identifikimin e mundesive dhe rreziqeve;
5. Qeverisja, mesimi i politikave dhe besimi – bashkepunimi institucional, pergjegjesite e ndara, percaktimi i prioriteteve;
6. Dialogjet- anagazhim i aktoreve dhe konsultim i publikut, te hapur dhe transparent;
7. Udhezuesit per planfikimin dhe implementimin;
8. Programi i monitorimit dhe vleresimit.

Kjo metodologji permbush kerkesat ligjore dhe paralelisht ofron incentiva per praktika me te mira ne VSM.

Kuadri CDF dhe modeli i te menduarit strategjik ne VSM jane zbatuar me sukses ne kontekste jo-europiane, konkretisht ne Brazil, Kil dhe El Salvador, te cilat nuk jane te detyruara per te zbatuar kerkesat ligjore te direktives europiane 2001/42. Ne kete Udhezim, metodologjia eshte modifikuar per te adresuar specifikisht kerkesat europiane per vleresimin mjedisor te planeve dhe programeve qe kane nje dimension strategjik.

Pjesa III – Kryerja e VSM

Konceptet thelbësore për të vepruar strategjikisht në VSM janë prezantuar në seksionet e mësipërme. Tani do të shikojmë në zbatimin e modelit të të menduarit strategjik dhe kuadrin CDF në mënyrë praktike të orientuar.

VSM duhet të jetë fleksibel dhe e adaptueshme me kontekstet specifike. Në kryerjen e VSM-se duhet të sigurohen katër komponente: teknik, proces, institucional dhe angazhim/komunikim, si edhe tre funksionet e saj: integrim, vlerësim dhe validim.

Figura nr.12 identifikon blloqet e ndertimit qe perfaqesojne aktivitetet dhe hapa te ndryshme ne kryerjen e VSM-se gjate gjithë tre fazave (faza 1 ne gri, faza 2 ne te gjelber te lehte dhe faza e vazhdimesisë ne blu te lehte), nje nje harte rruge me itinerare te shumta per tu bere ne VSM, qe duhet te zgjidhen rast pas rasti.

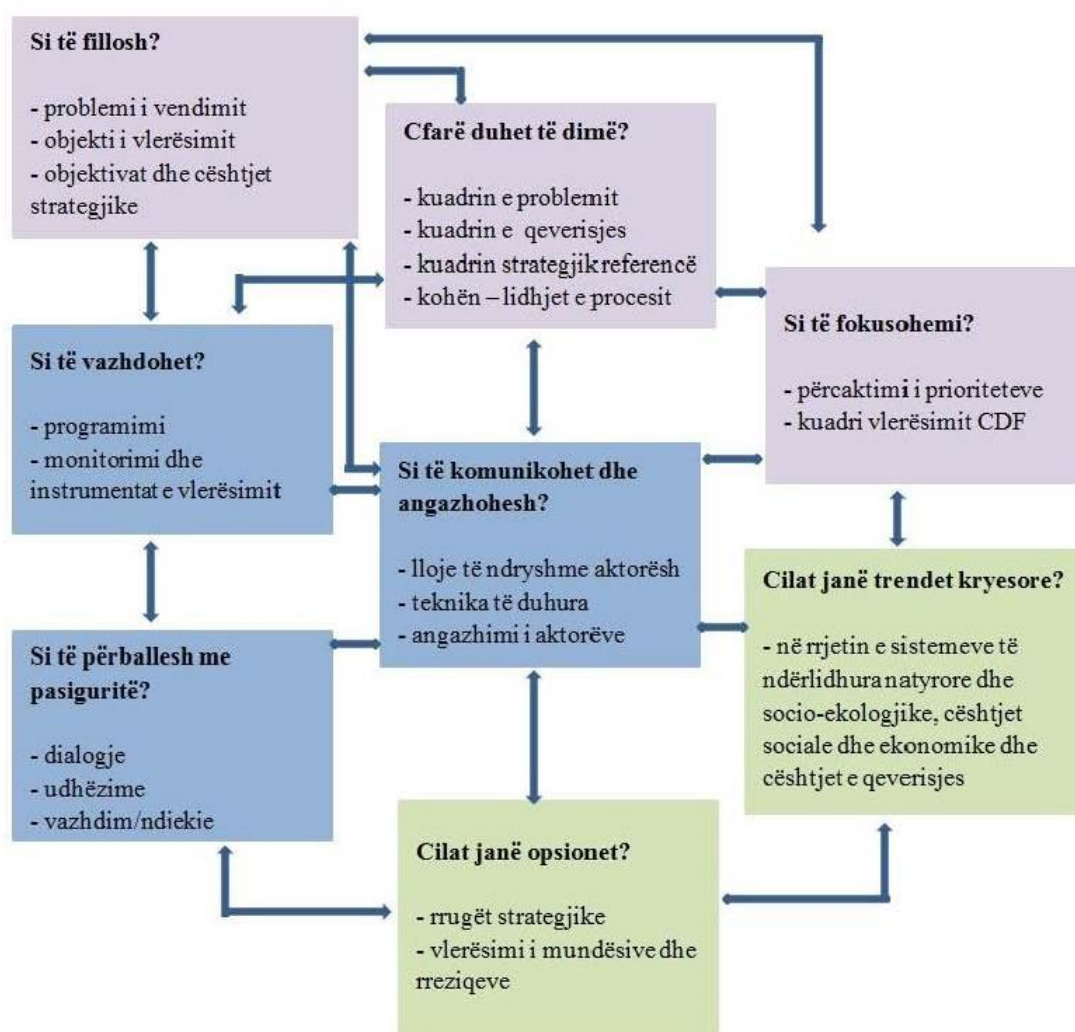

Figura nr.12 – billoqet e ndertimit – itineraret e shumta per te kryer VSM-ne.

Si te fillohet?

Njeher qe ka nje shkak per nje VSM, VSM fillon duke bere pyetjen: cilat jane problemet kryesore, cilat jane objektivat dhe prioritetet?

Si te filloje?

- **problemi i vendimit**

- **objekti i vleresimit**

- **objektivat dhe ceshtjet strategjike**

-vizioni

Per VSM-ne duhet te kuptohet problemi i vendimit, ne terma te ceshtjeve mjedisore, qendrushmerise dhe zhvillimit. Nje qasje integruese eshte thelbesore ketu per te mundesuar shikimin ne rrejtin e ceshtjeve te nderthurura biofizike, sociale dhe ekonomike dhe sesi lidhja e tyre shpjegon simptomat e perceptuara. VSM duhet te veproje ne rrenjen e problemeve (shih Figuren nr. 6). Iniciatorët e nje iniciative strategjike (ne politike-berje, planifikim apo zhvilimin e programeve) mund te tregojne se cili eshte problemi i vendimit por eshte e rendesishme qe te dallohen qarte problemet nga simptomat.

Zbulimi i problemit te vendimit eshte jetik per te identifikuar objektin e vleresimit. Objektivat dhe qellimet e zhvillimit strategjik do te jene te pandara nga problemi i vendimit. Problemet dhe prioritetet jane padyshim ne varesi te rastit, dhe iniciatori i strategjiseeshte personi/organizata te cilit i behet pyetja ne fillim.

Idealisht iniciatorët duhet te deklarojne objektivat dhe ceshtjet strategjike, si edhe prioritetet qe mbesheten nga nje vizion per te ardhmen. Tabela nr.7 ofron nje shembull te objektivave strategjike per master planin e bashkise Lisbon, ku problemi madhor i vendimit ishte si te rritej dinamika e zhvillimit demografik dhe ekonomik, duke ruajtur nje nivel te larte te cilesise dhe qendrushmerise mjedisore. Kur iniciatorët e dine saktesisht se cfare duan, kjo perkufizon lehtesisht objektivat qe duhen arritur.

Tabela nr.7 – objektivat strategjike te master planit te bashkise Lisbon

Gjashte objektiva strategjike per zhvillimin e qytetit te Lisbonës:

- i. Restaurimi, rinovimi dhe sigurimi i nje popullsie sociale te balancuar te Lisbonës;
- ii. Lisbona te behet nje qytet miqesor, i sigurt dhe perfshires;
- iii. Promovimi i nje qyteti me mjedis te qendrushem dhe efikas ne energji;
- iv. Promovimi i nje qyteti inovativ, krijues dhe konkurues ne nje kontekst global per te gjeneruar pasuri dhe punesim;
- v. Forcimi i identitetit te Lisbonës ne nje bote te globalizuar;
- vi. Krijimi i nje modeli qeverisje efikase, pjesemarrese dhe financiarisht te qendrushem.

Por ndonjehere ky proces nuk eshte aq i thjeshte. Problemi i vendimit nga perspektva e iniciatorit mund te jete thjeshte perгатitja dhe te marre miratimin e planit apo programit te synuar. Ne kete rast iniciatori mund te mos jete shume bashkepunues per te perpunuar

vizionin, objektivat strategjike, prioritetet apo opsinet strategjike, thelbesore per praktika te mira ne VSM. Kjo kerkon bindje (perpjekje per te bindur)te forte nga grupi i VSM-se per te kerkuar vemendje per vlerat e shtuara qe VSM mund te sjelle. Se dyti, iniciatori mund te mos jete ne dijeni te forcave drejtuese aktuale te cilat sjellin ndryshimet ne kontekstin sektorial apo territorial, dhe VSM mund te duhet te ndihmoje iniciatorin qe te kuptoje keto dinamika duke eksploruar sebashku kontekstin, duke identifikuar forcat drejtuese dhe prioritetet.

Per te percaktuar problemin e vendimit dhe objektin e vleresimit, idealisht VSM duhet te filloje nje dialog me liderat e planifikimit dhe programimit (kutia 3) dhe te lidhet ngushte me procesin e politikave dhe planifikimit, te komunikojte mire, te luaj rolin e lehtesuesit duke ofruar ndihme ne kerkimin e problemit te vendimit dhe objektin e vleresimit por gjithashtu te mesojte cilat jane shqetesimet dhe perceptimet e iniciatorit.

Kutia 3 – fillimi i nje dialogu

Ne vitin 2007 kur REN SA donte te fillonte VSM te Planit te Investimit dhe Zhvillimit te Rrjetit te Transportit Elektrik Portugez (PDIRT) 2009-2014, u zhvilluan nje sere takimesh ndermjet koordinimit te PDIRT-se dhe koordinimit te VSM-se, kryesisht me nje qellim per te mesuar. Pati nevojte per planin dhe grupet e VSM-se qe te kuptonin njeri tjetrin, sistemet perkatese, konceptet, barrierat, prioritetet, drejtuesit/nxitesit, terminologjite.

Ky dialog zgjati rreth gjashte muaj dhe do fillonin kater sesione perpara cdo propozimi konkret apo pune teknike. Eventualisht ishte e qarte qe problemi i vendimit ishte sesi te planifikoheshin investime te zgjuara per rrjetin kombetar elektrik qe do te permbushnin kufizimet mjedisore, do te rrisnin perdorimin e energjise se rinovueshme nderkohe qe permbushnin dispozitat e energjise dhe angazhimet e furnizimit te sigurt me energji te REN's. Objekti i vleresimit ishin opsionet e investimeve te rrjetit kombetar.

Cfare duhet te dini?

Tre struktura (kuader) ndihmojne per te kuptuar kontekstin dhe per te mundesuar fokusin. Nese ndiqet nje cikël vendimesh i meparshem me VSM dhe nese ruhet/mbahet problemi i vendimit dhe objekti i vleresimit, keto struktura mund te kene nevojte te rishikohen dhe perditesohen. Por nese jemi duke u marre me nje rast te ri, keto struktura duhet te krijohen.

Cfare duhet te dini?

- kuadrin e problemit
- kuadrin e qeverisjes
- kuadrin strategjik reference
- lidhjet kohe - proces

Kuadri i problemit harton problemet kryesore, potenciale dhe forcat drejtuese qe reflektojnë prioritete sektoriale, mjedisore dhe te qendrueshmerise. Eshte thelbesore te identifikohen keto ne nje faze te hershme, por duhet te evitohen detaje te shumta (teperta). Nje hartim i shpejteeshte i mjaftueshem, idealisht duhet te permbaje nje faqe (shih Tabelen nr.8) per nje shembull te njekuadri problemi prej nje faqe per strategjine e menaxhimit bregdetar te El Salvador). Kjo mundeson nje diagnoze te shkurter mbi perdorimin e burimeve natyrore, asetet nen status konservimi ose qe kane nevoje per konservim, vlerat kulturore, zonat e ndjeshme, nevojat sociale dhe asetet natyrore dhe sociale me potencial ekonomik afat shkurter, afat mesem dhe afat gjate.

Tabela nr.8 – kuadri i problemit ne VSM per strategjine e zhvillimit bregdetare ne El Salvador (zhvilluar ne vitin 2012)

Problemet kryesore	Ndjeshmerite kryesore
DEGRADIMI MJEDISOR	VLERAT NATYRORE DHE KULTURORE
Kanalizimet (ujerat e zeza) Menaxhim i mbetjeve te ngurta Ujerat e ndotura Ndotja kimikateve Erozioni / sedimentimi bregdetar Kripezimi Deponimet/groposje	Rizofora Shkembinj koralore Plazhet Burimet unike Trashegimia kulturore, mbetje arkeologjike Ligatinat, zonat Ramsar Rezervat e biosferes
VULNERABILITETI SOCIAL-MJEDIOR	Potencialet kryesore
Varferia Permbytjet Te ardhurat e uleta nga peshkimi Shendeti (semundje veshkash, gastrointestinale dhe dermale) Siguria e ushqimit Nivele te uleta te edukimit Analfabetizmi Nivel i larte i braktisjes se shkolles Perjashtim social dhe pabarazi	Turizem i shoqeruar me asetet natyrore (pamja e balenave dhe delfineve) Sporte bregdetare dhe oqean (zhytje nen uje, serf, futboll plazhi, sporti i peshkimit, etj) Peshkimi Bujqesia Lidhja me boten (aeroporte, porte) “Salvadorenhos” jashte vendit Investime potenciale ne speciet jo tradicionale. Rritje ne konsumin vendas te peshkut.
PRESIONET MBI BURIMET	

Invenstime madhore te pa planifikuara (turizem, eksplorimi i kallam sheqerit, etj) Zhvillimi i turizmit dhe strehimit(banesave) Zhvillim urban i cregullt. Zgjerim i kufijve te bujqesise mbi rizoforat (kallam sheqeri, turizem) Humbje e aksesit te lire ne plazhe. Karkalecat dhe prodhimi i kripes. Zgjerim i prodhimit te kallam sheqerit. Ekstraktim/nxjerrje masive e reres dhe materialeve te tjera. Konfliktet nderkufitare mbi Golfo de Fonseca.(gjirin e Fonseca-s)	
PROBLEMET E SIGURISE	
Narkotrafikimi Bandat e organizuara Grabitje/zhvatje	

Eshte e dobishme te kesh burimet e duhura ne dore: per shembull statusi i mjedisit apo raportet e statusit te territorit. Nje diagnoze e tille paraprake dhe e shpejteeshte e rendesishme per te kuptuar kontekstin e VSM-se dhe prioritetet, duke perfshire mundesite e krijuara nga perfitimet mjedisore. Angazhimi i aktoreve mundeson konsolidimin dhe validimin e prioriteteve dhe per te ruajtur fokusin ne rrenjet e shkaqeve te problemit.

Analiza e trendit me pas do te mundesoje nje analize me te detajuar mbi ceshtjet perkatese. Ne kontekstet Europiane dhe kombetare kerkohet ligjerisht qe te vertetohet sesi ceshtjet mjedisore (Environmental issues - EI) jane marre ne konsiderate ne VSM. Shqetesimet e shoqeruara me disa EI zakonisht jane te mbuluara nga ceshtje me te integruara mjedisore dhe teqendrueshmerise (environmental and sustainability issues - ESI), duke siguruar nje fokus me te madh neVSM. Tabela nr.9 tregon nje shembull sesei EI e indentifikuara ligjerisht dhe ESI perkatese te adaptuara lidhen me njera tjetren dhe sesi keto mbulohen nga CDF. Ne Aneksin II, jane ofruar template/modeli 1 dhe 2 per kete analize.

Tabela nr.9 – VSM per Planin Vendor Bashkiak te Lourinhã – CDF, ESI perkatese te indentifikuara dhe sesi ato mbulojne per EI e kerkuara ligjerisht.

Faktoret kritik te vendimit	ESI perkatese per bashkine	EI te perkufizuara ligjerisht
	Menaxhimi i burimeve natyrore	Toka Uji Atmosfera

Qeverisja	Popullsia dhe shendeti Ndryshimet klimatike	Biodiversiteti Popullsia Shendeti i njeriut Faktoret klimatik
Bashkite e shendetshme	Popullsia dhe shendeti Ndryshimet klimatike	Popullsia Shendeti i njeriut Peisazhet Uji Fauna Flora Asetet materiale popullsia
Hapesirat rurale te konsoliduara	Menaxhimi i burimeve natyrore Energjia Ndryshimet klimatike Cilesia e mjedisit Trashegimia kulturore	Toka Uji Atmosfera Biodiversiteti Fauna Flora Faktoret klimatik Asetet materiale Trashegimia kulturore Popullsia
Faktoret e zhvillimit	Menaxhimi i burimeve natyrore Energjia Trashegimia kulturore	Toka Uji Atmosfera Biodiversiteti Trashegimia kulturore Peisazhet Uji

Kuadri i qeverisjes identifikon kush eshte kush ne implementimin e politikave, planeve ose programeve dhe cilat jane pergjegjesite perkatese. Qeverisja perfshin te pakten tre dimensione. Njera eshte nje analize dhe hartim i pergjegjesise insitucionale (vendim), ne lidhje me kompetencat dhe pergjegjesite. Qellimi eshte qe te gjeje boshllqe ose mbivendosje te mundshme te pergjegjesive, neper institucione te ndryshme dhe konflikte dhe probleme te mundshme te qeverisjes, duke marre ne konsiderate prioritetet dhe objektivat strategjike. Kjo

analize e konflikteve dhe boshlleqeve do te jete thelbesore kur shikohet per rreziqet e qeverisjes dhe mundesite per permiresime insitucional. Diemsoni i dyte lidhet me bashkepunimin institucional dhe instrumentat e qeverisjes (instrumentat e planifikimit, incentivat, angazhimet, etj). Keto duhet te hartohen per te kontribuar qe te kutpohet konteksti i qeverisjes dhe kapaciteti ne vend (aktual). Se treti, eshte e nevojshme qe te identifikohet se cilat jane organizatat dhe grupet qe duhet te angazhohen ne proceset pjesemarrrese dhe bashkepunuese : grupet e aktoreve kryesore (duke perfshire administraten publike, sektorin privat, OJF, drejtuesit(leaders) e komunitetit dhe publiku i gjere), grupet e mundshme fokale dhe leaderat e opinioneve, ne shkalle te duhur gjeografike/administrative. Kuadri qeverisjes percakton te drejtat dhe detyrat per pergjegjesi te ndara, drejt nje procesi kolektiv te te mesuarit, nga organizata te qytetaret perkates. Template/modeli 5, ne Aneksin II jepet per te ndihmuar me analizen e kuadrit te qeverisjes.

Kuadri strategjik reference (SRF) ka te beje me grupin e makro-politikave qe do te krijojne referencat per vleresimin ne VSM. SRF duhet te reflektoje politikat nderkombetare, Europiane, kombetare dhe rajonale. Dokumentat e politikave ofrojne orientime dhe targete afat gjate per ceshjet mjedisore dhe te qendrueshmerise qe duhet te permbushen nga iniciativa strategjike (shih nje shembull ne Tabelen nr.10). Kureshte perkatese, vecanerisht ne kontekstet territoriale, duhet te merren ne konsiderate planet dhe programet qe mund te jene perkatese. Per te siguruar fokusin, rekomandohet qe makro-politikat te kufizohen ne 10 -15 qe jane me te rendesishmet. Ne planifikimin hapesor, ku politika te shumta konvergojne, mund te jete e nevojshme qe ky numer te rritet (por me pak se tridhjet), ndersa duhet te evitohen mbivendosjet dhe perseritjet.

Eshte gjithashtu e rendesishme qe te percaktohet sesi duhet te lidhen dy proceset – VSM dhe vendimi (politike-berja, planifikimi, zhvillimi i programeve). Veprimi kryesor i VSM, si keshille hyrese/input, zhvillohet ne hapesirat kritike te vendimit. Planifikimi i ketyre hapesirave te vendimit ne procesin e vendimit do te qartesoje se kur pritet shkembimi dhe do te permiresoje efikasitetin e VSM-se. Nje flete per ndarjen e kohes qe identifikon fazat perkatese dhe aktivitetet, mund te jete nje instrument qe mund te ndihmoje. Qellimi eshte qe te identifikohet kur dhe cfare inputi eshte i nevojshem ndermjet dy proceseve dhe kur dhe si duhet te ndodhi perfshirja e aktoreve. Kjo lidhje procesi eshtetreguese dhe duhet te siguroje fleksibilitet.

Tabela nr.10 – Shembuj te orientimeve te politikave dhe targets/objektivat ne SRF

CDF1 Vleresimi i sistemeve natyrore	
<i>Orientimet e politikave :</i>	<i>Target:</i>
Ruajtja e zonave potenciale bujqesore, rehabilitim, konservim dhe mbrojtje e tokave me prodhimtari te larte bujqesore ndersa sigurohen/ofrohen incentiva per nje bujqesi te qendrueshme dhe konkuruse	Te arrihet 10% e zones se perdorshme bujqesore (SAU) deri ne vitin 2013 (ENDS) Te rritet zona e perdorshme bujqesore (SAU) ne 30% deri ne vitin 2015 te sistemeve agro-pyjore me interes mjedisor (ENDS)

CDF2 terhqeja dhe fiksimi njerezor	
<i>Orientimet e politikave :</i>	<i>Target:</i>
Promovimi i perdorimit efiks te ujerave dhe sigurimi i kapacitetit te rezervave te sistemeve publike per ofrimin e ujit, bazuar ne mbrojtjen afat gjate te burimeve te disponueshme te ujerave	Deri ne vitin 2011 te arrihet 80% e efikasitetit te ujerave ne terma te konsumit urban, 66% ne konsum bujqesor dhe 84% ne konsum industrial (ENDS)

ENDS - Estratégia Nacional de Desenvolvimento Sustentável (Strategjia Kombetare per Zhvillim te Qendrueshem)

Si fokusoheni?

Fokusimi eshte nje kusht thelbesor ne vleresimin strategjik dhe nje prioritet ne VSM. VSM merret me sisteme shume komplekse dhe ka nevoje te menaxhoje kompleksitetin per te siguruar rezultatet efikase dhe te mundshme (zbatueshme). Teoria e kompleksitetit sugjeron qe nevojitet nje fokus dhe strukture e forte, si edhe fleksibilitet, duke evituar te dhena pa fund dhe planifikime mendore te ngurta. Prandaj, faktoret kritik te vendimit (CDF), qe percaktojne nje kuader per vleresimin strategjik, jane shume te rendesishem ne kete qasje te VSM-se. Ne identifikimin e CDF eshte thelbesore te ndiqet Occam's razor.

Si fokusoheni?

- **duke percaktuar prioritetet?**
- **kuadri i vleresimit CDF**

Kuadri i vleresimit CDF perfshin CDF, kriteret dhe indikatoret e vleresimit (Figura nr.10). Sic u permend, kriteret e vleresimit detajojne CDF, indikatoret jane njesite matese te vleresimit. CDF siguron fokusin teknik ne VSM dhe ofron nje strukture per vleresim. CDF jane grupime te temave perkatese, te orientuara drejt qendrueshmerise dhe te integruara.

Nje perzgjedhje e ceshtjeve prioritare (shih Figurat nr. 9 dhe 10) eshte bere duke u bazuar mbi ceshtje te ndjeshme te vendimit. Kjo do te thote qe ne punojme me ato ceshtje qe kane vertet kuptim per vendimin dhe kontekstin ne te cilin jemi duke punuar. Teknikat e percaktimit te prioriteteve, nepermjet proceseve te angazhimit, jane te rendesishme ne kete pike.

Nje **platforme dialogu me aktoret**, ne nivele perkatese gjeografike /administrative, eshte nje kusht kryesor per te mundesuar nje VSM me te forte. Kjo platforme do te mundesoje diskutimin mbi prioritetet dhe objektivat strategjike dhe nje vizion te perbashket, rregullat per nje zhvillim te qendrueshem, supozimet per planifikimin dhe menaxhimin e integruar te sektoreve dhe ne fund per te rene dakort mbi CDF, kriteret dhe indikatoret si kuadri i vleresimit. Do te sherbeje gjithashtu per te validuar problemet e identifikuar.

Ne varesi te kushteve kontekstuale duhet te zbatohen teknikat e duhura per te identifikuar CDF. Mund te variojne nga sesione te thjeshta informale te hedhjes se ideve duke perfshire

aktoret kryesore ne teknika shume interaktive per angazhim dinamik duke perdorur dashboards/panelet apo mjete te tjera.

Shembuj te ndryshem te CDF jane ofruar ne Kutine 2 dhe Tabelat nr.11 deri 17. Aneksi II ofron template 6 dhe 7 per organizimin e CDF, kriteret dhe indikatoret e vleresimit.

CDF duhet te reflektoj mbi makro-politikat perkatese, ceshtjet mjedisore dhe te qendrueshmerise dhe ceshtjet strategjike. Kutia 2 ilustron sesi CDF lidhet me ceshtjet strategjike te rrjetit kombetar.

Kutia 2 – shembull rasti i zbatimit te CDF ne VSM te PDIRT (REN dhe IST, 2008 dhe 2011)

Ne VSM-ne e Planit te Investimit dhe Zhvillimit te Rrjetit te Transportit Elektrik Protugez (PDIRT) 2009-2014, u perzgjedhen tre CDF per te mbeshetur analizen dhe vleresimin: Energji, Fauna dhe Planifikimi Hapesinor. Tre CDF provuan qe ishin mese te mjaftueshme per nje fokus strategjik, duke mbuluar: perdorimin e rritur te burimeve te energjise se rinovueshme dhe efikasitetin ne transportimin e energjise; konfliktin potencial me zonat madhore me biodiversitet dhe konservimin e natyres, me nje fokus te vecante mbi faunen e zgogjve dhe habitatet e tyre te natyrshme; nevoja per te transportuar elektricitet aty ku nevojitet, ndersa evitohen konfliktet ne maksimumin e mundshem, me zonat e populluara me densitet te larte dhe cdo pengese tjeter natyrore apo te krijuar nga njeriu.

Tabela nr.11 specifikon kriteret e vleresimit per cdo CDF ne rastin e VSM-se te strategjise kombetare per menaxhimin e integruar bregdetar ne Portugali. Ne menyre interesante, ne Tabelen nr.12, nje teme e ngjashme (strategjia per menaxhimin bregdetar ne El Salvador) prodhoi CDF dhe kriteret e vleresimit relativisht te ndryshme ne El Salvador, duke marre parasysh kontekstin e tij te ndryshem.

Tabela nr. 11 – VSM e Strategjise Kombetare per Menaxhimin e Integruar te Zonave Bregdetare ne Portugali, 2008 – CDF dhe kriteret e vleresimit.

CDF	Kriteret e vleresimit
Sistemet ekologjike dhe peisazhet bregdetare	Qasja e ekosistemit Ruajtja dhe vleresimi i trashegimise natyrore dhe kulturore dhe biodiversiteti
Burimet bregdetare dhe perdorimet	Ekonomia e detit Menaxhimi i integruar i burimeve bregdetare dhe detare Lidhje territoriale dhe detare Komunitetet lokale

Rreziqet natyrore dhe teknologjike	Cilesa, shendeti dhe siguria e mjedisit Vulnerabiliteti ndaj ndryshimit te klimes Limitet e ndryshimeve te pranueshme
Menaxhimi dhe qeverisja	Politika te integruara per menaxhimin dhe planifikimin e zones bregdetare Njohuri nderdisiplonore, monitorimin dhe menaxhimi i informacionit Edukimi, trajnimi dhe ndertimi i kapaciteteve profesionale Menaxhimi adaptues Bashkepunimi institucional dhe angazhimi i aktoreve kryesore

Tabela nr.12 – VSM per Strategjine e Zhvillimit bregdetare ne El Salvador, 2012 – CDF dhe kriteret e vleresimit

CDF	Kriteret e vleresimit
Qeverisja	Instrumentat e qeverisjes Forcimin e kapaciteteve dhe koordinimi institucional Angazhimi i aktoreve kryesore
Eksistimet, zhvillimi dhe ekonomia lokale	Sistemet social-ekologjike Ndertimi i kapaciteteve dhe sipermarrja Vulnerabiliteti dhe adaptimi ndaj ndryshimit te klimes
Burimet ujore dhe kanalizimet	Ndotja Disponueshmeria e burimeve ujore Aksesi ne ujera dhe rrjeti i infrastruktures

Tabela nr.13 ilustron me shembuj CDF ne dy programe sektoriale te ndryshme dhe, ne rastin e pare, sesi CDF mund te jete ndryshe ne varesi te detajeve te analizes

Tabela nr.13– shembuj te faktoreve kritik te vendimit

CDF te ndryshme jane marre ne konsiderate ne VSM-ne e Programit Logjistik ne Portugali, per te ofruar dy nivele vleresimi (IDAD, 2007): • CDF e meposhtme u perdoren per strategjine e rrjetit logjistik: – Ndryshim i klimes
--

- Planifikimi i përdorimit të tokës
- Konkurenca
- Qeverisja
- CDF e mëposhtme u përdoren për zgjidhjen kombëtare logjistike (qëllimi përkatës i tyre është të rrishtin logjistikën):
 - Qeverisja
 - Zhvillimi ekonomik rajonal dhe lokal
 - Menaxhimi territorial
 - Biodiversiteti

CDF e mëposhtme u morën në konsideratë në Programin Kombëtar të Digave (REN, 2007):

- Ndryshimi i klimës
- Biodiversiteti
- Burimet natyrore dhe kulturore
- Rreziqet natyrore dhe teknologjike
- Zhvillimi njerezor dhe konkurenca

Tabela nr.14 ilustron se cili ishte fokusi i VSM-se në zgjerimin e Portit të Cape Toen në Afrikën e Jugut (CSIR,2000). Edhe pse ky rast i paraprin kuadrin CDF, logjika që mbështeti identifikimin e çështjeve është e njëjte.

Tabela nr.14 – objektivat VSM dhe fokusi në VSM në zgjerimin e Portit të Cape Toen në Afrikën e Jugut (CSIR,2000)

**VSM e drejtuar nga
nevoja për të siguruar:**

- objektivat ekonomike të Portit
- maksimizimi i përfitimeve për komunitetet përreth
- minimizimin e ndikimeve në mjedisin biofizik

**Qëllimi i VSM – ekuivalent
me CDF**

- ekologjia detare - arkeologjia detare - stabiliteti vijes bregdetare - akses ne port - planifikimi i perdorimit te tokes te qytetit te portit - pergjegjesite social-ekonomike / korporate dhe sociale - ndikimet ekonomike te portit	
---	--

Tabela nr.15 ofron nje shembull me kompleks mbi menyren sesi CDF, kriteret e vleresimit dhe indikatorët duhet te paraqiten, duke perdorur rastin e Qeverisjes si nje CDF. Eshte thelbesore qe CDF te identifikojë cili eshte objektivi dhe qellimi i saj, i cili me pas shprehet ne kriteret e vleresimit. Ne te njejten menyredhet te deklarohen objektivat per kriteret e vleresimit.

Tabela nr.15–CDF mbi Qeverisjen dhe kriteret e vleresimit per VSM-ne e bashkise

CDF # 1 Qeverisja	
Objektivi: te vleresohet rrjeti i kompetencave dhe pergjegjesive te bashkise ne lidhje me qeverine qendrore dhe bashkite fqinje. Merren ne konsiderate rregullimet insitucionale. Eksplorothen modele te reja organizative qe promovojne sipermarrje dhe organizimin dhe menaxhimin nder bashkiak.	
Kriteret e vleresimit	Indikatorët
Modeli qeverisjes Vleresimi i modeleve te menaxhimit strategjik, struktura dhe pergjegjesite e bashkise dhe kontrolli mbi polikat e bashkise dhe rregulloret dhe financat e programeve	Kuadri institucional bashkiak
	Nderlidhjet e sherbimeve bashkiake
	Kapacitet e burimeve njerezore
Marredhenia institucionale me qeverisjen qendrore dhe ne nivel nder bashkiak Vleresimi i mekanizmave institucionale te strategjive nderbashkiake per bashkepunim dhe per forcimin e pjesemarrjes dhe bashkepunimit, kompetencat dhe burimet e perfshira.	Strategjite e komunikimit, artikulimi i kompetencave dhe pergjegjesive me qeverisjen qendrore
	Strategjite e komunikimit dhe iniciativat nder bashkiake
	Perdorimi i Teknologjive te informacionit ne sherbimet administrative bashkiake

Pjesemarrja e publikut dhe angazhimet e aktoreve kryesore Vleresimi i mekanizmave te disponueshme per angazhimin e qytetareve ne vendim-marrje, nepermjet shoqerive dhe mbi baza vullnetare	Kapaciteti i shoqerive nderbashkiake (variacion i shoqerive te publikut, levizjet e qytetareve dhe programet vullnetareve per numer dhe lloj)
	Rrjetet e informacionit dhe suportit
	Numri, lloji dhe frekuenca e sesioneve te angazhimit te publikut.
Sipermarrja Vleresimi i modelit organizativ ne promovimin e iniciativave R&D si edhe ne kualifikimin e burimeve njerezore per rritjen e kapaciteteve konkurruese te bashkise	Eventet dhe investimet e shoqeruara me R&D
	Burimet e disponueshme dhe trajnimi per aktivitetet kryesore te zhvillimit
	Numri i kompanive qe kane lidhje me R&D.

CDF duhet te rezultojte nga vullneti dhe njohurite kolektive. CDF jane ndertimet sociale qe lidhen me prioritetet dhe faktoret e suksesit dhe jo me formulime analitike te verbera qe ndjekin formatet standarte. Diskutimet propozuan CDF dhe kuadrin vleresues me aktoret, si thelbesor per te siguruar pranim te gjere te fokusit te adaptuar per VSM-ne. “ cilat jane tre ceshtjet kryesore qe kane vertet rendesi?” mund te jete nje menyre e mire per te filluar diskutimin. Dhe me pas te sqarohen kuptimet, pritshmerite dhe rezultate, duke lehtesuar konvergencat.

Fokusi ne VSM angazhon kater komponentet e modelit: teknik (CDF, ekspertize, studime per tu zhvilluar), procesi (lidhjet efektive ne momentet e duhura (hapesirat e vendimit)), insitucionale (ti besh liderat te flasin dhe te bien dakort mbi kuadrin CDF) dhe komunikimi (lajme te shkurtra informuese, angazhimi i autoriteteve perkatese dhe grupet e fokusit duke perdorur teknikat e duhura).

Thelbesore per vleresimin nuk eshte vetem CDF por gjithashtu SRF. Makro-politikat kryesore qe percaktojnekuadrin referues te vleresimit duhet te lidhen me CDF dhe te perdoren me vone ne vleresim. Template/modeli 3 ne Aneksin II ofron nje shembull mbi menyren sesi makro-politikat ne SRF jane treguar sic jane perkatese ne CDF. Ajo tabele(template 3) ka nevojte te plotesohet me identifikimin e orientimeve perkatese te politikave dhe taregeteve/objektivave. Per kete qellim eshte ofruar template/modeli 4 ne Aneksin II dhe nje shembull eshte dhene ne Tabellen nr.10.

Analiza e trendeve – ku jemi ne dhe cfare po ushtron ndryshim

Analiza e trendeve eshte nje analize dinamike dhe ka dy objektiva kryesore: te veshgoje karakteristikat kryesore te ndryshimit ne nje sektor apo zone te caktuar, dhe per te identifikuar forcat drejtuese perkatese qe eventualisht mund te ndikojne ne trendet ne te ardhmen. Ne pergjithesi analiza e trendeve eshte mbledhja e fakteve, bazuar mbi indikatorret, per nje periudhe kohe, qe mundeson dallimin e nje karakteristike apo trendi, qe mund te

shpjegoje evolimin e nje suate te caktuar. Ajo ndihmon qe te kuptohen rrugët e te ardhmes duke marre ne konsiderate trendet. Analiza e trendeve mundeson eksplorimin e marredhenies ndermjet ndryshimeve ne forcat drejtuese dhe evolimin e trendeve ne te ardhmen, duke mbeshetur studimet e skenareve dhe analizat e politikave, si edhe analizat e integruara ekonomike, biofizike dhe sociale. Si rrjedhoje analiza e trendit eshte ndryshe nga studimet e linjes baze, te cilat zakonisht jane statike, duke pershktruar situaten ekzistuese ne lidhje me faktoret biofizik dhe social.

Analiza e tendencave/trendeve

Rrjeti i ceshtjeve te nderlidhura dhe eventet ne lidhje me

- sistemet natyrore
- sistemet social-ekologjike
- ceshtjet sociale
- ceshtjet ekonomike

Skenaret perfaqesojne te ardhmet e deshirueshme te besueshme. Teknikat e skenareve te zhvillimit jane shume te dobishme per te marre ne konsiderate te ardhme te mundshme bazuar ne planifikimin e trendeve ne te shkuaren dhe aktuale dhe mbi evente pak a shume te mundshme. Roli i skenareve behet me i peshtatshem per tu formuluar, diskutur dhe per te vleresuar opsionet strategjike.

*Backcasting*¹ eshte qendror per nje qasje strategjike per zhvillim te qendrueshem. Eshte nje menyre per te menduar per te ardhmen ne te cilen imagjinohet nje rezultat i suksesshem. Ne kemi nje vizion te perbashket ku duam te shkojme dhe me pas shikojme per ndertimin e boshlleqeve qe na mundesojne te arrijme atje (Figura nr.13). Kjo do te lejojte vleresimin e mundesive dhe rreziqeve bazuar mbi CDF.

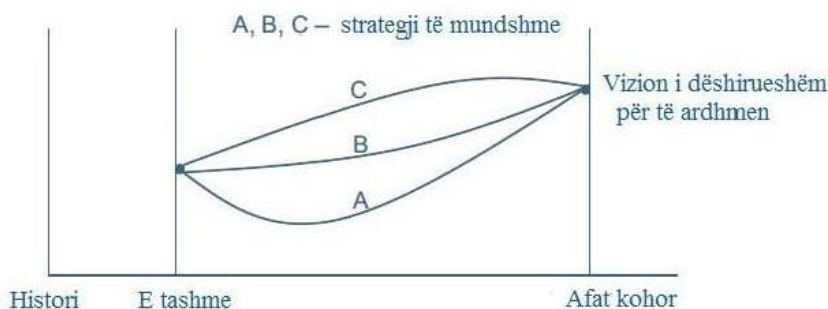

Figura nr. 13 – Qasja Backcasting ne skenaret e zhvillimit

Kur janete disponueshme trende me te forta, parashikimi i trendeve te te ardhmes bazuar ne informacion ne te shkuaren nepermjet modelimit te duhur mund te jete nje opsion.

¹Eshte nje metode planifikimi qe fillon me perkufizimin e nje te ardhme te deshirueshme dhe me pas punon per te identifikuar politikat dhe programet qe do te lidhin te ardhmen me te tashmen.

Por skenaret nuk jane parashikime (Scheartz, 1991). Ne te menduarin strategjik parashikimi eshte jo koherent. Kompleksiteti eshte shume i larte, ritmi i ndryshimit eshte aq dinamik sa parashikimet behen te pabesueshme. Paqartesia ka nevojte te vazhdohet deri ne momentin qe te mundesohet veprim i duhur kur konfirmohet ose jo. Monitorimi dhe vazhdimi jane thelbesore per aktivitetet ne VSM.

Analiza e trendeve mund te bazohet ne analiza dokumentare por gjithashtu ne intervista, takime dhe forma te tjera ose burime sekondare te te dhenave. Shume rralle VSM bazohet ne burime primare te te dhenave. Analiza e intervistave mund te ofroje nje pershkrim te shkurter mbi pritshmerite e komuniteteve, perceptimet mbi problemet dhe vleresimin e burimeve natyrore dhe kulturore. Analiza e trendeve zhvillohet per cdo CDF per te zbuluar ku jemi ne lidhje me objektivat e synuara dhe sesi mund te evoluje sistemi ne te ardhmen. Qellimi eshte te arrihet nje kuptim i shendoshe mbi drejtimet dominuese te trendeve dhe dinamikat, duke patur parasysh qe ajo cfare duam nuk eshte mbledhja e gjitha te dhenave te disponueshme mbi ate teme dhe te bejne nje raport pershkruar per te treguar sesa shume dime rreth nje faktori te caktuar mjedisor. Gjithshka qe duam te dimeeshte – cilat jane ceshtjet dominuese dhe cilat jane trendet e tij te pritshme?

Nje analize SWOT perfundimtare (shih template 8 ne Aneksin II) eshte e dobishme per nje sintheze te analizave se trendit.

Identifikimi dhe vleresimi i rrugëve strategjike – cilat jane opsionet?

Strategjite mund te ne ndihmojne te levizim nga ku jemi, ne kuadrin e problemeve tona, ne drejtim se ku duam te arrijme, si prioritetet, vizioni dhe objektivat strategjike. Opsionet strategjike jane rruget e mundshme qe do te na mundesojne qe te bejme ate levizje drejt objektiveve strategjike (Figura 11). Rruge te ndryshme do te kene implikime te ndryshme mjedisore dhe qendrushmerie. Rruge te tilla te ndryshme do te jenestrategjite e ndryshme opsionale qe duhet te vleresohen, ne terma te mundesive dhe rreziqeve mjedisore dhe te qendrushmerise, per te asistuar me mire zgjedhjet e politikave, dhe planifikimin dhe zhvillimin e programeve. Figura nr.14 ilustron tre grupe te opsioneve ne VSM te Strategjise Kombetare per Menaxhimin e Integruar te Zonave Bregdetare (NSICZM) ne Portugali (IST-INAG, 2008).

Cilat jane opsionet?

- Rrugët strategjike

- Vleresimi i mundesive dhe rreziqeve

Vleresimi strategjik do te marre ne konsiderate sinergjite dhe konfliktet e opsioneve strategjike per skenaret e ndryshem, ne terma te dimensioneve mjedisore dhe te qendrushmerise, duke perdorur kuadrin CDF. Vleresimi i rreziqeve dhe mundesive te opsioneve strategjike perfaqeson nje input kryesor per procesin e vendim-marrjes. Nje proces perserites ndermjet VSM-se dhe proceseve te politikave/planifikimit duhet te behet gjate kohes qe jane duke u diskutuar opsionet, dhe akoma nuk eshte bere zgjedhja. Rezultatet e vleresimit te opsioneve do te perfshijne argumentat strategjik per mundesite dhe rreziqet per cdo CDF te marre ne konsiderate.

Perspektivat dhe pritshmerite e aktoreve te zgjedhur, individualisht ose ne grupe fokale, duhet te merren gjithmone ne konsiderate. Platformat e dialogjeve ne nivele te ndryshme gjeografike/administrative jane te dobishme per te siguruar perspektiva te ndryshme dhe per te mundesuar sinkronizimin e duhur te opsioneve strategjike te preferuara. Rregullat *trade-off* (*shkembimin e dickaje per diçka tjeter*) per zhvillim te qendrueshme (Gibson et al., 2005) duhet te bien dakort dhe te behen specifike ne kete faze, te nenshkruara nga sektoret dhe insitucionet e perfshira. Me pas kjo do te inkorporohet ne udhezimet e menaxhimit dhe monitorimit per vazhdimesi.

Template/modeli 9 ne Aneksin II mund te perdoret per te organizuar opsione strategjike per fushen e politikave, duke u lidhur gjithashtu me planin ose programin teksa zhvillohet dhe inkorporon opsionet strategjike per marrje ne konsiderate. Template 10 ne Aneksin II mund te perdoret per vleresimin e opsioneve strategjike.

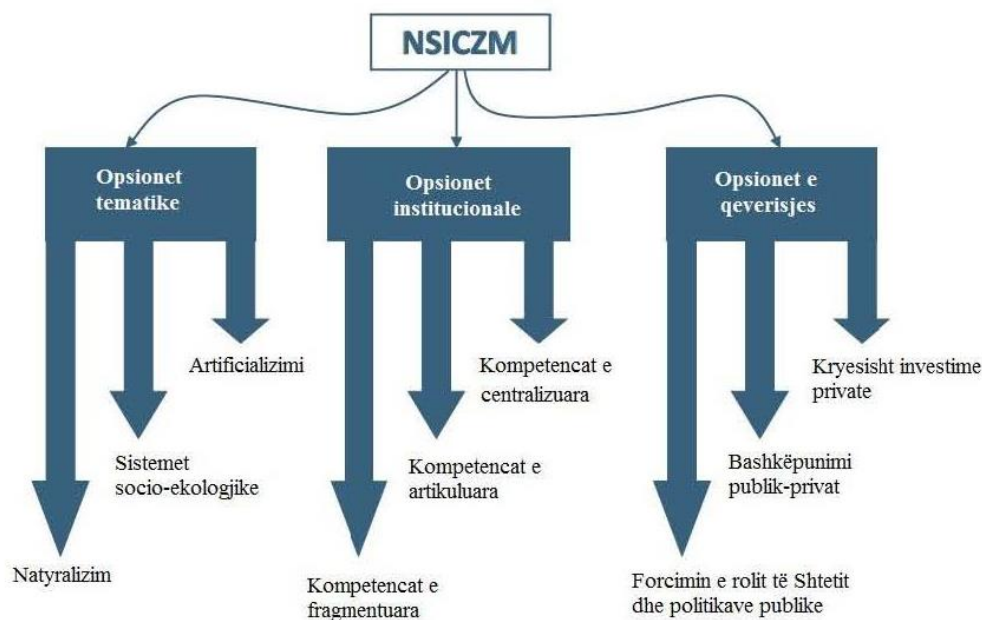

Figura nr. 14 – shembull i opsioneve strategjike ne Strategjine e Zhvillimit Bregdetar Portugez

Vleresimi i opsioneve strategjike duhet te behet ne hapesirat kryesore te vendimit per formulimin e politikave, planifikimit ose programimit, duke ofruar bazat e nevojshme per pergatitjen e udhezimeve per vazhdim. Eventualisht mund te kerkohet nje nivel pasues vleresimi per te pare mbi menyren sesi konceptet e politikave, planifikimit dhe programit mund te konsolidohen ne rruget e identifikuar per tu ndjekur dhe per te adresuar prioritete. Njeher qeeshte percaktuar koncepti i politikave, planifikimit ose programimit (per shembull

nje model territorial) nje rrejt te instrumentave te tjere pasues, te tille si VNM, sistemet e menaxhimit mjedisor, planifikimi, instrumentat e kontrollit dhe pergjegjshmerise, duhet te hyjne ne loje per te ndjekur udhezimet e VSM-se dhe per te ofruar feedback (reagim) per VSM mbi implementimin.

Megjithate sipas detyrimeve ligjore te direktives Europiane dhe legjislacionit perkates vendas, kerkohet vleresim me i detajuar te efekteve fizike te materializuara, te planit perfundimtar ose programit te propozuar, ne linje me nje perspektive me te orientuar drejt projektit. Ne kete rast, pas vleresimit te opsioneve dhe konceptit strategjik, VSM mund te kete nevoje te investoje me shume kohe ne vleresimin e zgjidhjeve te planifikimit dhe programit, duke perdorur te njejtin kuader vleresimi dhe nxjerrjen e nje vleresimi ne perputhje me shkallen e objektit te vleresimit. Nese eshte kryer nje vleresim opsionesh, ka mundesi qe zgjedhjet e propozuara do te jene me shume mjedisore dhe te duhura per qendrueshmerine dhe si rrjedhoje vleresimi i zgjedhjeve teplanit ose programit do te sherbeje me shume si nje konfirmim i udhezimeve te meparshme te VSM-se.

Si te trajtohen pasigurite – udhezimet per vazhdim/ndjekje

Ne menyre qe te reduktohen pasigurite duhet te ndjekim implementimin e procesit, per tu siguruar qe po perfitojme nga mundesite dhe nuk do te habitemi nga ndryshimet e papritura. Masat e propozuara, rregullat e praktikave te mira, rregullat per veprime te perbashketa dhe kushtet per te permiresuar sinergjite dhe per te evituar konfliktet duhet te percaktohen si udhezime per vazhdim.

Si te ballafaqohemi me pasigurite

- dialogjet

-udhezime

-vazhdimi/ndjekja

Udhezimet mund te identifikohen bazuar ne vleresimin e mundesive dhe rreziqeve te opsioneve strategjike. Udhezimet duhet gjithashtu te jene subjekt i nderlidhjes ndermjet VSM-se dhe proceseve te politikave dhe planifikimit per te harmonizuar rekomandimet, si edhe masat dhe indikatorët e monitorimit, te siguroje sinergji dhe te evitoje konfliktet dhe mbivendosjet (Template 11 dhe 12 ne Aneksin II respektivisht per udhezime mbi mundesite dhe udhezimet mbi rreziqet, me lidhje me masat dhe rekomandimet e planit).

Kjo do te krijojë bazen per nje program vazhdimi, duke perfshire udhezimet e planifikimit, menaxhimit dhe monitorimit (Tabela nr.16 dhe Template 13). Kuadri qeverisjes do te siguroje bahskepunim dhe pergjegjesite e ndara gjate implementimit te strategjise. Template 14 ne Aneksin II mund te perdoret per vazhdim.

Tabela nr.16 – Shembuj te udhezimeve dhe indikatoreve te monitorimit, Plani Hapesinor Detar, Portugali

Shembuj te Udhezimeve te Monitorimit	Shembuj te indikatoreve te Monitorimit
Monitorimin e ruajtjes se trashegimise kulturore (materiale dhe jo materiale)	Klasifikimin dhe rikuperimin e trashegimise kulturore materiale me origjine Portugeze ne territor kombetar dhe nderkombetar; Veprimet e mbrojtjes te trashegimise kulturore jo materiale (per shembull dhenie informacionesh shpjeguese, transkriptimi, ekspozita)
Monitorimin e krijimit te masave te sigurise per konservim dhe rikuperim te ekosistemeve detare.	Krijimi i nje rrjeti te zonave te mbrojtura detare dhe efikasiteti i tyre. Evolimi i implementimit dhe mjaftueshmeria e zgjerimit te rrjetit Natura 2000 ne mjedisin detar. Investime ne veprime rikuperimi te ekosistemeve detare dhe/ose sherbimet perkatese te ekosistemit dhe efikasiteti i tyre.
Monitorimi i evolimit te statusit mjedisor detar	Statusi mjedisor detar, ne perputhje me Cfare eshte percaktuar (Direktiva Kuader Detare)
Monitorimi i angazhimit te aktoreve ne konservimin e burimeve natyrore	Investimet private ne projektet e konservimit.

Njeher qe udhezimet jane perfunduar, e gjithë historia e procesit te VSM-se mund te vendoset sebashku ne nje raport perfundimtar per te ndare aspekte te vecanta te VSM-se dhe rezultatet perfundimtare mbi mundesite dhe rreziqet potenciale te nje strategjie te synuar dhe te udhezimeve per vazhdim. Aneksi III ofron nje strukture te sugjeruar per raportin perfundimtar.

Si te vazhdohet /ndiqet?

Vazhdimi ne VSM eshte akoma nje aktivitet i pamaturuar mbi te cilin ekziston shume pak eksperience. Kuptohet qe nje program vazhdimi duhet te bazohet kryesisht mbi monitorimin dhe vleresimin dhe te mbështetet nga nje rrjet instrumentash per te asistuar VSM-ne sistematikisht.

Si te vazhdohet /ndiqet?

- **programi per ndjekje/vazhdim**
- **instrumentat e monitorimit dhe vleresimit**

Nje **program vazhdimi/ndjekjes**hte pjese e fazes se vazhdimesise te VSM-se. Programet e ndjekjes duhet te drejtohen nga udhezimet e planifikimit, menaxhimit dhe monitorimit dhe te zhvillojne studimet e vleresimit dhe angazhimin e akoreve kryesore. Nje program vazhdimi perfshin indikatorët e monitorimit, nje sistem te vleresimit te shpejte, suportin e nje grupi te instrumentave te vleresimit dhe nje grup pergjegjes, si edhe burimet e nevojshme qe do te mundesojne perditesimin sistematik te raporteve te vazhdimit/ndjekjes.

Eshte e rendeishme, qe te vihet ne pune nje sistem regjistrimi monitorimi mjedisor dhe nje database (baze te dhenash) paralelisht dhe ne menyre kontribuese, per perditesimin e vazhdueshem per te siguruar te dhena per kontrole dhe studime mjedisore ne te ardhmen. Ky sistem regjistrimi monitorues dhe database duhet te jene nen pergjegjesine e autoriteteve publike per te lejuar disponueshmerine e te dhenave publike per nevoja ne te ardhmen dhe duhet te jete financiarisht i qendrueshem.

Komunikimi dhe pjesemarrja eshte gjithashtu thelbesore. Nderlidhja ne vazhdim per angazhimin e akoreve perkates duhet te krijohet dhe te behet operacionale, duka adaptuar formate te ndryshme si te jete e pershtatshme per cdo rast.

Monitorimi dhe vleresimi i ciklit te vendimeve strategjike eshte i paevitueshem ne proceset strategjike ne menyre qe te mundesojne menaxhimin e pasigurive. Kerkesat ligjore i referohen vetem monitorimit dhe raportimit. Por idealisht aktivitetet e vazhdimit duhet te bazohen ne planet dhe mekanizmat e vleresimit dhe monitorimit te politike-berjes ekzistuese. Qe kjo te realizohet me sukses jane thelbesore lidhjet e procesit sistematik.

Kontrolli sistematik mbi rezultatet e performances dhe konformitetit si edhe inputet per te adresuar ceshtje te papritura qe shfaqen, qe kerkojne ndryshim te rrugeve, jane qellimi kryesor i vazhdimit. Duhet te perzgjidhen indikatorët strategjik dhe te performances, bazuar mbi indikatorët standard te disponeushem dhe gjithashtu mbi indikatorët e perdorur ne kuadrin e vleresimit CDF.

Raportet e statusit mjedisor, raportet e statusit te territorit, raportet e qenrueshmerise lokale, rajonale, sektoriale, duhet te jene kontribues thelbesor ne krijimin e nje database monitorimit qe, sa here qeeshte e nevojshme, mund te informoje mbi ndonje ndryshim ne te ardhmen te drejtimet strategjik, ne nje mneyre te shpejte dhe te thjeshte. Nje numer i kufizuar i indikatorëve te vazhdimit duhet te perzgjidhet per te siguruar nje program vazhdimi dhe kontroll efektiv te zbatueshem. Ndersa numri ekzakt i indikatorëve eshte i pamundur qe te percaktohet, rekomandohet qe, mesatarisht, te perdoren 20 indikatorë ne vazhdim/ndjekje.

Vazhdimi duhet ti kushtojte vemendje te vecante ndryshimeve strategjike dhe vecanerisht strategjive te reja apo thyerjeve ne sistem, qe mund te ndryshojne papritmas trendet qe priteshin me pare. Eshte e rendesishme qe vazhdimi te kryhet mbi bazen e vleresimeve te shkurtra dhe te shpejta qe mund te ofrojne nje tregues te shpejte mbi forcat drejtuese dhe eventet ndryshuese.

Instrumenta te tille si vleresimi i ndikimit ne mjedis (VNM), sistemet e menaxhimit mjedisor, programet e menaxhimit mjedisor te iniciativave publike dhe private, analizat dhe vleresimet e politikave publike, planifikimi hapesinor dhe programet e konservimit, qendrueshmeria e korporates duke raportuar, ndermjet te tjerash, jane instrumentat qe mund te asistojne VSM-

ne ne vazhdimin e implementimit të politikave, planifikimit dhe programeve. Detyrat e mëposhtme mund të merren në konsideratë në një program vazhdimi:

- Zhvillimi ose rishikimi i udhëzimeve të vazhdimit (planifikim, menaxhim dhe monitorim)
- Verifikim i efikasitetit të kuadrit të qeverisjes dhe çdo ndryshim insitucional
- Verifikimi i ndryshimeve ndaj SRF dhe kushtet dhe orientimet shtese
- Verifikimi i pasigurive dhe rasteve të papritura
- Verifikimi i pershtatshmerise të treguesve/indikatoreve të monitorimit
- Analizimi i indikatorëve të perzgjedhur të vazhdimit (preferohet rreth 20)
- Verifikimi i efikasitetit të VSM-se – cila ishte vlera e shtuar e VSM-se për vendimin, për mjedisin dhe ndaj progresit drejt qëndrueshmerise?

Si komunikoni dhe si angazhoheni?

Gjate seksioneve të mëparshme u terhoq vemendja disa here për nevojën e angazhimit të aktoreve në aktivitetet dhe faza të ndryshme të VSM-se. Pjesëmarrja e publikut konsiderohet një aktivitet i rëndësishëm në angazhimin e aktoreve. Komunikimi është një nga komponentet kryesore të VSM-se si një facilitator i proceseve të vendimeve strategjike.

Komunikimi dhe angazhimi

- lloje të ndryshme aktorësh

- teknika të pershtatshme

- angazhimi i aktoreve

Parimi i të mesuarit dhe të ndarjes së njohurive thekson komunikimin dhe angazhimin. Vetëm një komunitet i mirë informuar është i aftë për pjesëmarrje efektive. Vetëm platformat e aktoreve të shumta (multi) kanë mundësi të përcjellin shumicën e perceptimeve dhe vlerave ekzistuese. Mjete dhe metoda të shumta komunikimi duhet të përdoren për të angazhuar aktorët, në varësi të rastit, llojit të aktoreve, kontekstit, kohës dhe burimeve të disponueshme (Aneksi I).

Publikimi i **gazetave** (buletineve) që në momentet e para dhe gjatë gjithë procesit është një mjet shumë informues. Kur **interneti** është lehtësisht i aksesueshëm nga shumica e aktoreve përkatës, mund të jetë një mjet i preferuar komunikimi për informacion dhe shkëmbim reciprok. Megjithatë kur nuk ekziston akses internetit, atëherë është e padobishme. Në çdo rast interneti nuk duhet të zëvendësojë kontaktin e drejtpërdrejtë dhe mundësitë për dialog dhe shkëmbim konstruktiv të ideve dhe perspektivave, konkretisht **seminaret (workshops)**, **rrjetet sociale** dhe forume të tjera të drejtpërdrejta. **Grupet sektoriale, panelet e qytetareve apo asamblëe të përgjithshme** mund të jenë formate të pershtatshme, veçanërisht për të përdorur teknikat e perzgjedhura për grupe të ndryshme, dhe për të mundësuar diskutime me të fokusuar. Në fund, **raportimi** duhet të shikohet gjithashtu si një mjet komunikimi për autoritetet e rishikimit si dhe për aktorët kryesore.

Momentet e pershtatshme për komunikim janë disa. Është e rëndësishme që aktorët të mbahen të informuar gjatë gjithë procesit dhe veçanërisht përpara se në të kemi nevojë për

kontributin e tyre. Megjithatë dialogjet duhet të jenë të kufizuara në momentet thelbësore në mënyrë që të evitohet shërimi i pjesëmarrjes. Ka të paktën tre momente të domosdoshme për angazhimin e aktoreve: kur diskutohen problemet kryesore dhe fokusin strategjik, kur vlerësohen opsionet e mundshme strategjike dhe kur ndahen rezultate përfundimtare. Strukturat për secilin nga këto raporte janë sygjyeruar në Aneksin III.

Rritja e angazhimit të aktoreve po bëhet shpejt një realitet në shumë pjesë të botes, nëpërmjet qasjeve bashkëpunuese dhe proceseve kolektive të të mesuarit. Edhe pse mbase është e vështirë për të operuar në një praktikë rutine, ku ekziston akoma një prespektivë e fortë rregullatore, praktika e mirë rekomandon me shumë përdorim të dialogut, të menduarit kolektiv dhe në rrjet gjatë gjithë procesit të VSM-se. Krijimin e rutinave, për shembull nëpërmjet paneleve të qytetareve, me OJF bashkëpunuese, mund të kontribuojë në përmirësimin e përgjegjshmërisë, transparencës dhe komunikimit gjatë gjithë kohës, në bashkëpunim të ngushtë me grupet e politike-bërjes dhe planifikimit.

Dhjetë pikat e kontrollit për një VSM të suksesshme të të menduarit strategjik

Për të mundësuar verifikimin e praktikave të mira në VSM, është sygjyeruar një listë me kritere. Këto kritere janë prezantuar dhe diskutuar në nivel nderkombëtar (Partidário, et al. 2009), dhe nderkohe janë përmirësuar bazuar në komentet e marra.

Parametri i vlerësimit	Pyetja kryesore	Rekomanduar
1. Objekti i vlerësimit	Cfare është vlerësuar?	Skenaret dhe/ose opsionet strategjike
2. Pika e hyrjes	Në cfare faze filloi VSM?	Kur fillon plani ose programi
3. Nderveprimi	Cila ishte shkalla e integritetit dhe feedback-ut ndërmjet aktiviteteve të vlerësimit dhe planifikimit?	E lartë
4. Kuadri i problemit	A u identifikuan problemet?	Planifikimi i diagnozës paraprake e mëprehtë dhe e shkurter
5. Kuadri i qeverisjes	A u krijua një kuader	Përgjegjësia insitucionale.

	qeverisje?	Bashkepunimi institucional. Angazhimi i aktoreve.
6. Kuadri Strategjik Reference	Si u perkufizua dhe si u perdor Kuadri Strategjik Reference?	Me pak ose baraz me 30 referenca. Perdorur ne vleresim si nje referim.
7. Kuadri vleresimit CDF	A eshte perkufizuar qarte Kuadri Vleresimit CDF?	Gjitheperfshires dhe i integruar Me pak ose baraz me 7 CDF
8. Opsionet strategjike	A jane vleresuar opsionet strategjike?	Mundesite dhe rreziqet e opsioneve per strategjite perkatese.
9. Pjesemarrja	Cila ishte shkalla/perqindja e pjesemarrjes?	E zmadhuar Angazhim aktiv
10. Udhezime per planifikim, menaxhim dhe monitorim	A ka udhezime per vazhdim/ndjekje?	Per planifikim, menaxhim dhe monitorim Perfshi rreth 20 indikator monitorimi

Bibliografia

Strategic Environmental Assessment Better Practice Guide Methodological guidance for strategic thinking in SEA prepared by Maria do Rosário Partidário, Professor at IST-UTL for the Portuguese Environment Agency and Redes Energéticas Nacionais (REN), SALisbon, 2012

Academia das Ciências de Lisboa (Lisbon Academy of Sciences) 2001. Dicionário da Língua Portuguesa Contemporânea. Lisboa: Verbo.

APA (Agência Portuguesa do Ambiente) 2010. Definição de Critérios e Avaliação de Relatórios Ambientais. Lisboa: Agência Portuguesa do Ambiente.

Bina O. 2003. Ri-konceptualizimi i Vleresimit Strategjik Mjedisor: pamje e pergjithshme teorike dhe rast studimi nga Chile. Teze PhD. Cambridge: Universiteti i Cambridge.

Boothroyd P. 1995. Vleresimi i politikave. In: Vanclay F. and Bronstein D.A. (eds) Vleresimi i ndikimit ne mjedis dhe social. Chichester: Wiley, 83–126.

Cherp A. Eatt A. and Vinichenko V. 2007. VSM dhe teorite e formimit te strategjive - nga tre Ps deri ne pese Ps. Rishikimi i Vleresimit te Ndikimit ne Mjedis. 27: 624–644.

Clark R. 2000. Te besh VNM qe kete peshe ne Vendim marrje. In Partidário M.R. and Clark R. Perspektivat mbi VSM. Boca Raton, Leeis: 15-27.

CSIR (Keshilli per Kerkim Shkencor dhe Industrial) 1996. Vleresim Strategjik Mjedisor Paraprak (VSM) per KeaZulu-Natal. Divizioni i Ujerave, Mjedisit dhe Teknologjise Pyjore CSIR Report ENV/ P/C 96036.

CSIR (Keshilli per Kerkim Shkencor dhe Industrial) 2000. Vleresim Strategjik Mjedisor ne Afriken e Jugut – dokument udhezues, Departamenti i Ceshtjeve Mjedisore dhe Turizmit Pretoria. <http://www.csir.co.za>

Dalal-Clayton B. and Sadler B. 2005. Vleresimi Strategjik Mjedisor, nje liber informacionesh dhe nje udhezim reference per eskperience nderkombetare London: Earthscan.

DGOTDU (Direção-Geral do Ordenamento do Território e Desenvolvimento Urbano) 2010. Guia da Avaliação Ambiental dos Planos Municipais de Ordenamento do Território, Lisboa: DGOTDU.

EC (Komisioni European) 2001. Direktiva 2001/42/EC e Parlamentit European dhe e Keshillit per Vleresimin e Ndikimeve te disa Planeve dhe Programeve mbi Mjedisin, Luskemburg 27 Qershor 2001 (PE-CONS 3619/3/01 REV 3). <http://europa.eu.int/comm/environment/eia/sea-support.htm> (04/07/01).

Gibson R. Hassan S. Holtz S. Tansey J. and Ehtelae G. 2005. Kriteret, Proceset dhe Aplikimet e Vleresimit te Qendrueshmerise London: Earthscan Publications Limited.

Heinberg, R. 2007. Pese aksiomat e qendrueshmerise <http://globalpublicmedia.com/articles/851>.

IAIA (Shoqeria Nderkombetare per Vleresimin e Ndikimit) / IEA (Instituti per Vleresimin Mjedisor) 1999. Parimet e Vleresimit te Ndikimit ne Mjedis, Praktika me e mire. www.iaia.org.

IAIA (Shoqeria Nderkombetare per Vleresimin e Ndikimit) 2002. Kriteret e performances per Vleresimin Strategjik Mjedisor. www.iaia.org

- IDAD (Instituto do Ambiente e Desenvolvimento) 2007. Avaliação Ambiental Estratégica do Programa Portugal Logístico – Relatório Ambiental. Lisboa: Associação dos Portos de Portugal.
- Lloyaza F. Verheem R. and Partidário M.R. 2008. Pergatitje e Forumit Tematik VSM, Perth, Konferenca Vjetore e 28te e Shoqerise Nderkombetare per Vleresimin e Ndikimit
- Kornov L, Thissen E.A.H. 2000. Racionaliteti ne politike-berje: implikimet per vleresimin strategjik mjedisor. Impact Assess Proj Appraisal. UK: Beech Tree Publishing: 191–200.
- MEA 2005. Vleresimi i Ekosistemit te Mileniumit. Ekosistemet dhe mireqenia e Njereve: Plani jone Njerezor – Permbledhje per vendim-marresit Eashington, DC: Island Press.
- Mintzberg H. 1994. Rritjet dhe reniet e planifikimit strategjik. Corneall: Prentice Hall International.
- OECD-DAC 2006. Udhezues me Praktike te Mire per zbatimin e Vleresimit Strategjik Mjedisor (VSM) ne Bashkapeunim Zhvillimi. Paris: OECD (<http://eee.seataskteam.net/guidance.php>)
- Nilsson M. and Dalkmann H. 2001. Vendim marrja dhe Vleresimt Strategjik Mjedisor : Fletore e Politikabve dhe te Vleresimit Mjedisor dhe Menaxhimit 3 (3): 305-327.
- Partidário M.R. 1999. Vleresimit Strategjik Mjedisor– parimet dhe potencialet. Ne librin e Petts J. (Ed) te Vleresimit te Ndikimit ne Mjedis, London: Blackeell.
- Partidário M. R. 2000. Elementet e Vleresimit Strategjik Mjedisor, Rishikimi i Vleresimit te Ndikimit ne Mjedis20: 647-663
- Partidário M.R. 2004. Hartimin e VSM qe ti pershtatet vendim-marrjes. Konferenca e 24 Vjetore e Shoqerise Nderkombetare per Vleresimin e Ndikimit, Vancouver.
- Partidário M.R. 2006. Metodologia de base estratégica para AAE – uma proposta. Proedurat e Konferences Kombetare per Vleresimin e Ndikimit. APAI, 18-20 October.
- Partidário M.R. 2007. Guia de Boas Práticas para Avaliação Ambiental Estratégica – orientações metodológicas. Agência Portuguesa do Ambiente. Lisboa.
- Partidário M.R. 2007a. Shklla dhe te dhenat e shoqeruara – Cfare eshte e mjaftueshme per nevojat e VSM? Rishikimi i Vleresimit te Ndikimit ne Mjedis, 27: 460-478
- Partidário M. Augusto B. Vicente G and Lobos V. 2009. Duke mesuar Praktiken e VSM bazuar ne strategji. Accra. Konferenca e 29 Vjetore e Shoqerise Nderkombetare per Vleresimin e Ndikimit
- Sadler B. Aschmann R. Dusik J. Fischer T. Partidário M.R. and Verheem R. 2011. Manual per VSM, Earthscan, London.
- Scheartz P. 1991. Arti i pamjes se larget : Planifikimi per te ardhmen ne nje Bote te pasigurte. Nee York:Doubleday.
- Sheate E. Byron H. Dagg S. and Cooper L. 2005. Marredhenia ndermjet Direktivave te VNM dhe VSM – raporti perfundimtar ne Komisionin European . Contract n. ENV.G.4/ETU/2004/0020r. Imperial College London Consultants, London (<http://ec.europa.eu/environment/eia/>)

- Slooteeg R, Kolhoff A, Verheem R and Hoft R. 2006. Biodiversiteti ne VNM dhe VSM – Dokument baze (background) per Vendimin CBD VIII/28: Udhezime mbi Vleresimin e Ndikimit duke perfshire Biodiversitetin. Utrecht: Komisioni per Vleresimin Mjedisor
- Therivel R. 2010. Vleresimi Strategjik Mjedisor ne Veprim , botimi i dyte. London: Earthscan.
- UNEP 2009. Vleresimi i Integruar: Integrimin e qendrueshmerise ne politike-berje. Nje manual udhezues. Geneva, UNEP. (<http://ee.unep.ch/etb/index.php>)
- Eood C. Djeddour M. 1989. Vleresimi mjedisor i politikave, planeve dhe programeve. Raport i perkohshem per Komisionin e Komuniteteve Europiane. Qendra VNM, Universiteti Manchester (raporti perfundimtar i dorezuar ne vitin 1990, Contract No B6617-571-572-89).
- Banka Boterore 2011. Vleresimi Strategjik Mjedisor ne Reformat e Politikave dhe Sektoreve. Eashington, DC, Banka Boterore.

Fjalori

Vleresimi – Veprimi i vleresimit. Eshte per te siguruar vleren e atribuar dickaje, me llogaritje pak a shume te perpikta, duke shprehur nje gjykim vlere. Eshte gjithashtu percaktimi i perafert i madhese ose nje sasie pa perdorur nje matje te drejteperdrejte, nepermjet vleresimit (Academia das Ciências de Lisboa, 2001). Vleresimi perfshin supozimin qe nje objekt i vleresimit ekziston, vlere e te cilit eshte vleresuar dhe qe ka nje vleresues, ekspert apo cdo person tjetër i kualifikuar qe di sesi te mase vleren apo cilesite e dickaje. (Academia das Ciências de Lisboa, 2001).

Kriteret e vleresimit – ato qe sherbejne per te bere dallimet apo zgjedhjet; sherben per te dalluar vlerat; formojne bazen per gjykim, arsyetim, mendim (Porto Editora, 2007).

Kuadri i vleresimit – kuadri i percaktuar nga faktoret kritik te vendimit (CDF) dhe kriteret dhe indikatorët vleresues perkates, te cilet do te strukturojne vleresimin e opsioneve strategjike ne nje VSM te caktuar, kur perdoret nje qasje me baze strategjike.

Faktoret Kritik te Vendimit (CDF) – temat kryesore te integruara qe shikohen si faktoret e suksesit te nje vendimi strategjik dhe mbi te cilat duhet te fokusohet VSM. CDF vepron si nje hapësire vëzhgimi per te perqendruar vemendjen mbi ceshtjet strategjike te mjedisit dhe qendrueshmerise qe kane rendesi ne vleresim. CDF materializon konceptin e qellimit ne nivele strategjike dhe permbush kerkesat ligjore Europiane ne lidhje me detajet e informacionit qe duhet te merren ne konsiderate ne raportin mjedisor. CDF percakton/vendos kuadrin e vleresimit ne VSM, duke ofruar drejtim te opsioneve strategjike ne terma te mundesive dhe rrezeve, dhe strukturen per prezantimin e rezultateve. CDF-te identifikohen kryesisht nepermjet vëzhgimeve dhe dialogut me aktoret perkates, duke marre ne konsiderate pikepamje te shumta dhe ceshtjet qeperbejne shqetesim. Duhet te behet nje perpjekje sinteze kur identifikohen CDF ne menyre qe te jene gjithepershireshe dhe te fokusuara. CDF duhet te emertohen duke perdorur fjale kyce qe shprehin kuptimin e tyre te integruar dhe nuk duhet te jene me shume se shtate, idealisht duhet te jene ndermjet tre dhe pese, per te siguruar fokus strategjik.

Cikli i vendimit – ky koncept eshte i pandare nga qasja strategjike, krijon nocionin e vazhdimesise, ne te cilin vendimet strategjike (ne lidhje me dhenien e perparësive, planifikimin, zgjedhjet apo implementimit) merren disa here gjate gjithë proceseve te planifikimit dhe programimit, ne momente kritike te procesit te vendimit (hapesirat e vendimit). Zhvillimi i strategjiave te reja rezulton nga nje ri-analizim informal i strategjiave te meparshme, ne kontekstin e skenareve evolues dhe objektiveve prioritare, ne kete menyre duke influencuar ciklin pasues te planifikimit apo programimit. Ky nocion vazhdimesie eshte thelbësor per VSM-ne perderisa objekti i vleresimit eshte nje proces i vazhdueshem dhe perserites.

Problemi i vendimit – problemi i gjetjes se rruges/menyres per te vendosur nese nje formule apo klase formulash eshte e vertete apo e mundshme brenda kuadrit apo sistemit te dhene te aksiomave. Arsyet qe motivojne nevojën per nje vendim. Eshte ajo cfare vendim-marresit kane nevojë te zgjidhin qe te merret nje vendim. Identifikimi i nje problemi nenkupton identifikimin se Cfare eshte ne rrezik (ne loje) duke marre ne konsiderate nivelin e pasigurise.

Hapësirat/dritaret e vendimit - momentet në procesin e vendimit në të cilat merren vendimet kritike dhe të cilat mund të përfitojnë nga inputi i VSM-se. Ato përfshijnë një mundësi strategjike për të ndikuar mbi vendimet dhe për të siguruar integritimin e çështjeve mjedisore dhe udhëzimeve të qëndrueshmerisë.

Forcat drejtuese/nxitëse – përcaktuesit e ndryshimit në vendim-marrjen strategjike, të rendesishme për të kuptuar trendet e thella në lidhje me një çështje fokale. Është një mjet konceptual i popullarizuar në kontekstin e ndërtimit të skenarit. Në VSM i referohet forcave që vendosin/përcaktojnë ndryshimin në një proces të zhvillimit strategjik duke përcaktuar trendet. Forcat drejtuese mund të dallohen si mundësues/fasilitator dhe frenues, mund të jenë forca të brendshme ose të jashtme. Rritja e popullsisë dhe ndryshimet në përdorimin e tokës përbejnë drejtuesit të drejtpërdrejtë me perkates të ndryshimit (MEA, 2005). Modeli OECD DPSIR (D- drejtuesit; P- Presionet; S- Statusi; I- impakti/ndikimi; R- reagimi/përgjigja) përdor konceptin e forcave drejtuese. Forcat drejtuese shpesh janë kategorizuar në demografike, ekonomike, politike, sociale, shkencore dhe teknologjike (shih për shembull

<http://ag.arizona.edu/futures/fut/dfmain.html>).

Mjedisi – Përkufizuar në Ligjin Kuader për Mjedisin Portugez (Ligji 11/87, 7 Prill) si grupi i sistemeve fizike, kimikateve dhe biologjike dhe marrëdhënia e tyre me faktorët ekonomik, social dhe kulturor me efekt të drejtpërdrejtë ose jo të drejtpërdrejtë, gradual ose të menjëhershëm mbi cilësinë e jetës së qenieve të gjalla dhe njeriut. Fjalori i “The Academia de Ciências de Lisboa” (Akademia e Shkencave të Lisabonës) (2001) e përkufizon mjedisin si ai që rrethon, mbështjell ose është i lidhur me mjedisin fizik, social ose moral në të cilin jetojnë njerëzit.

Vlerësimi i Mjedisit – Identifikimi, përshkrimi dhe vlerësimi i ndikimeve të mundshme mbi mjedis të implementimit të një plani apo programi, që kryhet gjatë përgatitjes dhe hartimit të një plani apo programi dhe përpara miratimit apo dorëzimit të tij në legjislacion, të përshkruar në një raport dhe nëpërmjet proceseve të konsultimit dhe vlerësimit të rezultateve të marra nga raporti përfundimtar mbi planin apo programin dhe bërja publike e vendimit të formës së prerë (Ligji i dekretuar 232/2007 të datës 15 Qershor)

Cështjet Mjedisore (IE) – cështjet mjedisore që përcaktojnë qëllimin përkatës mjedisor, i përshkruar me temën, kontekstin dhe shkallën e objektit të vlerësimit, bazuar në çështje të themeluara ligjrisht.

Vlerësimi i Ndikimit në Mjedis (VNM) – procesi i identifikimit, parashikimit, vlerësimit dhe lehtësimit të ndikimeve biofizike (ndikimet fizike dhe ekologjike), ndikimet sociale dhe ndikime të tjera përkatëse të propozimeve të zhvillimit përpara se të merren vendimet thelbësore dhe angazhimet (IAIA, 1999).

Vazhdimi/ndjekja (follow-up)- Procesi i gjurmimit të ciklit të planifikimit dhe programimit, duke siguruar kontributin e vazhdueshëm të VSM-se si një fasilitator të integritetit të çështjeve të mjedisit dhe qëndrueshmerisë në procesin e vendim-marrjes. Ai punon mbi dimensionet e shumefishta të pasigurisë që karakterizon çdo proces të vendimit strategjik. Vazhdimi i VSM-se bazohet shumë mbi vlerësimin dhe monitorimin e performancës, shpesh dhe me shpejtësi duke rregulluar/përshtatur ciklin e vendimit, që do të thotë se VSM duhet të ndjekë drejtimin e strategjisë.

Qeverisja – Grupi i rregullave, proceseve dhe praktikave perkatese me ushtrimin e fuqive, kryesisht ne lidhje me pergjegjshmerine, transparencen, koherencen, efikasitetin dhe efektivitetin. Qeverisja e mire ndihmon ne arritjen e objektivave. Qeverisja e mireeshte rreth performances (efikasitet) dhe perputhshmerise (permbushjes se kerkesave ligjore, rregullave, standardeve te publikuara dhe pritshmerite e komunitetit)

(<http://eee.apsc.gov.au/publications07/bettergovernance1.htm>, accessed on 2012.05.14)

Kuadri i qeverisjes – Bazuar mbi parimet e qeverisjes te sektorit publik duke perfshire pergjegjshmerine (duke i dhene pergjigje vendimeve dhe duke patur mekanizma domethenese ne vend (praktike)), transparencen/hapja (duke patur role dhe pergjegjesi te qarta dhe procedura te qarta per marrjen e vendimeve dhe ushtrimin e pushtetit), integritet (duke vepruar ne menyre te paanshme, etike dhe duke mos keq perdorur informacionin), administrim (duke perdorur cdo mundesi per te permiresuar vleren e asetave dhe institucioneve publike), efikasitet (duke siguruar perdorimin me te mire te burimeve per qellimet e synuara me pas, me angazhimin drejt strategjive bazuar ne evidenca per permiresim) dhe drejtimi (leadership) (arritjen e nje angazhimi per qeverisje te mire nepermjet drejtimit nga lart)

(<http://eee.apsc.gov.au/publications07/bettergovernance1.htm>, accessed on 2012.05.14)

Indikator/tregues – Ai qe tregon ose ofron tregues; nje forme analitike ne te cilen sasia e matur ne hapesiren reale nen studim krahasohet me nje standard shkencor ose arbitrar.

Monitorimi – Procesi i vzhgimit dhe mbledhja sistematike e te dhenave mbi statusin ose mbi ndikimet (mjedisore) te nje veprimi te caktuar, dhe pershkrimi periodik i ketyre ndikimeve.

Objekti i vleresimit - Identifikon Cfare eshte duke u vleresuar, zakonisht lidhet me objektivat dhe opsionet madhore strategjike te marra ne konsiderate ne procesin e vendimit. Lidhet ngushte me problemin e vendimit.

Occam's razor, apo parimi i thejshetise apo kursimit - Pershkrime te ketij parimi perfshijne : “ Entitetet nuk duhet te shumefishohen pa patur nevojte” ose “ Nje nuk duhet te rrise, pertej asaj qeeshte e nevojshme, numrin i entiteteve te kerkuara per te shpjeguar cdo gje”. Ky parim daton ne kohen e Aristotelit, i cili shkruajti “ Natyra operon ne menyrt me te shurtra te mundshme.” (<http://math.ucr.edu/home/baez/physics/General/occam.html>).

Plani – Rezultati i procesit te planifikimit dhe menaxhimit sa here qe shpjegohen qellimet dhe rregullat ne lidhje me masat dhe veprimet e adaptuara per te zgjidhur dhe parandaluar problemet, te cilat perkufizojne qellimin e planit. Propozimi i veprimeve me prioritetet, opsionet dhe masat per alokimin e burimeve, ne peputhje me qendrueshmerine dhe disponueshmerine e tyre, duke ndjekur udhezimin dhe implementimin e politikave globale dhe sektoriale perkatese.

Pema e problemit – Nje mjet shume i zakonshem per te ndihmuar qe te kuptohet problemi dhe te gjenden zgjidhjet duke planifikuar anatomin e shkakut dhe ndikimin rreth nje ceshtje, e ngjashme me nje hartim/planifikim mendor (perfaqesim gjeografik i ideve dhe koncepteve, nje mjet mendimi vizual qe ndihmon ne strukturimin e informacionit). Mundeson ne dhenien e perpartesise se qarte te faktoreve dhe ndihmon objektivat e fokusit. Figura 6 eshte nje paraqitje e thjeshte e nje peme problemi qe mundohet te ilustroje kompleksitetin e ceshtjeve

qe VSM perball dhe ku duhet te vendoset VSM per te kontribuar ne vendim-marrjen strategjike.

Programi – Axhenda e organizuar me objektivat, detajet e aktiviteteve dhe programeve te investimit, te percaktuara ne planin dhe kuadrin e politikave perkatese.

Rendesia/relevance – Ajo qeeshte e rendesishme apo perkatese, karakteristika e asaj eshteeshte perkatese; dicka qe qendron me vete ose e theksuar ose qeeshte e rendesishme/domethenese (Porto Editora, 2007).

Skenaret – Nje automjet per nje hap imagjinar ne te ardhmen. Nje seri te historive po-sikur. Skenaret jane histori rreth menyres sesi bota mund te ndryshoje nesor, histori qe mund te na ndihmojne ne te njohim dhe adaptohem ndaj aspekteve te ndryshimit te mjedisit tone aktual. Ceshnja nuk eshte qe te zgjidhet nje e ardhme e preferuar apo te gjendet e ardhnja me e mundshme, por ceshnja eshte qe te merren vendime strategjike qe do te jene te shendosha per te gjitha te ardhmet e mundshme (Scheartz, 1999).

Vendim strategjik - Sipas Lloyaza, Verheem and Patidário (2008) eshte cdo vendim qe ka nje vizion – shikon ne kontekstin e gjere (kohe dhe hapesire) dhe adapton nje perspektive afat gjate; percakton objektivat qe duhet te arrihen gjate gjithë kohes dhe te adaptuara me kontekstin; kerkon per rruget dhe mjetet kritike per te permbushur objektivat e percaktuara; akomodon interesin e aktoreve te prekur nga vendimi; dhe eshte nje proces i te mesuarit qe akomodon mjetet, rruget dhe objektivat ndaj konteksteve qe jane ne ndryshim (prioritetet mjedisore, sociale, ekonomike dhe politike).

Vleresimi Strategjik Mjedisor – Instrument strategjik qe ndihmon ne krijimin e nje konteksti zhvillimi drejt qendrueshmerise, duke integruar ceshjtet e mjedisit dhe te qendrueshmerise ne vendim-marrje dhe duke vleresuar opsionet e zhvillimit perballe kushteve kontesktuale.

Ceshjtet strategjike (SI) – zgjedhje thelbesore politikash, ose sfida kritike te shoqeruara me objektin e vleresimit qe duhet te adresohen per te arritur nje vizion afat gjate. SI kontribuon ne perkufizimin e CDF.

Opsion strategjik – Rruga strategjike qe mundeson arritjen e objektivate te qendrueshmerise.

Kuadri Strategjik Reference (SRF) – Kuadi strategjik i makro-politikave per VSM-ne. Eshte nje komponent kryesor ne percaktimin e kontekstit per VSM-ne. Krijon nje pike reference (benchmark) vleresimi bazuar mbi orientimet politike perkatese dhe targetet e percaktuara si formale sektoriale, makro-objektivat politike te qendrueshmerise dhe te mjedisit ne nivel nderkombetar, europian dhe kombetar. Mund te perfshije gjithashtu kerkesat nga plane dhe programe te tjera qe vendosin orientime politike perkatese.

Strategjia – menytrat e synuara qe kane si qellim te arrijne objektivat afat gjate te drejtuara nga nje vizion, duke akomoduar rrugen e tyre ndaj rrethanave ne ndryshim. Nje koncept qe e ka origjinen ne shkencen ushtarake dhe ne pergjithesi i referohet studimit dhe planifikimit te menyrave per te arritur objektivat e politikave. Normalisht shoqerohet me objektivat afat gjate, te dalluara nga taktikat qe i referohen me shume objektivate afat mesem ose afat shkurter. Qasjet strategjike ne politika dhe planfikim, sipas Mintzberg (1994), nuk kane si

qellim të zbulojnë se çfarë mund të ndodhë në të ardhmen por synojnë që të planifikojnë dhe drejtojnë veprimet që krijojnë rrugë të mundshme drejt një të ardhme të dëshirueshme.

Qendrueshmeria – Një koncept kompleks që bazohet në termin ‘e qendrueshme’, i cili sipas Heinberg (2007) do të thotë “ajo që mund të mbahet/ruhet me kalimin e kohës”. Perkufizimi i qendrueshmërisë i Gibson et al. (2005) është “kryesisht një koncept i integruar që rezulton nga nderlidhja e interesave dhe iniciativave ekologjike, sociale dhe ekonomike”. Është i lidhur me konceptin e zhvillimit të qendrueshëm, për të cilin ka një sërë perkufizimesh formale. Në këtë udhëzim qendrueshmeria kuptohet si një objektivi dhe zhvillim i qendrueshëm të procesit që eventualisht mundeson arritjen e qendrueshmërisë.

Analiza SWOT – Një teknikë strategjike menaxhimi, adapton një qasje logjike subjektive që asiston në strukturimin e ideve. Një instrument për të nxitur kuptimin dhe vendimin-marrjen në fushën e biznesit dhe organizatat. Lejon që të rishikohen strategjitë, qëndrimet dhe orientimet e një propozimi apo ideje.

SWOT - Pikat e forta, Pikat e dobëta, Mundësitë dhe Kercenimet. Shih analiza SWOT.

Analiza e trendit/tendencave – Mbledhja e fakteve, për një periudhë kohe, për të dalluar një model apo trend, në një situatë të caktuar. Analiza e trendit duhet të marrë në konsideratë forcat drejtuese që eventualisht mund të ndryshojnë trendet aktuale, në një analizë dinamike. Në analizën e trendit në vëzhgojmë modelet e ndryshimit dhe lidhen me forcat drejtuese.

Aneksi I – Teknikat

Lista e teknikave të dobishme për VSM-ne dhe burimet me informacion me të detajuar:

	OCDE, 2006	UNEP, 2009
Grupet e eksperteve	√	√
Teknikat pjesëmarrëse për vlerësim	√	
Analizimi dhe planifikimi i aktoreve (SAM)	√	√
Analiza SWOT	√	
Kuadri qendrueshmërisë dhe Indikatore		√
Analiza e rrjetit	√	
Analiza e zinxhirit shkakor (CCA)		√
Analiza e rrenjës së shkakut (RCA)		√
Analiza e trendit		√
Ndërtimi i skenarit	√	√
Analiza/sondazh social dhe ekonomik	√	
Sondazhe të familjeve (household)		√
Sondazhe opinionesh për të identifikuar prioritetet	√	
Grupet e fokusit	√	√
Proceset e ndërtimit të konsensusit	√	
Analiza e kostove përfituese, analiza e ndjeshmërisë dhe analiza e multi-kritereve	√	
Sistemet gjeografike të informacionit	√	
Hartat e mbivendosjeve	√	
Analiza e përdorimit të tokës	√	
Analiza e modelimit	√	
Analiza e vulnerabilitetit	√	
Cilesia e vlerësimit të jetes	√	
Vlerësimi i përputhshmërisë	√	
Analiza e kapaciteteve mbajtëse	√	
Analizimi ose vlerësimi i riskut	√	

Burimet:

OECD, 2006 Duke zbatuar VSM : Udhezim me praktika të mira për zhvillimin e bashkëpunimit <http://www.seataskteam.net/guidance.php>

UNEP, 2009 Vlerësimi i Integruar për përfshirjen e qendrueshmërisë në politike berje: Një manual Udhezues <http://www.unep.ch/etb/index.php>

Aneksi II – Template (modele) tabelash dhe mjetesh/menyrash

Ky aneks ofron template per te ndihmuar ne zbatimin e mjeteve te sugjeruara ne kete Udhëzim

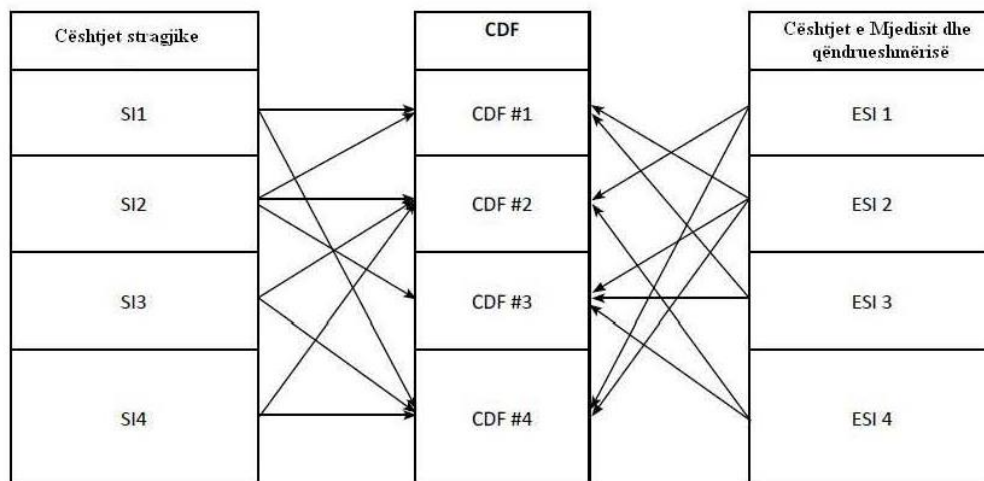
Template 1 – CDF, Ceshtjet e Mjedisit dhe Qendrueshmerise (ESI) dhe Ceshtjet Mjedisore (EI)

(qellimi: ndihmon ne justifikimin sesi CDF dhe ESI perfshijne ne qellimin e tyre EI te kerkuara nga ligji, duke siguruar integrim).

Faktoret Kritik te Vendimit	ESI perkatese	EI qe kerkohen ligjerisht
FCD#1		
FCD#2		
FCD#3		
FCD#4		

Template 2 – CDF, marredhenia e ceshtjeve strategjike dhe ESI-se

(qellimi: ndihmon per te justifikuar sesi CDF lidhet me ceshtjet strategjike (SI) dhe ESI)

Template 3 – Kuadri Strategjik Reference dhe marrëdhënia CDF

(qëllimi: të tregojë cilat makro-politika janë marrë në konsideratë në VSM dhe rendesat për CDF; do të përfshihen në pjesën kryesore të raportit, maksimumi 1 faqe ose gjysëm faqe)

Makro-politikat strategjike përkatëse																				
Faktorët Kritik të Vendimit																				
FCD #1	✓			✓		✓				✓	✓		✓	✓	✓			✓	✓	✓
FCD #2	✓		✓				✓			✓			✓				✓	✓		
FCD #3		✓			✓				✓	✓		✓	✓		✓	✓		✓	✓	
FCD #4			✓		✓			✓			✓			✓	✓					

Template 4 – Kuadri Strategjik Reference – orientimet e politikave dhe target/objektivat

(qëllimi : të tregohen orientimet e politikave dhe targetet e organizuara për CDF, që do të përdoren në vlerësimin strategjik; që do të përfshihen në aneksin e raportit, mund të jetë disa faqe)

FCD #1	
Orientimet politike të mjedisit dhe qëndrueshmërisë	Target/objektivat përkatëse
•	
•	
•	
FCD #2	
Orientimet politike të mjedisit dhe qëndrueshmërisë	Metas (qëllimet)
•	
•	
•	
FCD #3	
Orientimet politike të mjedisit dhe qëndrueshmërisë	Metas (qëllimet)

•	
•	
•	

Tenmplate 5 – Kuadri qeverisjes

(qellimi : identifikimi i grupeve target, te lidhen ato ne lidhje me interesat e tyre, fushat e kompetences dhe pergjegjesise, instrumentat e qeverisjes)

Kategorite	Grupet e interesit
Autoritet lokale	
OJF	
etj.	

	Sektori/politika A	Sektori/politika B	Sektori/politika C	Sektori/politika D	Sektori/politika E
Grupet e interesit	Fushat e kompetences dhe pergjegjesise				
A	X	X	X	X	X
B	X	X	X	X	X
C	X			X	X
D	X	X	X	X	
E	X	X		X	
F			X		
G	X	X	X	X	X
H	X				X

Kategorite	Instrumentat e qeverisjes
Qeverisja qendrore	
Bashkite	
etj.	

Template 6 – objektivat CDF ose pershkrimi i qellimit

(qellimi: te tregoj se cfare synon te vleresoj CDF: objektivat ose pershkrimi i qellimit – mesatarisht 50 fjale)

CDF	Objektivi/ pershkrimi i qellimit
CDF #1	
CDF #2	
CDF #3	
CDF #4	

Template 7 – Kuadri Vleresimit CDF : CDF, Kriteret e Vleresimit dhe Indikatoret

(qellimi : te tregoj ne nje table te vetme te gjithe kuadrin e vleresimit, te deklaroj objektivat e CDF dhe te kriterete te vleresimit; indikatoret mund te jene sasiore ose cilesore, te drejteperdrejte ose te perafert, indikatoret perdoren ne analizen e trendit)

CDF #1	
Objektivi: Objektivi i CDF #1	
Kriterete Vleresimit	Indikatoret
Kriteri #1 Objektivi	
Kriteri #2 Objektivi	
Kriteri #2 Objektivi	
CDF #2	
Objektivi: Objektivi i CDF #2	
Kriteret e Vleresimit	Indikatoret
Kriteri #1 Objektivi	

Kriteri #2	
Objektivi	

Template 8– Analiza SWOT

(Qellimi : per te sintetizuar nje analize tendenece/trend – duhet te jete e shkurter dhe koncize)

Analize e thjeshte

Pikat e forta	Pikat e dobeta
Pikat e forta te sistemit te brendshem, te percaktuar nga vete karakteristikat e sistemit	Pikat e dobeta te sistemit te brendshem, te percaktuar nga vete karakteristikat e sistemit
Mundesite	Kercenimet
Mundesite e krijuara nga sistemet e jashtme, karakteristikat e kontekstit	Kercenimet e krijuara nga sistemet e jashtme, karakteristikat e kontekstit

Analiza e nderlidhur – per interpretim te metejshme bazuar mbi nje analize te thjeshte

	Pikat e forta	Pikat e dobeta
Mundesite	Mundesite/Pikat e forta Fushat per ti dhene prioritet – si te perdoren pikat e forta per te marre perfitime nga mundesite	Mundesite/Pikat e dobeta Opsionet potenciale – si te kapercehen pikat e dobeta per te marre perfitime nga mundesite
Kercenimet	Kercenimet/Pikat e forta Mbrojtja – si te perdoren pikat e forta per te reduktuar kercenimet (dhe te kthehen kercenimet ne mundesi)	Kercenimet/Pikat e dobeta Rreziket potenciale – si te adresohen pikat e dobeta qe bejne realitet kercenimet (vleresimi i rrezeqeve te mundshme)

Template 9 – Identifikimi i opsioneve strategjike (SO)

(qellimi : identifikimi i opsioneve strategjike per fushe politike ose teme planifikimi, per shembull opsionet e levizshmerise/mobilitetit, opsionet ne lidhje me perdorimin e buriemeve te rinovueshme)

Opsionet strategjike		
Fushat e politikave	Emri	Pershkrimi

Politika 1	SO1.1	
	SO1.2	
Politika 2	SO2.1	
	SO2.2	
	SO2.3	

Template 10 – Vleresimi i opsioneve strategjike (SO)

(qellimi: vleresimi i opsioneve strategjike per CDF, duke perdorur kriteret e vleresimit; per vleresim rekomandohet te perdoren simbolet, te tilla si shigjeta apo figura, jo numra apo shenjat plus apo minus)

		CDF#1		
Fusha e politikës	Kriteret	Kriteri #1	Kriteri #2	Kriteri #3
	SO			
Politika 1	SO1.1			
	SO1.2			
Politika 2	SO2.1			
	SO2.2			

Template 11 – Udhezime ne lidhje me mundesite

(qellimi: Mundesite e gjetura ne vleresim kane nevoje per udhezime per te siguruar rritjen e tyre; udhezimet e VSM-se lidhen me masat e planit dhe/ose rekomandimet qe krijojne mundesi te tilla, per shembull transferimin e levizshmerise ne transportin publik dhe krijimin e zones pa makina)

CDF #1				
Kriteret e vleresimit	Mundesite	Masat e planit	Rekomandimet e planit	Udhezimet VSM
Kriteri #1				

Kriteri #2				

Template 12 – Udhezimet ne lidhje me rreziqet

(qellimi : rreziqet e gjetura ne vleresim kane nevojte per udhezime ne menyre qe te parandalohen apo reduktohen; ; udhezimet e VSM-se lidhen me masat e planit dhe/ose rekomandimet qe mund te rrisin apo tashme kane synuar te reduktojne rrezikun (per shembull komunitetet vulnerabel te ekspozuar ndaj eventeve ekstreme; mungesa e politikave per aktivitetet tradicionale rrezikojne humbjen e njohurive tradicionale, braktisja e tokes)

CDF #1				
Kriteret e vleresimit	Rreziqet	Masat e planit ose rekomandimet (mund te rrisin rrezikun)	Masat e planit ose rekomandimet (mund te reduktojne rrezikun)	Udhezimet VSM
Kriteri #1				
Kriteri #2				

Template 13 – Udhezimet e monitorimit dhe indikatorët per vazhdim/ndjekje

(qellimi: identifikimi i udhezimeve per monitorim dhe indikatorët perkates; jo te gjitha udhezimet kane nevojte te kene indikatorët; evitoni te keni shume indikatorët; idealisht 20 indikatorët duhet te jene te mjaftueshem per vazhdim)

Udhezimet e monitorimit	Indikatorët e monitorimit

Template 14 – kuadri qeverisjes per vazhdim/ndjekje

(qellimi: te identifikohen dhe te bien dakort mbi pergjegjesite per vazhdim – cili duhet te beje cfare per nje implementim te suksesshem te strategjise)

Organizata	Udhezimet e qeverisjes
Autoritetet lokale	
OJF	
etj.	

Aneksi III – Template raportesh te sugjeruara

1- Raport per Faktoret Kritik te Vendimit

Hyrje/prezantim

Objektivat dhe metodologjia e VSM-se

Objekti i vleresimit

Kuadri i problemit

Kuadri i qeverisjes

Kuadri Strategjik Reference

Kuadri i vleresimit per Faktoret Kritik te Vendimit (CDF)

Programi i punes te VSM-se- lidhjet e proceseve te planifikimit te VSM-se

Perfshirja publike dhe Institucionale – strategjia e komunikimit

Aneks – Kuadri Strategjik Reference – orientimet dhe targets/objektivat

2- Raporti i vleresimit te opsioneve (nuk kerkohet nga ligji, vetem nga praktika me e mire)

Hyrje/prezantim

Objektivat dhe metodologjia e VSM-se

Objekti i vleresimit – ceshtjet strategjike (objektivat strategjike, prioritetet) dhe opsionet kryesore strategjike

Faktoret Kritik te Vendimit (CDF)

Analize dhe vleresim strategjik

1. Analiza SWOT dhe e trendit

2. Vleresimi i opsioneve strategjike per CDF – mundesite dhe rreziqet

Sinteza e vleresimit te opsioneve dhe rekomandimet per procesin e planifikimit

Konkluzionet

3- Raporti Mjedisor

Hyrje/prezantim

Objektivat dhe metodologjia e VSM-se

Objekti i vleresimit – ceshtjet strategjike (objektivat strategjike, prioritetet) dhe opsionet kryesore strategjike

Faktoret Kritik te Vendimit (CDF)

Analiza e perputhshmerise te pergjegjesive politike/institucionale (nese ka nje CDF mbi qeverisjen atehere te integrohet ne vleresim)

Analize dhe vleresim strategjik (nje seksion per CDF me strukturen e meposhtme)

1. Analiza SWOT dhe e trendit

2. Opsionet strategjike dhe vleresimi – mundesite dhe rreziqet

3. Udhezimet per vazhdim/ndjekje: planifikimi ose programimi, menaxhimi, monitorimi dhe vleresimit, kuadri qeverisjes.

Permbledhje e Vleresimit Strategjike Mjedisor (integrimi i rezultateteve)

1. Mundesite dhe rreziqet e mjedisit dhe qendrueshmerise
2. Udhezime te vazhdim/ndjekjes: planifikimi ose programimi, menaxhimi, monitorimi dhe vleresimi.

Konkluzione

Permbledhje jo teknike.

4- Permbledhje jo teknike.

Cfare eshte permbledhja jo teknike?

Cfare eshte Vleresimi Strategjik Mjedisor (VSM)? (dhe cfare eshte Vleresimi Mjedisor i planeve dhe programeve per sistemet qe ndjekin Direktiven Europiane?)

Cfare eshte Raporti Mjedisor? Cfare eshte nje Deklarate Mjedisore?

Cili eshte objekti i vleresimit ne VSM? Cfare u vleresua?

Cilet ishin Faktoret Kritik te Vendimit (CDF) per (politiken, planin ose programin)?

Cilat opsione strategjike u vleresuan?

Cilat ishin politikat kryesore qe u moren ne konsiderate si edhe planet dhe programet perkatese?

Cilat trende kryesore ishin perkatese per vleresimin e opsioneve strategjike?

Cilat jane udhezimet kryesore? Dhe agjentet kryesore per suksesin e ... (politikes, planit apo programit)?

Cilet jane indikatoret kryesore per monitorim?

Ne cfare konkluzioni mund te arrihet mbi performancen e mjedisit dhe te qendrueshmerise te (politikes, planit apo programit)?

5- Deklarata Mjedisore me informacuion mbi vendimin

Shenim hyres

1. Si jane integruar konsideratat mjedisore ne.... (politike, plan ose program)?
Konsultim me publikun
Metodologjia
Faktoret Kritik te Vendimit (CDF)
Justifikimi – Rezultatet kryesore per CDF
2. Opionionet e shprehura dhe rezultatet e konsultimit me publikun
3. Opionionet e shprehura dhe rezultatet e konsultimit me publikun nderkufitar
4. Arsyet per zgjedhjen e (politikes, planit apo programit) sic jane adaptuar, ne baze te opsioneve te tjera te arsyeshme te marre ne konsiderate.
5. Masat e vendosura ne lidhje me:
Udhezimet e planifikimit
Udhezimet e menaxhimit
Udhezimet e monitorimit
Indikatoret e monitorimit (pertej indikatorëve te adaptuar nga (politika, plani apo programi))
Kuadrin e qeverisjes

UDHËZIM**Nr. 25, datë 28.12.2016****PËR PROCEDURAT E MBYLLJES SË
LLOGARIVE VJETORE TË BUXHETIT
PËR VITIN 2016**

Në mbështetje të nenit 104, pika 4 e Kushtetutës së Republikës së Shqipërisë, nenit 62 të ligjit nr. 9936, datë 26.6.2008 “Për menaxhimin e sistemit buxhetor në Republikën e Shqipërisë”, i ndryshuar, nenit 6 të ligjit nr. 10 296, datë 8.7.2010 “Për menaxhimin Financiar dhe Kontrollin” i ndryshur dhe në vijim të pikës 260 të udhëzimit nr. 2, datë 6.2.2012 “Për Procedurat Standarde të Zbatimit të Buxhetit”

UDHËZOJ:

I. Përmbajtja dhe publikimi i Pasqyrës Financiare Vjetore të Konsoliduar të Shpenzimeve dhe të të Ardhurave të Qeverisjes së Përgjithshme

1. Për llogari të Buxhetit të Shtetit të vitit 2016, në pasqyrën vjetore të konsoliduar të shpenzimeve dhe të të ardhurave të qeverisjes së përgjithshme përfshihen:

a) Të gjitha të ardhurat e arkëtuara, të regjistruara në Sistemin Informatik Financiar të Qeverisë (SIFQ) nga data 1.1.2016 deri më 31.12.2016 (duke përfshirë datën 31.12.2016);

b) Të gjitha shpenzimet publike të ndodhura (të dokumentuara) nga data 1.1.2016 deri më 31.12.2016 të njohura brenda kufirit të fondeve buxhetore disponibël dhe të regjistruara në SIFQ për llogari të vitit 2016, pavarësisht nga data e kryerjes së pagesave.

2. Për llogari të buxhetit të shtetit 2016 në pasqyrën vjetore të konsoliduar të shpenzimeve dhe të të ardhurave të qeverisjes së përgjithshme, në seksionin e financimit të deficitit fiskal përfshihen të gjitha transaksionet e regjistruara në SIFQ si më poshtë:

a) Të gjitha të ardhurat e arkëtuara nga shitja/privatizimi i aktiveve afatgjata publike gjatë vitit 2016;

b) Të gjitha arkëtimet e lidhura me huamarrjen e huaj deri në fund të datës 31.12.2016;

c) Arkëtimet neto që lidhen me borxhin e brendshëm;

d) Të gjitha ripagesat e borxhit të jashtëm të kryera deri më datë 31.12.2016;

e) Ndryshimi i gjendjes së mjeteve monetare në të gjitha llogaritë e çelura nga ministri i Financave në Bankën e Shqipërisë dhe bankat e nivelit të dytë;

f) Gjendja e likuiditeteve në udhëtim që figurojnë si të tilla në fund të datës 31.12.2016.

3. Struktura përgjegjëse për thesarin në Ministrinë e Financave përgatit të dhënat faktike përfundimtare të pasqyrës vjetore të konsoliduar të shpenzimeve dhe të ardhurave të qeverisjes së përgjithshme brenda datës 15.2.2017.

4. Pasqyra vjetore e konsoliduar e shpenzimeve dhe të ardhurave të njëjësive të qeverisjes së përgjithshme publikohet nga Ministria e Financave në muajin shkurt 2017.

5. Pasqyra vjetore e konsoliduar e shpenzimeve dhe të ardhurave të qeverisjes së përgjithshme të shoqëruar me raportin përfundimtar të gjendjes faktike të shpenzimeve dhe të të ardhurave të buxhetit të shtetit 2016, i paraqitet Këshillit të Ministrave brenda muajit maj të vitit 2017.

II. Marrëdhëniet e Ministrisë së Financave me bankat e nivelit të dytë

6. Në zbatim të marrëveshjes me Ministrinë e Financave, bankat e nivelit të dytë kryejnë arkëtime të fondeve publike për llogari të vitit 2016 deri në fund të ditës, më datë 31.12.2016. Bankat e nivelit të dytë transferojnë në Bankën e Shqipërisë brenda orës 10:00 të datës së parë të punës së muajit janar 2017 (4.1.2017), të gjitha mjetet monetare të arkëtuara në buxhetin e shtetit deri në fund të datës 31.12.2016. Llogaritë e degëve të thesarit në bankat e nivelit të dytë do të fillojnë me gjendje zero në vitin 2017.

7. Degët e thesarit përfundojnë rakordimin me bankat e nivelit të dytë dhe raportojnë elektronikisht në strukturën përgjegjëse për thesarin në Ministrinë e Financave brenda datës 11.1.2017.

8. Sistemimet që nuk kanë ndikim në balancën e llogarisë unike të thesarit, do të kryen në SIFQ nga vetë degët e thesarit dhe degët e bankave të nivelit të dytë, pa konfirmim nga strukturat e thesarit në qendër.

9. Përmbledhëset për sistemimet, të cilat kanë ndikim në balancën e llogarisë unike të thesarit, do të paraqiten elektronikisht në strukturën

përgjegjëse për thesarin pranë Ministrisë së Financave deri më datën 13.1.2017 dhe do të kryhen nëpërmjet SIFQ me urdhër të ministrit të Financave. Informacioni elektronik do të shoqërohet me akt-rakordimin e skanuar të mbajtur midis degës së thesarit dhe degës së bankës së nivelit të dytë.

10. Bankat e nivelit të dytë, para konfirmimit përfundimtar të rakordimit vjetor me strukturën përgjegjëse të Bankës së Shqipërisë dhe me strukturën përgjegjëse për thesarin në degë, duhet të sqarojnë më parë mosrakordimet e mundshme me subjektet që operojnë dhe mënyrën e sistemit të tyre.

11. Drejtoritë qendrore të bankave të nivelit të dytë rakordojnë me strukturën përgjegjëse për thesarin në Ministrinë e Financave sipas formatit të dërguar nga kjo e fundit, brenda datës 18.1.2017.

12. Në vijim të punës intensive për migrimin e të dhënave manuale në SIFQ të raportohen të dhënat përfundimtare brenda datës 30.1.2017 në strukturën përgjegjëse për thesarin në qendër me balancat e llogarive bankare të projekteve me financim të huaj dhe llogarive të tjera të veçanta që rezultojnë gjendje më 31.12.2009.

III. Marrëdhëniet e Ministrisë së Financave me Bankën e Shqipërisë

13. Ministria e Financave do të urdhërojë kryerjen e pagesave në Bankën e Shqipërisë deri në fund të sesionit të dytë të pagesave të datës 31.12.2016.

14. Llogaria “Depozita e Qeverisë” dhe të gjitha llogaritë speciale të Ministrit të Financave në Bankën e Shqipërisë në datën e parë të punës të muajit janar të vitit 2017 (4.1.2017) do të mbartin tepricën e mbylljes së këtyre llogarive më datën 31.12.2016.

15. Procesi zyrtar i rakordimit me Bankën e Shqipërisë për arkëtimet dhe pagesat e qeverisjes së përgjithshme të kryera për vitin 2016 fillon më datën 4.1.2017 dhe përfundon më datën 25.1.2017.

16. Struktura përgjegjëse për borxhin në Ministrinë e Financave përfundon regjistrimin në SIFQ të transaksioneve të borxhit të brendshëm dhe borxhit të jashtëm brenda datës 16.1.2017.

17. Struktura përgjegjëse për thesarin në Ministrinë e Financave përgatit brenda datës 20.1.2017 raportin përfundimtar të hyrjeve dhe

daljeve të llogarisë bankare “Depozitë e Qeverisë”, për të cilën merr konfirmimin zyrtar nga Banka e Shqipërisë.

IV. Marrëdhëniet e Ministrisë së Financave me Njësitë e Qeverisjes së Përgjithshme

18. Bazuar në fondet buxhetore në dispozicion, nëpunësit autorizues të njësive të qeverisjes së përgjithshme do të urdhërojnë kryerjen e shpenzimeve në degët e thesarit deri në fund të ditës së punës, më 31.12.2016. Dega e thesarit kryen kontrollet sipas legjislacionit në fuqi lidhur me vlefshmërinë e fondeve dhe ekzistencën e dokumentacionit që provon shpenzimin e ndodhur dhe të marrë në dorëzim brenda datës 31.12.2016 (fatura e furnitorit duhet të jetë gjeneruar brenda dhjetorit 2016).

19. Në rastet kur institucioni provon shpenzimin e ndodhur gjatë muajit dhjetor 2016 (fatura sipas pikës 18) brenda kufirit të fondeve disponibël, por procedurat e marrjes në dorëzim të shërbimeve apo të punimeve të kryera zgjasin përtej datës 31.12.2016, atëherë dega e thesarit pranon njohjen dhe regjistrimin në SIFQ të shpenzimeve për llogari të vitit 2016. Regjistrimi i faturave duhet të përfundojë dhe të kryhet rakordimi përfundimtar me institucionet sipas afatit të caktuar me pikën 23 të këtij udhëzimi.

20. Për transfertat e fondeve buxhetore me formën e pagesës letër-kredi (LC) për kontrata të rëndësishme të veçantë (në zbatim të pikës 147 të udhëzimit nr. 2, datë 6.2.2012 “Për procedurat standarde të zbatimit të buxhetit”) nga llogaria e unifikuar e thesarit “Depozitë e Qeverisë” në llogarinë bankare të veçantë të njësisë shpenzuese të qeverisjes së përgjithshme në një nga bankat e nivelit të dytë, në treguesit fiskale të konsoliduar të qeverisjes së përgjithshme përfshihet gjendja bankare më 31.12.2016 në zërin “Të tjera” të burimeve të financimit të brendshëm të deficitit.

21. Degët e thesarit përfundojnë rakordimin me degët e tatimeve dhe doganave dhe raportojnë në strukturën përgjegjëse të thesarit pranë Ministrisë së Financave brenda datës 16.1.2017.

22. Njësitë e projekteve me financime të huaja, ISSH dhe FSDKSH dorëzojnë raportin përfundimtar të të ardhurave e shpenzimeve në strukturat përgjegjëse për borxhin dhe thesarin pranë Ministrisë së Financave brenda datës 16.1.2017.

23. Brenda datës 25.1.2017 degët e thesarit rakordojnë me njësitë e qeverisjes së përgjithshme për shpenzimet e kryera dhe të ardhurat e arkëtuara gjatë vitit 2016. Gjatë procesit degët e thesarit duhet të rakordojnë me njësitë e qeverisjes së përgjithshme për statusin e ekzekutimit të çdo kontrate duke respektuar udhëzimin e operacioneve ditore në SIFQ.

Në rastet e konstatimeve të gabimeve të regjistrimeve në sistem të shkresave të ndryshimit të planit vjetor të buxhetit të shtetit të vitit 2016, degët e thesarit i raportojnë si të tilla në strukturën përgjegjëse për buxhetin dhe strukturën përgjegjëse për thesarin, të cilat bëjnë sistemimet përkatëse. Për çdo mospërputhje të këtyre planeve në nivel programi, kapitulli, artikulli do të bëhen sistemimet me strukturën përgjegjëse për buxhetin, e cila përgatit akt-rakordimin paraprak elektronik me njësitë e qeverisjes qendrore për planin përfundimtar të vitit 2016 deri më datën 25.1.2017.

24. Degët e thesarit për arkëtimet e vitit 2016, në favor të njësive të qeverisjes së përgjithshme (fonde të cilat në zbatim të legjislacionit përdoren nga njësia e qeverisjes së përgjithshme dhe trashëgohen në vitin 2017), mbartin tepricën e fondeve të papërdorura të të ardhurave të vitit 2016, në strukturat buxhetore përkatëse pas përfundimit të rakordimit të degës së thesarit me njësinë respektive të qeverisjes së përgjithshme.

25. Fondet e investimeve të akorduara për Fondin Shqiptar të Zhvillimit (FSHZH) në programin me kod 04590 “Mbështetje për infrastrukturën urbane dhe rurale”, për infrastrukturën vendore, nga Fondi për Zhvillimin e Rajoneve, që rezultojnë të papërdorura në fund të vitit 2016, do të mbarten në vitin e ardhshëm në të njëjtën strukturë buxhetore, pas rakordimeve përkatëse të degës së thesarit me FSHZH-në.

26. Fondet e investimeve, të akorduara për njësitë e qeverisjes së përgjithshme, me vendime të Komitetit të Zhvillimit të Rajoneve, nga Fondi për Zhvillimin e Rajoneve, shtylla II, programi “Shqipëria Digjitale”, që rezultojnë të papërdorura në fund të vitit 2016, do të mbarten në vitin e ardhshëm në të njëjtën strukturë buxhetore, pas rakordimeve përkatëse të degës së thesarit.

27. Struktura përgjegjëse për thesarin në Ministrinë e Financave publikon të dhënat faktike të detajuara në nivel njësie shpenzuese

sipas strukturës buxhetore, në faqen elektronike zyrtare të Ministrisë së Financave brenda datës 1.2.2017.

28. Drejtoria e Përgjithshme e buxhetit pranë Ministrisë së Financave rakordon me njësitë e qeverisjes qendrore, planin e buxhetit të shtetit të vitit 2016, në nivel grupi, programi, kapitulli e artikulli, përfshi edhe limitin e përdorimit të të ardhurave të institucioneve buxhetore. Gjithashtu, njësitë e qeverisjes qendrore, duhet të raportojnë shumën e shpenzimeve të realizuara nga të ardhurat jashtë limitit.

29. Njësitë e qeverisjes qendrore në hartimin e raporteve të monitorimit për vitin 2016 duhet të mbajnë parasysh udhëzimin nr. 22, datë 17.11.2016 “Për procedurat standarde të monitorimit të buxhetit në njësitë e qeverisjes qendrore”.

30. Procesi i regjistrimit në SIFQ dhe rakordimit me kreditorët për financimet e huaja midis strukturave përgjegjëse të thesarit, borxhit dhe njësive të qeverisjes së përgjithshme duhet të përfundojë brenda datës 10.2.2017.

31. Njësitë e qeverisjes vendore duhet të raportojnë brenda datës 31.12.2016 fondet e papërdorura në vitin 2016, të detajuara sipas burimeve të financimit si më poshtë:

a) nga granti i qeverisjes qendrore në kapitullin 1 “Çelje nga buxheti”;

b) nga të ardhurat e krijuara nga kryerja e veprimtarisë së tyre, në kapitullin 5 “Të ardhurat e veta”;

c) nga të ardhurat e krijuara në zbatim të legjislacionit specifik, në kapitullin 6 “Të ardhurat jashtë limitit”.

V. Rakordimi dhe mbyllja e llogarive të tjera vjetore të qeverisjes së përgjithshme

32. Rakordimi, mbyllja e llogarive të tjera vjetore të njësive të qeverisjes së përgjithshme dhe hartimi i pasqyrave financiare do të vazhdojë të kryhet në bazë të udhëzimit nr. 14, datë 28.12.2006 dhe nr. 26, datë 27.12.2007 “Për përgatitjen dhe raportimin e pasqyrave financiare vjetore për institucionet qendrore, vendore dhe njësitë që varen prej tyre, si dhe të njësive të zbatimit të projekteve e marrëveshjeve me donatorë të huaj”, ndryshuar me udhëzimin nr. 10, datë 27.2.2008.

33. Degët e thesarit gjenerojnë nga sistemi SIFQ brenda datës 1.2.2017 informacionin

financiar e disponibël/pasqyra financiare vjetore për njësitë e qeverisjes së përgjithshme. Ky informacion shërben si referencë për nëpunësit zbatues gjatë procesit të hartimit të pasqyrave financiare të institucioneve që përfaqësojnë, të dhënat përfundimtare të cilat i pasqyrojnë në SIFQ (periudhën e 13-të) nëpërmjet strukturës përgjegjëse të thesarit në degë, në zbatim të manualeve përkatëse.

34. Njësitë e qeverisjes së përgjithshme me vetëfinancim hartojnë pasqyrat financiare vjetore sipas formatit të miratuar nga Ministri i Financave (pika 31 e këtij udhëzimi) dhe i paraqesin jo më vonë se data 30.3.2017, në strukturat përgjegjëse për thesarin në Ministrinë e Financave dhe në strukturën përgjegjëse për statistikën pranë INSTAT-it.

35. Njësitë e projekteve me financim të huaj të raportojnë në strukturën përgjegjëse për thesarin në degë të dhënat e munguara të pasqyrave financiare për periudhën e mëparshme deri më 31.1.2017.

36. Strukturat përgjegjëse për borxhin në Ministrinë e Financave të saktësojë të dhënat e migrimit mbi gjendjen e nënhuasë më 31.12.2009 dhe të raportojë në strukturën përgjegjëse për thesarin në qendër të dhënat e pasqyrave financiare të vitit 2016 deri më 30.3.2017.

VI. Masa administrative

37. Procesi i rakordimit përfundimtar të të ardhurave dhe shpenzimeve të qeverisjes së përgjithshme, si dhe mbyllja e llogarive vjetore të buxhetit të shtetit, monitorohet nga Nëpunësi i Parë Autorizues nëpërmjet strukturës përgjegjëse për thesarin.

38. Për mosrespektim të kërkesave të këtij udhëzimi nga ana e punonjësve të Ministrisë së Financave të përfshirë në proces, do të aplikohen masa administrative sipas shkallës së shkeljes së provuar.

39. Do të aplikohen gjoba nga 1-3 rroga mujore deri në largim nga puna mbi të gjithë specialistët e degëve të thesarit që regjistrojnë fatura me datë përpara datës së paraqitjes së tyre në thesar, apo pa respektuar radhën kronologjike të paraqitjes së faturave nga institucionet në

thesar, pasi shkaktojnë artificialisht krijimin e detyrimeve të prapambetura në sistem.

40. Procedura e ndjekur dhe shpenzimet e regjistruara në SIFQ nga punonjësi i degës së thesarit sipas pikës 17 të këtij udhëzimi, do të jetë objekt monitorimi nga Nëpunësi i Parë Autorizues i Ministrisë së Financave. Për shkeljet e konstatuara merret masë administrative deri në largim nga puna të punonjësit të thesarit.

41. Për mosrespektim të kërkesave të këtij udhëzimi nga ana e nëpunësve autorizues dhe zbatues të njësive të qeverisjes së përgjithshme, Nëpunësi i Parë Autorizues zbaton penalitetet e përcaktuara në ligjin nr. 9936, datë 26.6.2008 “Për menaxhimin e sistemit buxhetor në Republikën e Shqipërisë”.

42. Për mosrespektim të kërkesave të këtij udhëzimi nga bankat e nivelit të dytë, ministri i Financave, aplikon penalitetet e parashikuara në marrëveshjen me bankat.

43. Për të gjitha kthimet e pagesave elektronike që janë për shkak të:

a) Udhëzimeve të gabuara për plotësimin e dokumentacionit të paraqitur në thesar nga njësitë e qeverisjes së përgjithshme, pagesa e komisionit bankar do të bëhet nga fondet operative të këtyre të fundit, me iniciativë të strukturës përgjegjëse për thesarin në Ministrinë e Financave, në bazë të procesverbalit të mbajtur midis njësive shpenzuese dhe degës së thesarit.

b) Regjistrimit të gabuar nga specialisti i degës së thesarit, atëherë pagesa e komisionit do të mbahet nga paga e specialistit;

c) Gabimeve nga banka e nivelit të dytë, atëherë nuk do të paguhet komision, por me bankën përkatëse do të mbahet procesverbal për mosrespektimin e kushteve të marrëveshjes.

Për të gjitha rastet e udhëzimeve të gabuara, banka e nivelit të dytë bën kthimin menjëherë të pagesës së gabuar në llogarinë unike të thesarit, për t'u proceduar me korrigjimin nga degët e thesarit në bashkëpunim me njësinë shpenzuese.

44. Ky udhëzim hyn në fuqi menjëherë.

MINISTRI I FINANCAVE
Arben Ahmetaj

	Formati 61x86/8
--	-----------------

Shtypshkronja e Qendrës së Botimeve Zyrtare
Tiranë, 2017

Adresa:
Bulevardi “Gjergj Fishta”
pas ish-Ekspozitës “Shqipëria Sot”
Tel:042427005, 04 2427006

Çmimi 588 lekë